

Kan en förenklad rättegångsprocess
förbättra access to justice i små tvistemål?

Alexia Persons, 014017005

Pro gradu-avhandling i processrätt

Handledare: Risto Koulu

Juridiska fakultet

Helsingfors universitet

2019

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Juridiska fakulteten		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Juris magister	
Tekijä – Författare – Author Alexia Persons			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Kan en förenklad rättegångsprocess förbättra access to justice i små tvistemål?			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Prosessioikeus			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -avhandling		Aika – Datum – Month and year 9/2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 74
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Access to justice -rörelsen har medfört tanken att medborgarna skall ha en möjlighet att få sitt ärende behandlat i domstolen. Denna rättighet har fastställts i grundlagen och flera internationella konventioner. Bara för att medborgarna har rätt att få sitt ärende behandlat i domstolen, så betyder det inte nödvändigtvis att de i praktiken har en möjlighet till det. Access to justice innebär att medborgarna i praktiken skall ha en möjlighet att föra sitt ärende till domstolen.</p> <p>För tillfället är procesströskeln hög i Finland och de höga rättegångskostnaderna är ofta på tapeten. Om rättegångskostnaderna är större än det ekonomiska värdet på tvistemålet kan det vara olönsamt att behandla ärendet i domstolen, som ofta är fallet i små tvistemål. Avhandlingen behandlar hur procesströskeln för tillfället ser ut i Finland och om det finns ett behov av att sänka procesströskeln.</p> <p>Det finns flera sätt att sänka procesströskeln och en av dessa är en förenklad rättegångsprocess. Tanken bakom en förenklad rättegångsprocess är att göra processen tillräckligt enkel för parterna att föra sin egen talan med hjälp av vägledning från domstolen. Parterna brukar även ha en begränsad möjlighet att få ersättning för rättegångskostnader vid vinnandet av rättegången. Med att lämna bort advokaterna från processen kan man sänka på rättegångskostnaderna och därmed på procesströskeln.</p> <p>Norge och Danmark införde en förenklad rättegångsprocess på 2000-talet för att sänka procesströskeln i små tvistemål, medan andra länder har haft en förenklad rättegångsprocess betydligt längre. I avhandlingen behandlas den förenklade rättegångsprocessen i England och Wales, Sverige, Norge och Danmark. I avhandlingen behandlas regleringen gällande processen och hur processen har fungerat i praktiken. Syftet med avhandlingen är att forska om en förenklad rättegångsprocess kunde användas i Finland för att sänka procesströskeln.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Access to justice, oikeussuoja, small claim court, yksinkertaistettu oikeudenkäynti, Norja, Tanska, Iso-Britannia, Ruotsi			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Risto Koulu			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Introduktion.....	1
1.2	Syfte och avgränsning	2
1.3	Metod och material.....	4
1.4	Struktur	4
2	Access to justice.....	5
3	Rättskällor för rättsskydd.....	7
4	Procesströskeln.....	9
5	Procesströskeln och rättsskydd	14
5.1	Ideala höjden för procesströskeln.....	18
6	Försök att sänka procesströskeln	20
7	Förenklade rättegångsprocesser i Europa	24
7.1	Small claim court i England och Wales	25
7.1.1	Small claim spåret i praktiken.....	30
7.2	Förenklade tvistemål i Sverige.....	34
7.3	Småkravprocessen i Norge	38
7.3.1	Evalueringen av småkravsprocessen	42
7.4	Småsagsprocessen i Danmark.....	45
7.4.1	Följderna av reformen	48
8	Införande av en förenklade rättegångsprocess i Finland	52
9	Slutsatser	60
	Källförteckning	63

Förkortningar

CPOF	Civil Proceedings Fees Order 2008 (SI 2008/1053)
CPR	The Civil Procedure Rules 1998 (SI 1998/3132)
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FN	Förenta Nationerna
GL	Grundlagen (11.6.1999/731)
PD	Practice directionerna till Civil Procedure Rules
SRB	Sveriges rättegångsbalk (1942:740)
RB	Rättegångsbalk (1.1.1734/4)
RPL	Lov om rettens pleje (retsplejeloven)

1 Inledning

1.1 Introduktion

Alla har rätt till access to justice, vilket betyder rättigheten att få sitt ärende behandlat i domstolen. Det är en av de grundläggande principerna i vårt rättssystem. Rätten till domstolsbehandling tryggas i den finska grundlagen och den Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Man måste ändå skilja på den formella och praktiska möjligheten att få sitt ärende behandlad i domstolen. Bara för att lagstiftningen bestämmer att man har rätt att få sitt ärende behandlad i domstolen, så betyder det inte att man i praktiken har möjligheten till det. Om själva processen i domstolen kostar mera än det som man tvistar om, så finns det väl ingen poäng att ha sitt ärende behandlad i domstolen. De flesta har inget intresse utöver själva fallet, medan till exempel stora företag eller fackförbund kan ha intressen som går utöver det enskilda fallet och då kan intresset göra det värt kostnaderna för att ha ärendet behandlat i domstolen.

Hinder för att få sitt ärende behandlat i domstolen kallas för procesströskel. Det är allmänt accepterat att procesströskeln för att föra sitt ärende till domstolen är hög både ekonomiskt och psykiskt. Den största ekonomiska procesströskel är rättegångskostnaderna som till en stor del består av advokatarvoden. För att framgångsrikt föra sin talan behöver man i praktiken en advokat. Huvudregeln är att den förlorande parten betalar den vinnande partens rättegångskostnader. Det kan dock vara att den vinnande partens rättegångskostnader inte blir ersätta i sin helhet eller att parterna får stå för sina egna rättegångskostnader. Den vinnande parten kan i värsta fall hamna betala mera i advokatarvoden till sin advokat än det ekonomiska värdet på fordran. Ännu värre är det för parten som förlorar, som i värsta fall hamnar betala rättegångskostnader för sig själv och motparten. I små tvistemål är rättegångskostnaden ofta större än det som man egentligen tvistar om och därmed är kostnaderna inte i proportion till intresset.

Det finns flera olika sätt man kan försöka sänka procesströskeln för små tvistemål. En för hög procesströskel är inte ett problem enbart i Finland, utan man har stött på samma problem i flera olika länder. I common law länderna har man använt sig av small claim courts för att sänka procesströskeln i små tvistemål. Small claim court är en förenklad rättegångsprocess för ärenden med litet ekonomiskt värde. Även i de andra nordiska länder har man använt sig av förenklade rättegångsprocesser för små tvistemål. Kan en förenklad rättegångsprocess vara lösningen till den höga procesströskeln i små tvistemål i Finland?

1.2 Syfte och avgränsning

Syftet med arbetet är att forska om en förenklad rättegångsprocess skulle förbättra access to justice i små tvistemål. För att kunna svara på frågan måste man först behandla hur access to justice ser ut i små tvistemål för tillfället och finns det ett behov att förbättra det. En annan fråga är om en förenklad rättegångsprocess skulle kunna vara lösningen till problemet. Därmed är forskningsfrågorna för arbetet:

- Finns det ett behov att förbättra access to justice i små tvistemål?
- Om det finns ett behov att förbättra access to justice i små tvistemål, så kan man göra det genom en förenklad rättegångsprocess?

Den förenklade rättegångsprocessen skulle bara gälla de allmänna domstolarna och därmed blir special domstolar och förvaltningsdomstolarna utanför forskningen. Arbetet koncentrerar sig huvudsakligen på processen i tingsrätten. I detta arbete kommer jag inte att behandla processerna i hovrätten eller högsta domstolen, även om möjligheten för överklagande är en del av forskningen. För att arbetet handlar om tvistemål blir brottmål naturligtvis utanför arbetet. I brottmål handlar det sällan om partens intresse att föra ärendet till domstolen, utan istället brukar åtalarens åtalsprövning avgöra om ärendet behandlas i domstolen.

En part kan representeras av en advokat, rättegångsbiträde eller -ombud i en rättegång. För att göra arbetet mer lättläst och smidigare kommer jag att använda begreppet advokat för att hänvisa till advokater, rättegångsbiträden och -ombud. Det finns juridiska skillnader mellan en advokat, rättegångsbiträde och -ombud, men anser att dessa skillnader inte har en väsentlig betydelse i detta arbetet och anser det inte finnas ett behov att använda mig av alla tre begreppen.

Jag kommer att använda Viitanens definition på en förenklad rättegångsprocess i detta arbetet. Viitanen definierar den förenklade rättegångsprocessen som en process som är tillräckligt simpel för att parterna på ett framgångsrikt sätt skall kunna föra sin talan utan att måsta använda sig av en advokat, vilket naturligtvis kräver en utvidgad rådgivningsskyldighet för domaren och domstolens övriga personal. Dessutom skall processen begränsa den förlorande partens ersättningsskyldighet gällande rättegångskostnader, för att undvika parterna från att lyfta procesströskeln med att anlita en advokat.¹

¹ Viitanen 2003, s. 24.

Kommer inte att sätta någon exakt gräns för vad som räknas som små tvistemål. Utan utgår ifrån att små tvistemål har litet ekonomiskt värde och att sedvanliga rättegångskostnader för att behandla ett ärende i domstolen överstiger det ekonomiska värdet på tvistemålet. Skillnaderna mellan gränsen för små tvistemål kan vara stor mellan olika länder och med tiden kan den ändra. Olika länder har olika penningvärden och penningvärden ändras med tiden, vilket betyder att gränsen för små tvistemål bör vara olik i olika länder och ändras i och med ändringen av penningvärdet för att uppfylla sin funktion. Bara för att ett tvistemål har litet ekonomiskt värde behöver det inte betyda att juridiska frågan i sig själv är enkel. Jag kommer inte att skilja mellan tvistemål på basis av deras svårighetsgrader i detta arbete, men det är dock något man måste beakta i den förenklad rättegångsprocessen.

I Finland har man inte för tillfället någon förenklad rättegångsprocess menad för små tvistemål. Det finns nog ett summariskt förfarande som är en förenklad process i förhållande till den ordinära processen, men summariska förfarandet är menat endast för ärenden som inte är tvistade och därmed går det inte att behandla små tvistemål enligt summariskt förfarande. För att få en uppfattning av hur en förenklad rättegångsprocess kan struktureras och huruvida det kan förbättra rättskyddet för små tvistemål kommer arbetet att kort behandla de förenklade rättegångsprocessen i Sverige, Norge, Danmark samt England och Wales i Storbritannien. Storbritannien består av olika riksdelar med egen lagstiftning. Därför valde jag att behandla den förenklade rättegångsprocessen i den riksdel som har det högsta antalet invånare, eftersom detta inverkar på antalet ärenden som behandlas i domstolen och i mängden litteratur man kan hitta gällande processen. Det finns betydligt fler länder med förenklade rättegångsprocesser, men kan inte behandla dem alla i detta arbete. De nordiska länderna har liknande rättssystem som Finland och därför borde man kunna få en bra uppfattning av hur en förenklad rättegångsprocess skulle fungera i Finland med att studera dem. Den förenklade rättegångsprocessen har dock sina rötter i common law länderna och de har en betydligt längre erfarenhet av small claim court än de nordiska länderna. Därför behandlas även small claim courten i England och Wales.

Detta arbete behandlar bara ett alternativ för att sänka procesströskeln för små tvistemål, det vill säga en förenklad rättegångsprocess. En förenklad rättegångsprocess är endast ett alternativ bland flera. De olika alternativen behöver dock inte utesluta varandra och flera alternativ kan tillämpas för att uppnå det bästa resultatet, men kommer inte att behandla de andra alternativen i detta arbete.²

² För att lära sig mer om olika alternativ, så föreslår jag att man läser Viitanen 2011, Koulu 2017 och Saarensola 2017.

1.3 Metod och material

Den förenklade rättegångsprocessen har enbart behandlats kortfattat i den finsk rättslitteraturen. Viitanen, Koulu och Saarensola har i sina arbeten nämnt att en förenklad rättegångsprocess är ett alternativ för att sänka procesströskeln för små tvistemål, men de har alla valt att behandla andra alternativ för att sänka procesströskeln mer djupgående. Viitanen har dock definierat den förenklade rättegångsprocessen i sin forskning. Guttorm har jämfört den norska tvisteloven med den finska rättegångsbalken och i denna forskning har han även behandlat den förenklade rättegångsprocessen i Norge, men Guttorm har valt att bara jämföra lagstiftningarna sinsemellan och tar inte ställning till om man i Finland borde införa en förenklad rättegångsprocess och vad det skulle innebära. Därmed finns det ett behov för att forska om en förenklad rättegångsprocess kunde vara ett användbart alternativ i Finland för att sänka procesströskeln i små tvistemål.

Arbetet baserar sig huvudsakligen på rättsdogmatisk forskning. Källmaterialet för arbetet består av rättslitteratur från flera olika länder. I arbetet har finsk rättslitteratur använts för att forska rättskyddet och dess brister i Finland. Medan forskningen av den förenklade rättegångsprocesser nästintill enbart baserar sig på utländsk rättslitteratur och gällande lagstiftning i respektive land. Jag använder mig av de lege ferenda metoden för att diskutera om en förenklad rättegångsprocess skulle kunna införas i det finska rättssystemet och vad det skulle kunna medföra. Diskussionen baserar sig på det som kommit fram genom den rättsdogmatiska forskningen.

1.4 Struktur

Arbetet indelas i nio huvudsakliga kapitel. Den inledande kapitlet behandlar syftet och utgångspunkten för arbetet medan den sista kapitlet är en sammanfattning av slutsatserna. Kapitlen två till åtta behandlar själva ämnet. Kapitel två behandlar access to justice-begreppet. Hur begreppet kan definieras och hur den definierats i detta arbete. Kapitlet beskriver även ideologin bakom access to justice -rörelsen och dess ursprung. Tredje kapitlet behandlar hur access to justice framkommer från lagstiftningen och internationella konventioner. Det vill säga vad är medborgarnas teoretiska rättsskydd.

Fjärde kapitlet behandlar begreppet procesströskeln och hur den indelas i den mentala och ekonomiska. Går igenom vilka faktorer påverkar den ekonomiska och mentala procesströskeln för tillfället i Finland. Det vill säga vilka hinder det finns i praktiken för medborgarna att föra sitt ärende till domstolen. I femte kapitlet beskriver jag utvecklingen av procesströskeln och möjliga anledningar till varför procesströskeln blivit så hög. Sjätte kapitlet behandlar hur man försökt sänka

procesströskeln i Finland. Går närmare in på tre olika sätt man försökt sänka procesströskeln och är dessa tillräckliga för att trygga rättsskyddet i Finland.

Sjunde kapitlet behandlar förenklade rättegångsprocesser i fyra olika länder: England och Wales, Sverige, Norge och Danmark. Börjar med att behandla regleringen gällande rättegångsprocessen och sedan hur processen fungerat i praktiken och kritiken gällande processen. I åttonde kapitlet diskuterar jag hur en förenklad rättegångsprocess skulle kunna se ut i Finland med att jämföra de olika processerna behandlade i kapitel sju.

2 Access to justice

Vad är det man menar med begreppet access to justice? Access to justice -begreppet har använts i flera olika sammanhang och den är inte lätt att definiera.³ Cappelletti och Garth anser att access to justice fokuserar på rättssystemets två bas funktioner: 1) systemet måste vara lika tillgänglig för alla och 2) den måste leda till rättvisa resultat både individuellt och samhälleligt.⁴

Snävt tolkat betyder begreppet rätten till rättsskipning eller tillgång till rättsskipning. Rättsskipning uppfattas som en handling där man i det enskilda fallet får ett beslut i enlighet med materiell rätt. I rättsskipning brukar man betona domstolens dömande verksamhet, alltså domsrätt.⁵ Med tillgång till rättsskipning menar man medborgarnas möjlighet i praktiken att via domstolen komma åt sina rättigheter som är tryggade av materiell rätt.⁶ Det vill säga om rätten till rättsskipning i praktiken eller möjligheten att förverkliga sina rättigheter processuellt.⁷

I bredare mening definieras access to justice -begreppet som tillgång till rättvisa eller tillgång till rättigheter. Det vill säga har tillgång till domstolen även medfört tillgång till rättigheterna, med andra ord har rättigheterna uppnåtts via domstolsförfarandet. Bara för att man haft tillgång till domstolen, så behöver det nödvändigtvis inte innebära att man fått tillgång till sina rättigheter. Om myndigheterna avstår från att verkställa en dom, så kommer inte medborgaren åt sina rättigheter även om ärendet har behandlats i domstolen. ⁸

Det finns flera sätt att definiera access to justice begreppet beroende på hur snävt eller brett man vill tolka begreppet. Friedman har definierat access to justice som möjligheten att på ett praktiskt och

³ Ervasti 2011 s. 349.

⁴ Cappelletti – Garth 1978 s. 182 och Ervasti 2011 s. 349.

⁵ Virolainen 1995 s. 12 och 100 samt Saarensola 2017 s. 219–220.

⁶ Virolainen 1995 s. 100, Viitanen 2003 s. 124 och Saarensola 2017 s. 220.

⁷ Lappalainen 1995 s. 100 och Saarensola 2017 s. 220.

⁸ Ervo 2005 s. 117–119 och Saarensola 2017 s. 220.

realistiskt sätt förverkliga en legitim fordran.⁹ Friedmans definition på begreppet passar ihop med forskningsfrågan i detta arbete och därför kommer jag att använda hans definition på begreppet i detta arbete. Meningen med detta arbete är ju inte att forska om det går att lösa små tvistemål i det nuvarande rättssystemet, utan om det finns ett meningsfullt sätt att lösa små tvistemål i vår nuvarande rättsprocess. Om det inte finns ett meningsfullt sätt att lösa små tvistemål i vårt nuvarande rättssystem, så innebär det att access to justice inte uppnås i alla fall. Härefter kommer jag att använda ordet rättsskydd för att beskriva access to justice -begreppet.

Att alla skall ha rätt att få sitt ärende behandlat i domstolen är inget nytt påhitt och detta har sina rötter i access to justice -rörelsen. Access to Justice -rörelsen började i USA på 1960-talet. Rörelsen baserade sig på tanken att det inte räcker med att man har en formell möjlighet till rättsskydd, utan personerna måste de facto ha en möjlighet till rättsskydd.¹⁰ Tanken var att röja undan de juridiska och faktiska hindren som stod framför tillgången till rättsskydd. Medborgarna skulle ha en praktisk möjlighet att få sitt ärende prövat i domstolen.¹¹

Rörelsen brukar beskrivas med hjälp av vågor.¹² Den första vågen gällde ekonomiska hinder för möjlighet till rättsskydd. Med ekonomiska hinder syftar man till de ekonomiska skäl som personerna har för att inte ha tillgång eller bristfällig tillgång till antingen rättslig information eller användning av advokat. Man koncentrerade på att förbättra de fattigas tillgång till rättsskydd genom att erbjuda dem rättshjälp. Andra vågen handlade om de organisatoriska hindren för tillgång till rättsskydd. Avsikten var att skydda de kollektiva, diffusa och fragmentariska intressen som framkommer till exempel i miljö- eller konsumentärenden. Man strävade till att undanröja de organisatoriska hindren för att väcka talan när det enskilda intresset var fragmentarisk, det vill säga ekonomiskt obetydligt, eller diffust, då den tycktes gälla alla men samtidigt ingen särskild. Tredje vågen handlade om de processuella hindren för tillgång till rättsskydd. Den traditionella domstolsprocessen är inte alltid det bästa sättet att få effektivt rättsskydd. Därför koncentrerade den tredje vågen på att hitta alternativa tvistlösningsmetoder för att förbättra rättsskyddet.¹³

Access to justice har varit ett av de mest omtalade ämnen i internationell processrätt på de senaste femtio åren.¹⁴ Trots detta har inte medborgarnas möjligheter att få sitt ärende prövat i domstolen fått

⁹ Friedman 2010 s. 3 och Ervasti 2011 s. 350.

¹⁰ Ervasti 2011 s. 349 ja Ervasti 1999 s. 640.

¹¹ Koulu 2017 s. 21.

¹² Cappelletti – Garth 1981 s. 4.

¹³ Cappelletti 1993 s. 283–287, Cappelletti – Garth 1981 s. 4, Cappelletti – Garth 1978 s. 197–222, Ervasti 2011 s. 350, Ervasti 1999 s. 641, Lindholm 2002 s. 630–631 och Saarensola 2017 s. 218–219.

¹⁴ Ervasti 2011 s. 347, Huovila 2003 s. 81–82, Saarensola 2017 s. 218 och Virolainen 1995 s. 100.

någon vidare uppmärksamhet i den finsk rättsvetenskapliga forskningen. När tillgång till rättsskydd har forskats i Finland, har det nästan enbart gällt den formella möjligheten att få sin sak prövad. Det vill säga har medborgarna en rätt enligt lagstiftningen att få sitt ärende prövat i domstolen. Däremot har man inte desto mera diskuterat medborgarnas möjlighet att i praktiken få sitt ärende prövat i domstolen.¹⁵ Huovila anser att orsaken kan vara den att man innan underrätsreformen 1993 använde sig av ett muntligt-prokollförd process för mindre tvister. Processen var lättillgänglig och billig i jämförelse med den nuvarande domstolsprocessen.¹⁶ Situationen ändrades i och med underrätsreformen 1993. Efter underrätsreformen har man strävat efter att minska rättegångskostnaderna, samt effektivisera rättegångsprocessen och sänka procesströskeln.¹⁷ Den allt högre procesströskeln har skapat problem för tillgången till rättsskydd.¹⁸ Det är allmänt accepterat att procesströskeln är tillsvidare hög, både ekonomiskt och mentalt. Det finska samhället främjar inte tvistandet och allra minst tvistlösning i domstolen.¹⁹

3 Rättskällor för rättsskydd

Rätten till en rättvis rättegång hör till våra grundläggande rättigheter, som har tryggats i grundlagens (11.6.1999/731) 21 §, Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna (FördrS 18-19/ 1990) 6 artikel, FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 7-8/1976) 14 artikel och Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (2012/C 326/02) 47 artikel och Lissabonfördraget (2007/C306/0165) artikel.²⁰ Men vad innebär rätt till rättvis rättegång när det gäller vårt rättsskydd? I det nästa kommer jag att kort behandla vad artikel 6 av Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och Finlands grundlag 21 § säger om rättsskyddet och hur det tillämpas i praktiken.²¹

Rätten till domstolsbehandling är tryggt i stycke 1 i artikel 6 i EKMR. Även om detta inte direkt framkommer från ordalydelsen, så är det klart att rätten till domstolsbehandling är utgångspunkten för en rättvis rättegång. Därmed råder det inget tvivel om att rätten till domstolsbehandling ingår i artikel 6 av EKMR. Det kan ju inte finnas någon rättvis rättegång om man inte har tillgång till domstolsbehandling. Människorättsdomstolen²² har i fallet *Golder v. The United Kingdom*

¹⁵ Viitanen 2011 s. 2–3.

¹⁶ Huovila 2003 s. 82 fotnot 112, se även Saarensola 2017 s. 219.

¹⁷ Ervasti 2006a s. 325.

¹⁸ Ervasti 1999 s. 640, Ervasti 2006a s. 324–325 och Saarensola 2017 s. 219.

¹⁹ Koulu 2017 s. 15.

²⁰ Saarensola 2017 s. 220–221 och Ervasti 2011 s. 352–353.

²¹ Har valt att inte gå närmare in på de andra internationella avtal i detta arbete, då anser de två som behandlas att vara de mest viktigaste i detta sammanhang.

²² Förkortning för den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

(21.2.1975 nr 4451/70) fastställt att rätten till domstolsbehandling har en central betydelse för en rättvis rättegång.²³ Därmed kan inte fördragsslutande staterna kringgå artikel 6 med att väsentligen begränsa tillgången till domstolsbehandling.²⁴

Rätten till domstolsbehandling måste tryggas både principiellt och de facto i de fördragsslutande staterna. Detta betyder att de praktiska förhållandena måste vara sådana att alla i artikel 6 nämnda situationer faktiskt kan vända sig till domstolen och inte bara till synes. Därmed kan för höga rättegångskostnader eller ett för invecklat förfarande innebära ett hinder för rättigheten att få sitt ärende prövat av domstolen.²⁵ Rätten till domstolsbehandling är dock inte en absolut rätt och den kan begränsas. Staten har en viss prövningsrätt gällande tillgång till domstolsbehandling, men begränsningarna får inte omintetgöra innehållet av rättigheten. Begränsningen måste även ha ett legitimt syfte och den måste vara skälig och i proportion med detta syfte.²⁶

Tillgången till domstolen måste vara effektiv, som framgår från Golder fallet. Detta kan till exempel kräva att man ordnar rättshjälp. I fallet Airey v. Irland (9.10.1979 nr 6289/73) kunde man inte få rättshjälp i civilärenden. Människorättsdomstolen tog i beaktande svårighetsgraden av ärendet, behovet att höra vittnen och emotionella naturen av ärendet och konstaterade att tillgången till domstolsbehandlingen inte var effektiv för svaranden med begränsade resurser, för att svaranden inte kunde sköta ärendet utan att få hjälp av ett rättsligt biträde. Rättsskydd kan därmed kräva positiva åtgärder från staten, som att skapa ett rättshjälpssystem. Från fallet kan man inte dra slutsatsen att rättsskyddet kräver att man måste få rättshjälp i alla civilärenden. Rättshjälp kan på basis av stycke 1 artikel 6 krävas bara i den mån som det behövs för ett effektivt rättsskydd. Behovet för rättshjälp finns till exempel inte i ärenden där käranden anses missbruka rättshjälp- eller rättssystemet. Då rättshjälp krävs för ett effektivt rättsskydd har staterna möjligheten att välja hur de uppnår detta ändamål. Skapandet av ett rättshjälpssystem är bara ett alternativ. Andra alternativ är att erbjuda kostnadsfri juridisk rådgivning eller att förenkla processen för att eliminera behovet för rättshjälp. I fallet A. v. Förenade kungariket (17.12.2002 nr 35373/97) ansåg domstolen att en timmes gratis juridisk rådgivning var tillräckligt, då käranden hade en möjlighet att anställa en advokat efter det.²⁷

²³ Ervo 2005 s. 116, Saarensola 2017 s. 220–221, Pellonpää 2007 s. 364 och Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018 s. 546 och Hirvelä – Heikkilä 2017 s. 359.

²⁴ Ervo 2005 s. 117 och Saarensola 2017 s. 221.

²⁵ Ervo 2005 s. 119, Saarensola 2017 s. 222, Pellonpää 2007 s. 369 och Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018 s. 557.

²⁶ Hirvelä – Heikkilä 2017 s. 365.

²⁷ Ibid. s. 360–361.

Rätten till domstolsbehandling tryggas även i grundlagens 21 § 1 moment, enligt vilken ”*var och en har rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol ... samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan*”. Paragrafens 2 moment garanterar rätten att söka ändring. Enligt grundlagens förarbete kan man i lagen göra mindre avvikelser till rätten att söka ändring. Det framgår inte från GL 21 § eller dess förarbete i hurdana fall och hur rätten att söka ändring skall tryggas. Första momenten riktar sig till individen och är direkt tillämplig, medan det andra momentet främst förpliktar lagstiftaren. Dessutom förpliktar GL 22 § lagstiftaren och myndigheterna att tillgodose de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna.

28

Rättsskyddet är tryggt både i grundlagen och EKMR på författningsnivå, vilket betyder att teoretiskt sätt borde vårt rättsskydd vara tryggt. Frågan är om vårt rättsskydd även är tryggt i praktiken. Har alla medborgare i praktiken en möjlighet att ha sitt ärende behandlat i domstolsprocessen oberoende av deras tillgängliga resurser? Det är allmänt känt att små tvistemål sällan behandlas i domstolen. Om vårt rättsskydd i praktiken skulle vara tryggt, så borde då inte alla slags ärenden oberoende av deras ekonomiska värde bli behandlade i domstolen? Det är svårt att tänka sig att parterna skulle i små tvistemål lyckas själv lösa problemet och det vore orsaken till varför de inte behandlas i domstolen. Det är mer sannolikt att orsaken till att små tvistemål inte behandlas i domstolen beror på procesströskeln. Vårt rättsskydd är alltså tryggt i lagstiftningen och i teorin, men problemen uppstår i praktiken. För att bättre förstå problemet måste man se på den nuvarande procesströskeln och hur den inverkar på parternas möjlighet att ha sitt ärende behandlat i domstolen.

4 Procesströskeln

Begreppet procesströskeln beskriver alla de olika faktorer som i praktiken inverkar på möjligheterna en person har för att få sitt ärende behandlat i domstolen. Procesströskeln skall inte blandas med den formella rätten till rättslig prövning. Personen har i princip möjlighet att få sitt ärende behandlat i domstolen, men kan ändå sakna möjligheten att göra det i praktiken.²⁹

Access to justice -rörelsen ansåg procesströskeln bestå av ekonomiska och informationsmässiga faktorer. Ekonomiska faktorerna betydde att personen inte hade finansiellt råd till rättegång, medan de informationsmässiga faktorerna betydde att personen inte visste om sina rättigheter. Senare

²⁸ Ervo 2005 s. 124–126.

²⁹ Viitanen 2011 s. 3.

forskning har även lyft fram psykologiska faktorer, som innebär de mentala aspekterna med att föra sitt ärende till domstolen.³⁰ Jag kommer att använda Viitanens indelning i den ekonomiska och mentala procesströskeln,³¹ även om procesströskeln i praktiken sällan beror enskilt på någondera, utan det handlar vanligtvis om en kombination av ekonomiska och mentala faktorer.³²

Det är ändå viktigt att förstå att procesströskeln är på olika nivåer beroende på personen. Därmed kan vi inte som utomstående säga var procesströskeln går för en enskild person. Höjden på procesströskeln korrelerar nödvändigtvis inte heller med om det handlar om en privat person eller en juridisk person, då procesströskeln för en små företag kan jämföras med en privat persons.³³ I detta arbete kommer jag att utgå ifrån hur procesströskeln ser ut att vara för en så kallad genomsnittsmedborgare. Med genomsnittsmedborgare anser man en löntagare/konsument med medelhöga inkomster.³⁴

Med ekonomiska procesströskeln menar man alla de ekonomiska faktorer som inverka på möjligheten för en person att föra sitt ärende till domstolen. De ekonomiska faktorerna består av rättegångskostnaderna. Rättegångskostnaderna delas in i domstolsavgifter och parternas kostnader. Domstolsavgifterna består av de avgifter parterna måste betala till domstolen. Parternas kostnader består däremot av alla de andra kostnader som parterna måste betala på grund av rättegången. Till dessa hör advokatarvoden, som består av arvoden och kostnadsersättningar till advokater. Även kostnader angående bevisning, parternas resekostnader och de ekonomiska förlusterna som uppstår på grund av partens eget arbete och tidsförlust hör till parternas kostnader. Totalkostnaderna för rättegången består av båda parternas kostnader. Man räknar dock inte med det ekonomiska värdet på tvistemålet till rättegångskostnaderna eller totalkostnaderna för rättegången.³⁵

Domstolsavgifterna kan användas för att bekosta en del av de kostnader som orsakas av rättegången till offentliga makten av parterna eller för att inverka på parternas ekonomiska procesströskel. I Finland utgår man ifrån att domstolsavgifterna inte i onödan får försvåra tillgången till domstolen. Domstolsavgiften täcker bara en bråkdel av de faktiska kostnaderna för att upprätthålla

³⁰ Koulu 2017 s. 22.

³¹ Valde att lämna bort de informationsmässiga faktorerna, då jag inte anser det vara ett större problem i dagens samhälle där det finns massor med information lättillgängligt. Det betyder inte att alla personer är medvetna om sina rättigheter eller att alla skulle kunna leta fram informationen på nätet. Men som Koulu sagt, så är problemet lätt att korrigera med upplysning och rådgivningstjänster för juridiska ärenden. (Koulu 2017 s. 17)

³² Viitanen 2011 s. 3–4.

³³ Koulu 2017 s. 22.

³⁴ Viitanen 2006 s. 615 och Koulu 2017 s. 17.

³⁵ Viitanen 2011 s. 3 och 51.

domstolsväsendet.³⁶ Reformprogrammet för rättsvården för åren 2013–2025 har som avsikt att höja domstolsavgifterna. Lagen om domstolsavgifter trädde i kraft 1.1.2016 och medförde en betydlig höjning i domstolsavgifter.³⁷ Även om avsikten med den nya lagstiftningen är att lyfta den ekonomiska procesströskeln, så skall domstolsavgiften inte förhindra tillgången till domstolen och därför kan personer i svag ekonomisk position, låginkomsttagare eller om det vore oskäligt, bli befriade från domstolsavgiften.³⁸ Ekonomiska intresset inverkar inte på storleken av domstolsavgiften i Finland, utan domstolsavgiften är alltid fast. I detta hänseende skiljer sig Finland från flera andra EU-länder.³⁹ Domstolsavgifterna utgör ändå bara en liten del av parternas rättegångskostnader och har inte en betydlig inverkan på den ekonomiska procesströskeln.

Största delen av rättegångskostnaderna uppgörs av advokatarvoden. En part kan välja att för sin egen talan och därmed undvika advokatarvoden för sin egen del, men i praktiken har man ansett det väldigt svårt för en part att i ett tvistemål föra sin talan i domstolen utan hjälp av en advokat. Även utvecklingskommittén för domstolsväsendet har i sitt betänkande kommit fram till att dagens rättsregler, juridiska problem och rättegångsförfaranden har blivit så komplicerade att en lekman inte i de flesta fall längre klarar av att sköta dem själv.⁴⁰ Lekmän saknar nästan utan undantag sådan process- och materialrättslig kunskap, som krävs för att framgångsrikt föra sin talan i domstolen. Parterna får inte heller vägledning från personal i domstolen, som är rädda att speciellt materialrättslig vägledning kan ifrågasätta domstolens opartiskhet. Därför har man i rättslitteraturen ansett att även om det inte är lagstadgat, så finns det i praktiken ett advokattvång i tvistemål.⁴¹ Undersökningen från 2008 visar att 5 procent av käranden förde sin egna talan, medan bara 3 procent av dessa var lekmanabaserade. Av svaranden förde 15 procent sin egen talan och ca var tionde var lekmanabaserad.⁴² Därmed är advokatarvoden oundvikliga i behandlade av tvistemål i domstolen enligt vårt nuvarande rättssystem och parterna måste ta dem i beaktande vid övervägandet att föra sitt ärende till domstolen.

År 2008 var medianen för kärandens partskostnader 6 543 euro, svarandens partskostnader 5 554 euro och dömda kostnadsersättningar 5 277 euro. Parternas kostnader har från år 1995 till 2008

³⁶ Viitanen 2011 s. 51 och Saarensola 2017 s. 53–54.

³⁷ Domstolsavgiften för tvistemål i tingsrätten är 510 euro för tillfället (2019).

³⁸ RP 29/2015 rd s. 21.

³⁹ Viitanen 2011 s. 51–52. I små tvistemål skulle det vara billigare om domstolsavgiften vore en viss procent av det ekonomiska värdet på tvistemålet, men det skulle i gengäld öka domstolsavgiften i tvistemål med större ekonomiskt värde och därmed höja procesströskeln väsentligen i ärenden av stort ekonomiskt värde. Se Viitanen 2011 s. 52–56 för att läsa mer om skillnaden mellan fasta och procentuella domstolsavgifter.

⁴⁰ KB 2003:3 s. 243.

⁴¹ Viitanen 2011 s. 58, Saarensola 2017 s. 55 och Lappalainen – Hupli 2016 under rubriken ”Ei asianajajakkoa”.

⁴² Ervasti 2009 s. 11–12 och Ervasti 2009a s. 748.

ungefär fördubblats.⁴³ Parternas sammanlagda kostnader steg över det ekonomiska värdet på tvistemålet i 43 procent av fallen år 2008. En full längd rättegång är en väldigt dyr konfliktlösningsmetod för parterna i förhållande till det som kan uppnås. Mellan åren 1995 och 2004 växte det ekonomiska värdet på tvistemålet i samma förhållande med rättegångskostnader. Denna utveckling har inte fortsatt mellan år 2004 och 2008. Medianen för ekonomiska värdet på tvistemålet var 15 207 euro år 2008, vilket är nästan samma som år 2004 då samma tal var 15 972 euro. Det fanns en stor variation i det ekonomiska värdet på tvistemålet i olika ärenden. Det minsta ekonomiska värdet för ett tvistemål var 220 euro medan sen största var 1 758 311 euro. I ca en tredjedel av fallen var det ekonomiska värdet på tvistemålet högst 7 000 euro och två tredjedelar högst 35 000 euro.⁴⁴

Användningen av vittnen i rättegångar har även ökat med åren. År 2008 var det bara en femtedel av fallen där inga vittnen hördes, medan man i undersökningarna år 1995 och 2004 inte hörde vittnen i en tredjedel av fallen. I fall med vittnen, så hörde man i medeltal 4,7 vittnen år 2008, samma tal var 4,1 år 2004 och 3,7 år 1995. År 2008 hörde man minst tre vittnen i hälften av fallen och i en fjärdedel av fallen hörde man fyra eller mer vittnen. Antalet hörda vittnen verkar även inverka på storleken av rättegångskostnaderna. I fall där man hörde högst tre vittnen hölls rättegångskostnaderna i medeltal under 6 000 euro. Rättegångskostnaderna ökade betydligt med mängden vittnen och i fall där man hör sju eller fler vittnen var rättegångskostnaderna i medeltal ca 16 000 euro.⁴⁵

Käranden krävde i 93 procent av fallen där rättegångar framskridit till huvudförhandlingen om ersättning av rättegångskostnader år 2008, medan svarandena krävde ersättning av rättegångskostnader i 85 procent av fallen. Medianen för dömda ersättningar av rättegångskostnader var 5 277 euro år 2008. Lite över en tredjedel av käranden dömdes ersätta rättegångskostnader år 2008. Medan svaranden dömdes i lite under hälften av fallen att ersätta rättegångskostnader. I nästan en femtedel av fallen blev ingendera part dömd att ersätta rättegångskostnader. Situationen liknar resultaten man fick år 2004. När parten vann sitt ärende i sin helhet dömdes den förlorande parten att ersätta rättegångskostnader i 88 procent av fallen. I två tredje delar av fallen där en av parterna vann fallet dömdes motparten att ersätta rättegångskostnaderna i sin helhet. Om man inte räknar med fallen där man inte överhuvudtaget krävde ersättning av rättegångskostnader, så fick käranden full ersättning för sina rättegångskostnader i 82 procent av fallen vid vinnandet av rättegången och

⁴³ Utvecklingen av rättegångskostnader har dock inte varit liknande i alla slags ärenden. Rättegångskostnaderna har i vissa slags ärenden hållits relativt lika eller till och med lite sjunkit med åren. För att arbetet inte koncentrerar sig på ett specifik slags ärenden behandlas bara den allmänna utvecklingen av rättegångskostnader. För att läsa mer om hur rättegångskostnader i olika slags ärenden har utvecklats läs Ervasti 2009 s. 22–24 eller Ervasti 2009a s. 752–753.

⁴⁴ Ervasti 2005 s. 46–48 och 62–63, Ervasti 2009 s. 13 och 21 samt Ervasti 2009a s. 749 och 751–752. Penningssummorna från 2004 är omgjord med konsumentprisindexet för att motsvara penningvärdet av år 2008.

⁴⁵ Ervasti 2009a s. 751 och 753–754.

svaranden i 62 procent av fallen. I en femtedel av fallen var de dömda ersättningar större än det ekonomiska värdet på tvistemålet i fall där någondera parten blev skyldig att ersätta rättegångskostnader.⁴⁶ Parterna måste därmed ta i beaktande motpartens rättegångskostnader tillsammans med sina egna rättegångskostnader vid övervägandet att påbörja en rättegång.

Ungefär två tredje delar av käranden var privatpersoner år 2008, vilket liknar resultatet från år 2004. Av svaranden var nästan hälften privatpersoner, vilket även liknar resultatet från 2004. Ungefär en tredje del av tvistemålen år 2008 var mellan två privatpersoner.⁴⁷ Det betyder att privatpersoner är ofta med i rättegångar och om medianinkomsten för en finsk löntagare är 3 018 euro i månaden år 2017⁴⁸, så är det självklart att den ekonomiska procesströskeln för att påbörja en rättegång är väldigt hög för en privatperson. Höga rättegångskostnader inverkar förmodligen mera på privatpersoners än företagens möjlighet att föra sitt ärende till domstolen. I rättegångar mellan privatpersoner och företag, brukar privatpersoner vara mindre framgångsrika i rättegångar än företag.⁴⁹

Rättegångskostnaderna förtjänar två motsatta funktioner. Rättegångskostnaderna skall vara tillräckligt höga för att avskräcka medborgarna från att väcka grundlösa talan i onödan. Samtidigt kräver rättsskyddet och betydelsen av stabilitet att rättegångskostnaderna skall vara tillräckligt låga för att medborgarna skall kunna föra sina ärenden till domstolen.⁵⁰ Rättegångskostnaderna borde däremot inte avskräcka medborgarna att väcka grundade talan i domstolen, som de för tillfället gör.

Förutom ekonomiska faktorer beror procesströskeln även av psykologiska, sociala och kulturella faktorer, som kallas den mentala procesströskeln. Mentala faktorer kan till exempel vara medborgarnas uppfattning om möjligheten att få sitt ärende rättvist behandlat i domstolen, rädsla för domstolen och allmän ovillighet att vara delaktig i en rättegång som kan pågå i flera år.⁵¹ Ibland kan orsakerna vara mycket mer rationella, som tiden som processen kräver, osäkerheten gällande slutresultatet eller motpartens oförmåga att betala.⁵² Det är ändå allmänt känt att det är en mental börda till de flesta människor att vara delaktig i en rättegång, men det finns även människor som njuter av ”sin dag i domstolen”. En rättegång kan även skada medborgarens sociala förhållanden och det kan vara en orsak för att inte gå vidare till domstolen. Sociala förhållanden är starkare i små, täta gemenskaper. Gemenskapen kan vara geografiska, etniska, religiösa eller professionella. Det finns

⁴⁶ Ervasti 2005 s. 70–71, Ervasti 2009 s. 27–30 och Ervasti 2009a s. 756–758.

⁴⁷ Ervasti 2005 s. 33, Ervasti 2009 s. 10 och Ervasti 2009a s. 747.

⁴⁸ Statistikcentralen – statistik på löner och arbetskraftskostnader 2017.

⁴⁹ Saarensola 2014 s. 242 och Ervasti 2009a s. 750.

⁵⁰ Hodges m.fl. 2010 s. 4–5 och Saarensola 2014 s. 240.

⁵¹ Viitanen 2011 s. 3–4, KM 1982:38 s. 106–107 och Saarensola 2017 s.1.

⁵² Hemmo 2003 s. 7-8, se även Saarensola 2017 s. 1–2.

också kulturer där rättegångar ses som etiskt oacceptabla sätt att lösa konflikter.⁵³ Tvistande är inte något den finska kulturen främjar. Bedömningen ”rättskämpe” har inte haft en positiv betydelse på en lång tid. De kulturella hindren har på senaste tiden försvagats. Orsakerna till detta kan finnas från den långt utvecklad urbaniseringen och delvis från amerikanska influenser.⁵⁴ De mentala faktorerna är i stort sätt individuella och bara vissa personer råkar ut för dem. Samtidigt är dessa faktorer utom räckhåll för lagstiftaren och överhuvudtaget den rättsliga logiken. Ingen lagstiftning kan göra en medborgare mer processinriktad om inte denna är det naturligt.⁵⁵ För att det är svårt att genom lagstiftning inverka på de mentala faktorerna kommer arbetet att koncentrera mera på de ekonomiska faktorerna. Jag anser även att den ekonomiska procesströskeln allmänt är ett större hot mot rättsskyddet än den mentala procesströskeln för tillfället. Jag kommer senare i arbetet att kort behandla den mentala procesströskeln i förenklade rättegångsprocessen, men förutom det kommer ämnet inte att behandlas närmare i detta arbete.⁵⁶

5 Procesströskeln och rättsskydd

Det största problemet med civilprocessen för tillfället anses vara den alltför höga ekonomiska procesströskeln, som orsakas av höga rättegångskostnader. Rättegångskostnaderna började öka i och med underrätsreformen 1993. Underrätsreformen medförde en radikal förändring i civilprocessen. Häradsrätten och rådhusrätten slogs samman till tingsrätten. Samtidigt avgick man från möjligheten att uppskjuta huvudförhandlingarna och istället övergick man till en tvåfasig process, som bestod av förberedelse och huvudförhandling.⁵⁷

Man är inte helt överens om varför rättegångskostnaderna började öka så starkt i och med underrätsreformen. En orsak till ökningen som alla erkänner är reformen av mervärdesbeskattningen, som trädde ikraft 1994. Reformen utvidgande skattebasen för mervärdesskatten att gälla tjänster, vilket ledde till att man måste betala 22 procent mervärdesskatt på advokattjänster.⁵⁸ Advokatsamfundet betonar starkt att underrätsreformen har lett till att tvistemålen blivit mer arbetsdryga, då parterna

⁵³ Koulu 2017a s. 18–19.

⁵⁴ Koulu 2017 s. 15.

⁵⁵ Koulu 2017a s. 19.

⁵⁶ Anser inte det juridiska utbildningen ge ett tillräckligt djup förståelse av människopsyke för att kunna behandla de mentala faktorerna mer djupgående och till en sådan grad att det skulle vara lönsamt. Det är inte heller avsikten med den juridiska utbildningen, även om jag anser att studerandena skulle gynnas av en djupare förståelse av rättspsykologi.

⁵⁷ Viitanen 2006 s.614.

⁵⁸ Mervärdesbeskattningen är speciellt problematisk när det gäller rättegångskostnader för privatpersoner. Mervärdesbeskattade företag kan avdra vad de betalar i mervärdesskatt för advokattjänster från mervärdesskatten de indriver från sålda varor eller tjänster, som annars borde betalas vidare till skattemyndigheten. Privatpersoner kan däremot inte avdra mervärdesbeskattningen någonstans ifrån och måste därför betala skatten själv i sitt fulla belopp. På basen av gjorda försök i Europa och Finland är det ändå osannolikt att sänkande av skatteprocenten skulle överföras i sin helhet till konsumentpriserna. (Viitanen 2011 s. 143–150)

måste gå igenom allt potentiellt bevis innan förberedelsesammanträdet i rädsla av preklusion. Motsatta åsikten är att tyngdpunkten är nu i början av processen och istället måste man i början av processen göra allt det man förut gjorde i olika faser, vilket betyder att arbetet i sig själv inte har ökat.

59

Det som gjort förhöjningen i rättegångskostnaderna speciellt problematisk är att man samtidigt reformerade bestämmelserna gällande ersättning av rättegångskostnader. Reformen utgick från principen om full ersättning. Tanken att motparten betalar rättegångskostnaderna på grund av principen om full ersättning kan även ha inverkat på förhöjningen av rättegångskostnaderna.⁶⁰ Även rättsekonomerna har ansett att regeln om full ersättning av rättegångskostnader höjer procesströskeln mera än kvittningsskyldigheten. En orsak till detta är att parterna ofta har en orealistisk uppfattning om sina chanser att vinna. Parterna lägger därmed inte lika mycket vikt på att kontrollera totalkostnaderna, för att de tänker sig att motparten kommer att betala dem. Regeln om full ersättning höjer därmed procesströskeln, inte bara för att den huvudsakligen sätter den ena parten att ensam ansvara för bördan av rättegångskostnaderna utan även för att den höjer på totalkostnaderna för rättegången.⁶¹

Många kritiker anser även att underrättsreformen är orsaken till att man i praktiken är tvingad att använda sig av en advokat i rättegångsprocessen. De nya bestämmelserna om stämningsansökan och preklusion gjorde det väldigt svårt för medborgare att föra sin talan utan hjälp av en advokat.⁶² Ingen kan säga med säkerhet vad allt har inverkat och i vilken grad på förhöjningen av rättegångskostnaderna.⁶³

I den nationella enkäten gjord av rättspolitiska forskningsinstitutet, har det kommit fram att privatpersoner och advokater som representerar privatpersoner valt att låta bli från att föra ärenden till domstolen på grund av kostnadsrisken. Advokaterna ansåg det rätt vanligt att man i tvistemål avstått från en rättegång på grund av kostnadsrisken.⁶⁴ En hög procesströskel inverkar inte enbart på en parts villighet att vara kärande i ett tvistemål utan även på villigheten att vara svarande. Det är väldigt sannolikt att en del av summariska ärenden inte egentligen är ostridiga, men svarandena är inte medvetna om sina juridiska grunder för att vägra betala eller lyckas inte framföra dem på ett

⁵⁹ Viitanen 2006 s. 614 och Viitanen 2011 s. 143–144 och 150–153.

⁶⁰ Viitanen 2006 s. 614–615 och Viitanen 2011 s. 164–169.

⁶¹ Roos 1994/95 s. 484–489 och Viitanen 2006 s. 622.

⁶² Ervasti 1997 s. 45.

⁶³ Rekommenderar att läsa Viitanen 2011 s. 143–181 för mer djupgående analys om vad kan ha orsakat ökningen i rättegångskostnaderna.

⁶⁴ Lasola 2009 s. 29–30 och Saarensola 2014 s. 240.

korrekt sätt. Storleken på intresset av tvistemålet och svarandens ekonomiska ställning kan hindra en part från att vända sig till en advokat för hjälp.⁶⁵

Procesströskeln inverkar även på villigheten att ingå i förlikning. Att välja mellan kompromisslösningen förlikning, eller att kräva sina rättigheter i domstolen kan vara ett svårt val. Procesströskeln kan få en part att ingå i en förlikning i situationer där parten skulle ha haft en bra chans att vinna rättegången. I sådana fall uppfattar parten förlikningen som att avstå från sina rättigheter garanterad av rättsordningen. Orsakerna varför man väljer att avstå från rättigheter man har enligt sin egen rättsuppfattning är vanligtvis ekonomiska.⁶⁶ Medling är inte nödvändigtvis ett dåligt alternativ och i många ärenden kan en förlikning bidra till att förhållandet mellan parterna hålls bättre än med en tvistig rättegång. Domarna och advokaterna anser att största problemet med medling är att förlikningen inte är materiellt sätt det rätta avgörande och att domarna kan försöka tvinga sig fram till en förlikning.⁶⁷ Det brukar ofta finnas en obalans i maktförhållandena mellan parterna, som i medling gör det lättare för den starkare parten att övertala den svagare parten till en ogynnsam förlikning.⁶⁸ Den starkare parten är vanligtvis ännu starkare i förmedling än i en rättegång. I medling finns det nämligen inga reglerade förfaranden, opartisk domare eller process jämställdhet för att förhindra den starkare parten från att använda sin ställning till nytta.⁶⁹

Antalet tvistemål har minskat väsentligt under de senaste tio åren. Tingsrätterna håller på att utvecklas till brottmåls koncentrerade. Av alla ärenden som behandlas i egentliga rättegångar är tvistemål bara några procent.⁷⁰ Domstolen behandlade år 2008 ca 230 000 tvistemål. En stor del av tvistemålen är dock obestriddliga fordran och avgörs som tredskodomar. År 2008 behandlades 5 538 tvistemål i muntlig förberedelse och man ordnade en huvudförhandling i 3 314 av fallen.⁷¹ Det vill säga en stor del av dessa tvistemål slutade i en förlikning. Många domare uppskattar att hälften av deras ärenden slutar i en förlikning.⁷² Därmed är det bara en bråkdel av tvistemål som kommer till domstolen som genomgår en fullständig rättegång. Det har framförts en oro om att tingsrätterna i framtiden enbart behandlar familjeärenden och brottmål.⁷³ Samtidigt som antalen ärenden har minskat i domstolen har olika slags alternativa tvistelösningsmetoder fått ett mer betydande roll.⁷⁴ Man har även framfört att

⁶⁵ Viitanen 2011 s. 13.

⁶⁶ Saarensola 2017 s. 1–2.

⁶⁷ Ervasti 2012 s. 205.

⁶⁸ Saarensola 2017 s. 15, Ervasti – Nylund 2014 s. 189 och

⁶⁹ Koulou 2016 under rubriken ”Oikeusvarmuus”.

⁷⁰ Ervasti 2009 s. 6, Ervasti 2009a s. 744, Ervasti 2009b s. 47, Ervasti 2012 s. 193 och Saarensola 2014 s. 238.

⁷¹ Ervasti 2009 s. 2 och 5, Ervasti 2009a s. 743–744 och Ervasti 2009b s. 43–44 och 46.

⁷² Ervasti 2012 s. 204.

⁷³ Koulou 2005 s. 28 och Saarensola 2014 s. 238.

⁷⁴ Ervasti 2009 s. 7, Ervasti 2009a s. 745, Ervasti 2009b s. 47, Ervasti 2012 s. 193

traditionella domstolsprocessen är på väg att bli en alternativ tvistelösningsmetod.⁷⁵ Även om man inte med säkerhet kan säga vad exakt som orsakat minskningen av tvistemål i domstolen så finns det sannolikt flera orsaker för det. Det är dock sannolikt att den höga procesströskeln har inverkat på förminskningen.⁷⁶

Förtroendet för domstolen i Finland är hög i jämförelse med andra EU länder. År 2005 var förtroendet för domstolen 81 procent i Finland.⁷⁷ Detta förtroende kan dock sjunka om procesströskeln är så hög att normala privatpersoner inte har råd att ha sitt ärende behandlat i domstolen.⁷⁸ Om domstolen förlorar medborgarnas förtroende kan det leda till att medborgarna inte längre vänder sig till domstolen för att lösa sina konflikter. Man antar även att medborgarnas villighet att följa rättsreglerna försvagas om förtroendet mot domstolen sjunker.⁷⁹

Domstolarna måste i framtiden tävla om sin position bland alternativa tvistelösningsmetoder i en allt större grad. För att den materiella rätten skulle kunna förverkligas och utvecklas, är det viktigt att domstolen behandlar och avgör mångsidigt och brett tvistemål som uppstår i olika delområden av samhället. Därför är det viktigt att domstolen behåller sin ställning bland alternativa tvistelösningsmetoder.⁸⁰ Bara med att ge ett avgörande i enskilda ärende kan domstolen inverka på utvecklingen av rättsordningen.⁸¹ En alltför hög procesströskel inverkar därmed inte bara på den enskilda medborgarens möjlighet att vända sig till domstolen, utan på hela utvecklingen av materiella rätten och på betydelsen av vårt rättssystem. Om domstolen blir den alternativa tvistelösningsmetoden, så kommer inte medborgarna längre att vända sig till domstolen för tolkning av lagstiftningen.

Därmed inverkar en för hög procesströskeln inte bara på rättsskyddet för medborgare med begränsade resurser, utan det utsätter hela domstolsväsendet i fara, vilket betyder att rättsskyddet för alla medborgarna är i fara oberoende av deras resurser. Det är viktigt att domstolsväsendet förblir livskraftig och används av medborgarna för att kunna uppfylla sin funktion i samhället. Därför är det viktigt att procesströskeln är på en passlig höjd.

⁷⁵ Lindblom 2001 s. 159, Koulu 2005 s. 28 och Saarensola 2014 s. 238.

⁷⁶ Ervasti 2009 s. 6, Ervasti 2011 s. 196 och Saarensola 2014 s. 238 och 340.

⁷⁷ Lasola 2009 s. 16 och 24 samt Saarensola 2014 s. 239.

⁷⁸ Ervasti 1999 s. 656–657 och Saarensola 2017 s. 16.

⁷⁹ Lappi-Seppälä m.fl. 1999 s. 5.

⁸⁰ KM 2003:3 s. 294, Saarensola 2017 s. 15 och Autio 2014 s. 24.

⁸¹ Tuori 2000 s. 1058 och Saarensola 2017 s. 15.

5.1 Ideala höjden för procesströskeln

Alla är inte av samma åsikt gällande höjden på procesströskeln. Ervasti har påpekat att man ofta hör jurister och domare i Finland säga att domstolarna behandlar mycket med onödiga fall.⁸² Har även själv märkt samma åsikt bland jurister när jag diskuterat ämnet för detta arbete. Ett av målen för regeringspropositionen om ersättning för rättegångskostnader 1993 var att minska onödiga rättegångar från domstolen.⁸³ Oron för att rättegångar blir mer allmänna och strävan att begränsa antalet rättegångar verkar vara en allmän tendens i utvecklingen av domstolarna. Det har ofta i dessa sammanhang ansetts att desto mindre intresse ju onödigare rättegång. Istället borde domstolen koncentrera sig på att avgöra juridiskt svåra ärenden.⁸⁴ Bara för att ett ärende är av litet ekonomiskt intresse betyder det inte att talan saknar grund.⁸⁵ Det att domstolsprocessen är oskäligt tungt för de flesta tvistemålen, borde inte bli till nackdel för parter som söker sina rättigheter i domstolen. Domstolen är trots allt gjord för medborgarna.⁸⁶

Galanter påstår att de flesta tvistemål aldrig blir behandlade i domstolen, utan en stor del av tvistemålen löses mellan parterna. Galanter påpekar att bara en bråkdel av de tvistemål som behandlas i domstolen genomgår hela rättegångsprocessen och största delen av fallen blir återkallade utan några som helst åtgärd från domstolen. Enligt Galanter borde man inte ens sträva till att alla tvistemål behandlas i domstolen.⁸⁷ Jag anser inte att det skulle vara ändamålsenligt att behandla alla tvistemål i domstolen. Parterna skall även sinsemellan kunna lösa tvistemål, utan att behöva vända sig till en domstol. Konfliktlösning är en viktig grundläggande förmåga för socialt umgänge. Domstolen löser konflikterna när parterna inte klara av att göra det själv, men domstolen borde inte vara första alternativet för konfliktlösning. Därmed borde man inte helt och hållet bli av med procesströskeln, utan istället bara sänka procesströskeln till en höjd som tryggar medborgarnas rättsskydd.

De går inte att säga när exakt procesströskeln är så hög att den kränker mot medborgarnas rätt till rättsskydd.⁸⁸ Det finns nämligen ingen regel för hur hög procesströskeln får eller inte får vara.⁸⁹ Man

⁸² Ervasti 2004 s. 53.

⁸³ RP 191/1993 rd s.

⁸⁴ Ervasti 2004 s. 53–54 och Saarensola 2017 s. 9.

⁸⁵ Ekonomiska värdet på tvistemålet kan dock inverka på behovet för rättsskyddet. I fallet Åbo hovrätt S16/1209 där käranden fick inte besvärsmålet i ett ärende som tingsrätten avvisat. Kärandet krävde ersättning på 2,5 euro för en dyr pizza. Tingsrätten ansåg att det inte fanns ett behov för rättsskydd eller ett rättsligt intresse i ärendet, då enbart postavgifterna i ärendet var större än den krävda ersättningen (Saarensola 2017 s. 11).

⁸⁶ Hodges m.fl. 2010 s. 4–5 och Saarensola 2014 s. 240.

⁸⁷ Saarensola 2017 s. 11–12.

⁸⁸ Galanter 1981 s. 149–150, Ervasti 1999 s. 642, Ervasti 2011 s. 176 och Saarensola 2014 s. 241.

⁸⁹ Saarensola 2017 s. 226.

⁹⁰ Ervo 2000 s. 1095–1096 och Ervasti 1999 s. 656

kan allmänt säga att när normala människor inte vågar föra normala ärenden till domstolen på grund av kostnaderna, så har de inte fått tillgång till rättsskydd.⁹⁰ Kraven på rättsskydd uppfylls åtminstone inte om procesströskeln förhindrar en part från att föra en grundad fordran till domstolen.⁹¹ Det kan vara svårt att bedöma vad en grundad fordran är.⁹² Saarensola anser dock att ett subjektiv behov att få sitt ärende behandlat i domstolen inte uppfyller kraven på en grundad fordran, eftersom det inte betyder att man objektivt utvärderat behöver behandla ärendet i domstolen. Istället använder sig Saarensola av möjligheten till framgång och godtagbarhet av ändamålet för att bedöma om en fordran är grundad.⁹³ En fordran kan vanligtvis inte anses grundad om den inte ens har rimliga möjligheter för framgång eller om avsikten med fordrandet är rättsmissbruk.⁹⁴

Det kan ändå vara svårt att bedöma när en fordran har möjlighet att vara framgångsrik. Inte ens erfarna advokater kan alltid förutse slutresultat. Även de högre rättsinstanserna kan komma till ett annat slutresultat än den lägre rättsinstansen. Hur borde en part kunna förutse chanserna för en fordrans framgång när till och med domstolarna är sinsemellan av olika åsikter?⁹⁵ Därför håller jag med Saarensola att utgångspunkten för rättsskyddet borde vara att normala människor skall våga föra fordran till domstolen om chansen för att vinna är större än ringa.⁹⁶

Den nuvarande rättssystemet uppmanar inte privat personer med begränsade resurser att föra sitt ärende till domstolen. Rättsskydd kan därmed bara garanteras till personer som har de ekonomiska resurserna att föra sitt ärende till domstolen. Resten måste acceptera ett beslut som de inte nödvändigtvis är nöjda med.⁹⁷ En part borde kunna på ett eller annat sätt lösa ett tvistemål vars intresse är viktig för parten, utan att parten som är starkare och mer färdig för risktagande dikterar villkoren för lösningen.⁹⁸ Vi måste erkänna att rättegångskostnaderna och risken av en rättegångsprocess till en viss grad bestämmer vem som har och vem som blir utan rättsskydd i Finland. De som inte har råd att stämma eller försvara sig själv blir sannolikt uteslutna från rättegångsprocessen.⁹⁹

Det är troligtvis svårt för vilket som helst civilrättsligt rättssystem att skapa en förmånlig rättegång där kostnaderna är i proportion med intresset.¹⁰⁰ Ett alternativ är att vi helt enkelt accepterar att små

⁹⁰ Hodges m.fl. 2010 s. 74 och Saarensola 2017 s. 226.

⁹¹ Rhode 2004 s. 21 och Saarensola 2017 s. 226.

⁹² Ervo 2000 s. 1095, Ervasti 1999 s. 656 och Saarensola 2017 s. 9.

⁹³ Saarensola 2017 s. 226–227.

⁹⁴ Hirvelä – Heikkilä 2017 s. 361, Rhode 2004 s. 21 och Saarensola 2017 s. 227.

⁹⁵ Viitanen 2006 s. 621 och Saarensola 2017 s. 227.

⁹⁶ Saarensola 2017 s. 227.

⁹⁷ Saarensola 2014 s. 246.

⁹⁸ Pikkujämsä 1999 s. 688.

⁹⁹ Reimann 2012 s. 4 och Saarensola 2014 s. 242.

¹⁰⁰ Hodges m.fl. 2010 s. 5 och Saarensola 2014 s. 242.

tvistemål blir utanför rättegångsprocessen. Alternativet är inte förnuftigt med tanke på sociala freden och den är inte heller i enlighet med vår rättstradition. Pikkujämsä har konstaterat att om vissa ärenden inte längre blir behandlade i domstolen är det ett klart misstroendevotum mot hela rättegångsprocessen.¹⁰¹ Saarensola anser att domstolen är gjord för medborgarna och om domstolen inte lyckas svara på medborgarnas vardagliga problem så står domstolens hela tillvaro på spel.¹⁰² Medan Nader har konstaterat att om rättssystemet är ointresserad i medborgarnas vardagliga problem, så blir rättssystemet irrelevant för medborgarna.¹⁰³ För att domstolsprocessen även i framtiden skulle vara viktig för medborgarna och behålla sin position bland alternativa tvistelösningsmetoder, så är det viktigt att försäkra tillgången till domstolen för alla medborgare och deras ärenden oberoende av storleken på tvistemålet.

6 Försök att sänka procesströskeln

Man kan sänka procesströskeln med att förhindra rättegångskostnaderna från att uppstå, dela bördan av kostnaderna på olika sätt mellan parterna, öka mängden parter för att dela bördan av kostnader, ge statlig finansiering för rättegången eller skaffa sig en försäkring. I Finland finns tre huvudsakliga sätt vi försökt att sänka procesströskeln.¹⁰⁴ Frågan är om dessa sätt kan anses vara tillräckliga för att sänka procesströskeln eller finns det ett behov för nya sätt och idéer?

Bestämmelserna gällande ersättning av rättegångskostnaderna genomgick en totalreform i och med underrätsreformen. Enligt huvudregeln skulle den förlorande parten dömas att ersätta den vinnande partens nödvändiga och skäligena kostnader. Avsikten var att styra medborgare att bättre uppfylla sina förpliktelser för annars kunde man bli ersättningsskyldig för motpartens rättegångskostnader. Bara om parten vet att den inte uppfyllt sina förpliktelser kan lagstiftarens avsikt uppfyllas. Därmed borde parterna kunna förutse slutresultatet av rättegången för att lagstiftarens avsikt skulle uppfyllas. Faktumet är att de flesta tvistemål inte beror på ena partens ovillighet att prestera, utan parterna är oeniga om att ha den ena parten till exempel uppfyllt sin förpliktelse i enlighet med vad som avtalats. I praktiken har inte regeln om full ersättning fungerat i oklara tvistemål som lagstiftaren tänkt sig och istället har regeln bara höjt på procesströskeln för privatpersoner, som nu måste vara beredda på att betala motpartens rättegångskostnader om de förlorar rättegången.¹⁰⁵

¹⁰¹ Pikkujämsä 1999 s. 690.

¹⁰² Saarensola 2017 s. 12.

¹⁰³ Nader 1979 s. 1001–1002 och Saarensola 2017 s. 12.

¹⁰⁴ Ett fjärde sätt man försökt sänka procesströskeln är grupptalan, men för att det inte används i praktiken kommer jag inte att behandla det.

¹⁰⁵ Viitanen 2006 s. 620–621.

År 1999 tillagde man nya bestämmelser gällande ersättning av rättegångskostnader med avsikt att mildra skadeverkan som huvudregeln orsakade i tvistemål. Deras mildrande effekt har dock blivit liten. RB 21 kapitel 8 b § skulle uttryckligen sänka procesströskeln för privatpersoner. Enligt lagrummet kan domstolen på tjänstens vägar sänka beloppet av de rättegångskostnader som parten kan bli dömd att ersätta om det, med beaktande av de omständigheter som lett till rättegång, parternas ställning och sakens betydelse, bedömt som en helhet vore uppenbart oskäligt att förplikta parten att ersätta motpartens rättegångskostnader. Betydelsen av bestämmelsen på procesströskeln förblir ändå liten på grund av att den lämnar rum för tolkning och har tolkats på olika sätt i rättspraxisen. Problemet med bestämmelsen är bristen på förutsebarhet. En kostnadsregel sänker procesströskeln bara om parten kan förutse hur bestämmelsen kommer att tillämpas. Annars kan inte parten förutse vid övervägandet att påbörja en rättegång hur domstolen kommer att tillämpa kostnadsregeln om parten förlorar rättegången.¹⁰⁶ Ändringar i kostnadsreglerna skulle kunna sänka procesströskeln till en viss grad, men det handlar ändå huvudsakligen om hur kostnaderna fördelas mellan parterna och hindrar inte kostnaderna från att uppstå från första början. Därför räcker det inte med att bara ändra kostnadsreglerna för att sänka procesströskeln.

Med statlig rättshjälp menar man juridisk hjälp från en sakkunnig som bekostas helt eller delvis av statens medel. Förutsättningarna för att få rättshjälp och förfarandet för sökandet av rättshjälp regleras i rättshjälpslagen (5.4.2002/257). Rättshjälp kan vara 1) juridisk rådgivning; 2) nödvändiga åtgärder och biträdande i domstolen eller hos andra myndigheter och; 3) befrielse från lagstiftade utgiftsposter.¹⁰⁷ Rättshjälp beviljas på basis av sökandets disponibla medel, som räknas genom att ta i beaktande sökandens inkomster, utgifter, förmögenhet och underhållsskyldighet. Beroende på sökandens disponibla medel kan rättshjälpen vara kostnadsfri eller mot en självriskandel. Rättshjälpen är kostnadsfri för en ensamstående person med högst 600 euro i disponibla medlen och för hushåll med högst 1 100 euro i disponibla medlen. Rättshjälp beviljas inte alls för ensamstående personer med över 1 300 euro i disponibla medlen och för hushåll med över 2 400 euro i disponibla medlen.¹⁰⁸ Rättshjälp ges av rättshjälpsbyråer och privata advokat- eller juridiska byråer. Man kan få maximalt 80 timmar rättshjälp i samma ärende.¹⁰⁹

Rättshjälpen innefattar i princip alla olika slags rättsliga ärenden. Vilken sorts ärende och dess betydelse har dock inverkan på hurdan rättshjälp man kan få till ärendet. Man kan inte få rättshjälp

¹⁰⁶ Viitanen 2006 s. 621–622.

¹⁰⁷ Linna 2019 s. 33.

¹⁰⁸ Summorna baserar sig på statsrådets förordning om rättshjälp (23.5.2002/388) 5 och 6 §.

¹⁰⁹ Rissanen – Rantala 2013 s. 2–3 och Rissanen – Lasola 2014 s. 2–3.

till rättsliga ärenden som är tydliga och av liten betydelse, som till exempel ostridiga äktenskapsskillnader. I sådana ärenden är det dock möjligt att få rättslig rådgivning från rättshjälpsbyrån. Rättshjälpen täcker inte rättegångskostnaderna för motparten vid eventuell förlorande av fallet. Rättshjälp beviljas inte till bolag eller sammanslutningar. Rättshjälp kan beviljas till enskilda näringsidkare i domstolsärenden gällande deras näringsverksamhet, men i andra ärenden gällande näringsverksamheten endast om det finns särskilda skäl till det. Om en part har en möjlighet att använda sig av en rättsskyddsförsäkring kan parten inte bli beviljad rättshjälp. Det är dock möjligt att få rättshjälp till försäkringens självriskandel, om parten skulle hade haft rätt till kostnadsfri rättshjälp i ärendet. För särskilda orsaker kan man beviljas rättshjälp kostnadsfritt eller mot en grundsjälvrisk för kostnader som överstiger försäkringsbolagets ersättningsskyldighet. Vid övervägandet av rättsskyddsförsäkringens inverkan på rättshjälpen skall man inte enbart beakta försäkringsvillkoren, utan även i vilken mån försäkringsvillkoren kan jämföras med erhållandet av rättshjälp.¹¹⁰

En av de huvudsakliga målsättningar för den nya rättshjälpslagen var att utvidga kretsen av medborgare som är berättigad till rättshjälp från under 50 procent till ca 75 procent.¹¹¹ Även om den nya lagen lyckades med sin målsättning och medelinkomsttagare i praktiken har möjlighet att få rättshjälp,¹¹² så är det bara en bråkdel av medborgarna som är berättigade till kostnadsfri rättshjälp.¹¹³ Förutom att man kan hamna betala en viss procent av rättegångskostnaderna i självriskandel, så täcker inte rättshjälpen motpartens rättegångskostnader om parten förlorar rättegången. Därmed kan en privatperson vara tvungen att betala en hel del pengar i motpartens rättegångskostnader, som kan förstöra en privatpersons ekonomi för många år framåt även om personen beviljas rättshjälp. Problemet med att gå till domstolen är att man sällan kan vara säker på slutresultatet på förhand. Därmed är den ekonomiska procesströskeln ändå stor för personer som beviljats rättshjälp, för om de förlorar rättegången kan de bli ersättningsskyldiga för rättegångskostnader vars storlek de inte har möjlighet att inverka på.

Rättsskyddsförsäkringen är en frivillig skadeförsäkring vars syfte är att ersätta de nödvändiga och skäligen rättegångskostnader som orsakas till den försäkrade av att använda en advokat i tvistemål, brottmål och ansökningsärende. Enligt uppskattningar, har drygt 80 procent av de finska hushållen en rättsskyddsförsäkring. Försäkringsbolagen baserar sina avtal till stor del på basen av modellavtalet

¹¹⁰ Rissanen – Rantala 2013 s. 2 och Rissanen – Lasola 2014 s. 2.

¹¹¹ RP 82/2001 rd s. 46.

¹¹² Litmala – Alasaari – Salovaara-Karstu 2007 s. 86.

¹¹³ Saarensola 2017 s. 6.

utgiven av Finans Finland. Rättsskyddsförsäkringar erbjuds inte som enskilda försäkringar utan de är sammankopplade med till exempel hem-, bil- eller fastighetsförsäkring. Många slags ärenden som medborgarna sannolikt skulle behöva rättslig hjälp till täcks inte av rättsskyddsförsäkringen. Rättsskyddsförsäkringen som kommer via hemförsäkringen täcker bara den försäkrade som privatperson, vilket betyder att den inte täcker ärenden gällande försäkrades arbete, tjänst, anställning eller näringsverksamhet. Dessutom måste den försäkrade använda sig av en advokat i ärendet för att överhuvudtaget kunna få ersättningar. De flesta rättsskyddsförsäkringarna täcker inte motpartens rättegångskostnader. Andra väsentliga kostnader som inte täcks av de flesta rättsskyddsförsäkringar är kostnader relaterade till verkställandet av domen eller beslutet, sökandet av rättshjälp och juridiska sakkunnighetsutlåtanden. Rättsskyddsförsäkringen brukar inte heller ersätta den försäkrade för tidsförlust, förlorad arbetsförtjänst, reskostnader och så vidare.¹¹⁴

Förutom att rättsskyddsförsäkringar inte täcker alla ärenden, så är maximiersättningen låg i förhållandet till nuvarande rättegångskostnader. Därför räcker rättsskyddsförsäkringen vanligtvis inte till om man genomgår en fullständig rättsprocess.¹¹⁵ Maximiersättning varierar bland olika försäkringsbolag, men den är vanligtvis 8 500 euro. Vissa försäkringsbolag erbjuder en mer omfattande rättsskyddsförsäkring, som brukar vanligtvis ha en maximiersättning på 17 000 euro. Självriskandelen i rättsskyddsförsäkringar varierar mellan 15–25 procent medan självriskandelen i pengar är alltid minst 150–340 euro. Vissa bolag betalar bara 50 procent av maximiersättningen om ärendet avgörs innan huvudförhandlingen, som till exempel genom förlikning.¹¹⁶ På grund av de ovan nämnda orsakerna anses rättsskyddsförsäkringen vara även mer begränsad i sina villkor än rättshjälpen.¹¹⁷ Man brukar även säga att de som skulle behöva rättsskyddsförsäkringen allra mest, med vilket man hänvisar till låginkomsttagare, är minst sannolika att skaffa den.¹¹⁸

Det finns ett gemensamt problem med alla dessa tre sätten att försöka sänka procesströskeln, som är att parterna borde kunna förutse hur domstolen kommer att besluta. Rättshjälpen och rättsskyddsförsäkringen täcker inte motpartens rättegångskostnader om parten förlorar rättegången. Parten vet inte om domstolen kommer att använda möjligheten att sänka motpartens krav för ersättningar av rättegångskostnaderna innan domaren ger domen. Alla tre sätten hjälper nog att sänka procesströskeln till en viss del, men procesströskeln förblir hög oberoende. Den förlorande parten kan nämligen inte inverka på motpartens rättegångskostnader och parten kan bli tvungen att ersätta

¹¹⁴ Lasola – Rissanen 2013 s. 3–4 och 6–9.

¹¹⁵ Saarensola 2017 s. 6.

¹¹⁶ FINE 2018 s. 5 och 7.

¹¹⁷ Lasola – Rissanen 2013 s. 5 och Saarensola 2017 s. 7.

¹¹⁸ Kilian – Regan 2004 s. 252 och Lasola – Rissanen 2013 s. 5.

en stor summa pengar. För att parterna inte kan förutse hur fallet kommer att avgöras och vad parterna möjligtvis kan bli tvungen att ersätta i rättegångskostnaderna, så måste parterna ta i beaktande vid övervägandet att påbörja processen att kostnaderna kan bli stora, vilket gör att procesströskeln förblir hög. För att sänka procesströskeln ännu mer, så borde man lyckas sänka totalkostnaderna för rättegången eller förbättra förutsebarheten av kostnaderna. Därmed är de nuvarande sätten att sänka procesströskeln otillräckliga.

Höga rättegångskostnader är inte ett problem enbart i Finland. Olika länder har tagit i bruk olika sätt för att ta itu med problemet. De flesta common law länderna har sedan länge haft så kallade small claim courts, det vill säga förenklade rättegångsprocesser för små tvistemål. En förenklad rättegångsprocess kan även hittas i vissa av de nordiska länderna. Kunde en förenklad rättegångsprocess vara lösningen i Finland?

7 Förenklade rättegångsprocesser i Europa

Förenklade rättegångsprocessen har sina rötter i common law länderna. Den första förenklade rättegångsprocessen ämnad åt små tvistemål infördes i USA år 1919. Små tvistemål har inte ansetts lika problematiska i länder med kontinentaleuropeisk rättsordning och därför har man inte haft samma intresse att utveckla en förenklad rättegångsprocess.¹¹⁹ Man tog i bruk förenklade rättegångsprocesser i common law länderna för att den ordinära rättegångsprocessen ansågs var klumpig och dyr för små tvistemål.¹²⁰ I dagens samhälle lider små tvistemål av de höga rättegångskostnader och långa behandlingstider i flera länder och Ervasti har beskrivit dem som kroniska problem i västvärlden.¹²¹ Det har lett till att fler länder infört en förenklad rättegångsprocess, som till exempel Danmark och Norge.

De nordiska länderna hör inte till common law eller kontinentaleuropeiska rättssystemet, även om de har blivit mer inverkade av den sist nämnda. De nordiska länderna har sitt eget rättssystem och vissa delar av deras privaträtt är rätt lika på grund av långvarigt samarbete, som till exempel avtalsrätten. De nordiska länderna har inte haft samarbete gällande processrätten och därför finns det väsentliga skillnader i processrätten mellan de nordiska ländernas.¹²² Det finska rättssystemet har ändå mest gemensamt med de andra nordiska ländernas rättssystem och därför har jag valt att behandla

¹¹⁹ Whelan 1990 s. 1–2. Länderna kan ha haft en rättegångsprocess som tillämpade sig även för små tvistemål från första början, även om rättegångsprocessen inte var direkt ämnad åt små tvistemål.

¹²⁰ Cranston 1979 s. 291.

¹²¹ Ervasti 2006 s. 613.

¹²² Lindblom 2001 s. 153.

förenklade rättegångsprocessen i Sverige, Norge och Danmark. Norge och Danmark är speciellt intressanta med tanke på att de infört processen först på 2000-talet och har inte en lång tradition av processen, vilket man i Finland inte heller skulle ha om vi valde att införa en förenklad rättegångsprocess. Innan jag fördjupar mig i de nordiska länderna kommer jag att behandla hur förenklade rättegångsprocessen ser ut i England och Wales, som har en längre historia och tradition i användningen av processen.¹²³

7.1 Small claim court i England och Wales

The County Courts Act 1846 var meningen att göra indrivningen av små fordran lättare i England och den var ursprungligen den fattiga mannens domstol. Avsikten och strukturen av the County Court rättssystemet är i många hänseenden likadan som år 1846. Det finns två stora ändringar med hänseende till små tvistemål. År 1973 introducerade man en process för enbart små tvistemål och år 1998 införde man reformen av Civil Procedure Rules (CPR) med betoningen på proportionalitet.¹²⁴

Ett ärende i County Court¹²⁵ skall behandlas i enlighet med någon av de tre spåren. De tre spåren är: small claim track, the fast track och the multi-track (CPR r. 26.1). Small claim spåret är det normala spåret: a) för fordran gällande personskador, där ekonomiska värdet på fordran är inte över 10 000 brittiska pund (ca 11 700 euro) och kraven på ersättningen för sveda och värk och andra tillfälliga eller bestående men inte är mer än 1 000 brittiska pund (ca 1 200 euro); b) vilken som helst fordran där en bostadshyresgäst kräver att hyresvärden utför reparationer eller annat arbete i bostaden (oberoende om hyresgästen även söker annan kompensation) och kostnaderna för reparationerna eller annat arbete i bostaden uppskattas vara mer än 1 000 brittiska pund och värdet på någon annan fordran gällande skador inte är mer än 1 000 brittiska pund; och c) vilken som helst fordran vars ekonomiska värde inte är mer än 10 000 brittiska pund (CPR r. 26.6(1-3)). Ärenden som innefattar fordran av en bostadshyresgäst mot en hyresvärd för ersättning av trakasserier eller olaglig vräkning kan inte behandlas i small claim spåret (CPR r. 26.6(4)). Om ekonomiska värdet på fordrandet är över 10 000 brittiska pund kan parterna komma överens att ärende behandlas i small claim spåret (CPR r. 26.7(3)).

¹²³ För att inte missförstå vad det är som behandlas, så är det viktigt att komma ihåg att Storbritannien består av fyra olika länder England, Wales, Scotland och Norra Irland. Därför har Storbritannien tre olika rättssystem, som är England och Wales, Scotland och Norra Irland. Nu behandlas förenklade rättegångsprocesser bara i rättssystemet för England och Wales. (The Judicial System of England and Wales A visitor's guide s. 42)

¹²⁴ Madge 2004, s. 201–202.

¹²⁵ County Court är första instansen för de flesta civilrättsliga små tvistemål. Domstolsväsendet i England och Wales är komplicerad och kommer inte gå närmare in på ämnet, för att det inte är relevant med beaktande på ämnet i detta arbete.

Domstolen har dock möjligheten att förneka parternas önskemål om domstolen anser att ärendet inte är lämpligt för small claim spåret (PD 26 para. 8.1.(2)(b)).

Enligt Practice Direction (PD)¹²⁶ är avsikten med small claim spåret att ha en proportionerlig process där de enklaste fall vars ekonomiska värde inte överstiger 10 000 brittiska pund kan beslutas, utan att det finns ett behov för betydande beredning av ärenden, formaliteterna av en traditionell rättegång och höga rättegångskostnader (PD 26 para. 8.1(1)(a)). Processen i small claim spåret gällande beredningen och behandlingen av ärendet är gjord så att parterna kan föra sin egen talan om de så önskar (PD 26 para. 8.1(1)(b)). Ärenden som är allmänt passande för small claim spåret innefattar konsumenttvister, skadeståndsärenden, ärenden gällande ägande av egendom, tvistemål mellan hyresvärdar och hyresgäster (PD 26 para. 8.1(1)(c)). Ärenden gällande bestridning av påståenden om oredlighet är vanligtvis inte lämplig för small claim spåret (PD 26 para. 8.1(1)(d)). Domstolen kan bestämma att fall som lämpar sig för det behandlas i small claim spåret även om ekonomiska värdet på ärendet är över 10 000 brittiska pund. Domstolen brukar inte tillåta ärenden där huvudförhandlingen förmodligen skulle räcka längre än en dag att behandlas i small claim spåret (PD 26 para. 8.1(2)).

När man bestämt att behandla ett ärende i small claim spåret skall domstolen ge parterna sedvanliga eller special anvisningar och ett datum för huvudförhandlingen (CPR r. 27.4(1)(a-b)). I sammanband med att ge special anvisningar kan domstolen informera parterna att det finns en möjlighet att det kommer tilläggsanvisningar i ärendet, som domstolen skall ge inom 28 dagar från att ha gett special anvisningarna (CPR r. 27.4(1)(c)). Istället för anvisningar kan domstolen ge ett datum för ett förberedelsesammanträde eller föreslå åt parterna att ärendet behandlas enligt skriftligt förfarande och be parterna godkänna föreslaget inom en viss tid (CPR r. 27.4(1)(d-e)). Den allra vanligaste alternativet är att domstolen ger standardanvisningar och ett datum för huvudförhandlingen.¹²⁷ Standardanvisningen innehåller anvisning om att: parterna i alla fall skall 14 dagar före huvudförhandlingen delge alla andra parter kopior på alla dokument som de tänker hänvisa till i huvudförhandlingen; datumet och längden för huvudförhandlingen; en varning att domstolen skall omedelbart bli informerad om man uppnår en förlikning i ärendet och andra standard anvisningarna enligt bilagan B i PD (CPR r. 27.4(3)(a)). Medan special anvisningar betyder alla anvisningar som är givna istället för eller som tillägg till standardanvisningarna (CPR r. 27.4(3)(b)). Special anvisningar kan till exempel vara att huvudförhandlingen äger rum utanför domstolen eller att det finns ett behov

¹²⁶ Practice Direction är ett tilläggsprotokoll till CPR och med den kan man reglera mindre frågor gällande processförfaranden. Tilläggsprotokollet måste tillämpas på civilrättslig processförande i County Court.

¹²⁷ Sime – French (red.) 2019 s. 805.

för ett expertvittne. Domstolen kan när som helst tillägga, ändra eller återkalla anvisningar vid behov (CPR r. 27.7).¹²⁸

Istället för att ge anvisningar kan domstolen i vissa fall välja att hålla ett förberedelsesammanträde. Domstolen kan välja att hålla ett förberedelsesammanträde om special anvisningar behövs för att försäkra en rättvis förfarande och det finns ett behov att ha parten närvarande vid domstolen för att försäkra att parten förstår special anvisningarna (CPR r. 27.6(1)(a)). Det kan bli aktuellt till exempel om domstolen anser det nödvändigt att använda ett expertvittne, men parten har inte ordnat en sådan, då kan domaren i förberedelse sammanträdet förklara till parten varför det finns ett behov för expertvittne. Förberedelsesammanträde kan också ordnas om domstolen vill förkasta en talan för att en eller flera av parterna har ingen möjlighet att framgångsrikt för sin talan i huvudförhandlingen eller för att domstolen vill ta bort en del av eller hela inlagen för att den delen eller hela inlagen inte hämtar några rimliga grunder för väckandet eller bestridandet av talan (CPR r. 27.6(1)(b-c)). Domstolen måste beakta det önskvärda i att begränsa kostnader för parterna vid övervägandet att hålla eller inte hålla ett förberedelsesammanträde (CPR r. 27.6(2)). Ärendena i small claim spåret är av liten ekonomiskt värde och därför är det speciellt viktigt att beakta begränsandet av kostnaderna. Domstolen kan även behandla förberedelsesammanträde som huvudförhandlingen av talan om båda parterna är överens om det (CPR r. 27.6(4)). Om domstolen väljer att hålla ett förberedelsesammanträde skall domstolen ge parterna 14 dagars varsel (CPR r. 27.6(3)). Efter förberedelsesammanträdet ger domstolen parterna anvisningar av hur ärendet kommer att fortskrida, som innefattar ett datum och längden för huvudförhandlingen och andra lämpliga anvisningar (CPR r. 27.6(5)).¹²⁹

Domstolen skall ge parterna i alla fall 21 dagars varsel om datumet för huvudförhandlingen, om inte parterna accepterar en kortare tidsfrist, och informerar parterna om längden på huvudförhandlingen (CPR r. 27.4(2)). Huvudförhandlingen kan ta plats i domstolen eller utanför domstolen, som till exempel i en affärslokal eller hemma hos en part (PD 27 para. 4.1(3)). Huvudförhandlingen är som huvudregel öppen för allmänheten. Om parterna är överens om det eller huvudförhandlingen tar plats utanför domstolen sker förhandlingen inom stängda dörrar (PD 27 para. 4.1). Huvudförhandlingarna vid domstolen äger vanligtvis rum i domarens arbetsrum (PD 27 para. 4.2).

Domarna kan använda sig av vilken som helst metod för förfarandet som de anser rättvis, men huvudförhandlingen skall vara informell (CPR r. 27.8(1–2)). I praktiken beror förfarandet av domaren

¹²⁸ Gerlis – Loughlin 2001, s. 175–176.

¹²⁹ Ibid. 2001, s. 177–178.

mycket på om parterna representeras av en advokat eller inte. Om båda partner använder sig av en advokat kan huvudförhandlingen vara mer formell och domaren kan lita på att advokaterna skyddar intressen av deras kunder. De stränga reglerna gällande bevis tillämpas inte och domstolen behöver inte ta en försäkran från vittnen eller tillåta korsförhör (CPR r. 27.8(3–5)). Domaren kan välja att själv förfråga vittnen innan någon annan fått förhöra vittnen eller begränsa korsförhöret till en viss tid eller ämne eller båda (PD 27 para. 4.3). Expertvittnen får inte ge muntliga eller skriftliga utlåtanden utan att domstolen ger tillstånd (CPR r. 27.5). Expertvittnemål kan i small claim spåret presenteras på ett oformellt sätt. Med beaktande till proportionalitetsprincipen, så brukar man inte använda sig av expertvittnen i ärenden som behandlas i small claim spåret. Domstolen måste alltid motivera sina beslut i huvudförhandlingen (CPR r. 27.8(6)).¹³⁰

Small claim processen är planerad så att en part kan föra sin egen talan och behöver inte anlita en advokat. Parten har dock rätt i small claim processen att bli representerad av en advokat eller föra sin egen talan (PD 27 para. 3.2(1)). Om en part inte deltar i huvudförhandlingen, men meddelar domstolen och andra parterna 7 dagar innan huvudförhandlingen att denne inte kommer vara närvarande vid huvudförhandlingen och delger andra parterna kopior på allt som skickats till domstolen samt ber domstolen skriftligen att göra ett beslut i ärendet i partens frånvaro, så kan domstolen ta i beaktande denna parts redogörelse av fallet och andra inskickade dokument i avgörandet av ärendet (CPR r. 27.9(1)). Om en part inte deltar i huvudförhandlingen och inte har skriftligen meddelat om det i enlighet med vad som nämnt ovan, så kan domstolen välja att förkasta talandet (CPR r. 27.9(2)). Om inte någondera av parterna deltar i huvudförhandlingen och inte någondera av parterna skriftligen meddelat om det i enlighet med vad som nämnt ovan, så kan domstolen göra ett beslut i ärendet på basis av beviset som käranden gett eller välja att förkasta talandet (CPR r. 27.9(3–4)). Ärendet kan även avgöras genom ett skriftligt förfarande utan huvudförhandling, om parterna är överens om det (CPR r. 27.10). Enbart skriftligt förfarande används väldigt sällan i praktiken, men det kan vara användbart om till exempel en av parterna inte bor i området och vill inte eller kan inte komma till ett muntligt sammanträde.¹³¹ Domaren kan dock inte kräva ett skriftligt förfarande om parterna motsätter sig det, även om domaren anser att det vara tillämpligt.¹³² En part som inte varit närvarande vid huvudförhandlingen och har inte skriftligen meddelat om det i enlighet med vad som nämnt ovan kan inom 14 dagar från att blivit delgiven domen ansöka om återvinning av dom (CPR r. 27.11(1)). Domstolen kan behandla ärendet på nytt om parten

¹³⁰ Gerlis – Loughlin 2001, s. 176–177 och 179–180.

¹³¹ Sime – French (red.) 2019 s. 807.

¹³² Gerlis – Loughlin 2001, s. 184.

har en giltig orsak för sin frånvaro och försummelse att anmäla sin frånvaro, dessutom krävs det att parten har en möjlighet att framgångsrikt för sin talan (CPR r. 27.11(3)). Om parten inte har haft en giltig orsak för sin frånvaro kan ärendet inte behandlas på nytt oberoende hur sannolikt det skulle vara att parten vinner rättegången.¹³³ Återvinning av dom kan inte användas om domen avgjorts enligt skriftlig förfarande (CPR r. 27.11(5)).

Regeln om inga kostnader är en av de viktigaste egenskaperna av small claim processen. Regeln är ett undantag i civilrätt systemet för England och Wales och medför att en part inte kan få ersättning för sina advokatarvoden även vid en vinnande dom. Small claim processen är meningen att vara en simpel, snabb och informell process där parterna kan själv föra sin talan. Därför vill man med regeln motverka parterna från att anlita en advokat, vars användning anses vara oproportionerligt i förhållandet till ärendet som behandlas.¹³⁴ Domstolen kan döma en part att ersätta den andra parten för domstolsavgifter, resekostnader, högst 260 brittiska pund i advokatarvoden, högst 750 brittiska pund per expertutlåtande och högst 95 brittiska pund per dag per person för en part eller vittne på grund av ekonomiska förluster (CPR r. 27.14(2) och PD para. 7.2).¹³⁵ Storleken på domstolsavgifterna beror på det ekonomiska värdet på tvistemålet, spåret i vilken ärendet behandlas och om man ordnat ett muntligt sammanträde (CPFO, fee 2.1). Domstolen kan döma ersättning av kostnader enligt sitt eget omdöme, vilket betyder att ovannämnda summor är bara maximibelopp, men domstolen kan alltid välja att inte döma någon som helst ersättningar för kostnader (CPR r. 44.3). Dessa regler gäller även vid eventuell överklagande (CPR r. 27.14(2)).¹³⁶ Den vinnande parten kan få ersättning av alla sina kostnader från en part som agerat oskäligt (CPR r. 27.14(2)(g)). En part kan anses ha agerat oskäligt om till exempel fordrandet har varit falskt eller oförsvarbart.¹³⁷ Reglerna om ersättning av rättegångskostnader tillämpas inte på ärenden som har överförts från small claim spåret till något annat spår (CPR r. 27.15).

En part måste be om tillstånd för att överklaga en dom (CPR r. 52.3(1)). En part kan be om tillstånd att överklaga från domstolen som gav domen eller av appellationsdomstolen (CPR r. 52.3(2)). Om domstolen gav ett avgörande utan att hålla en huvudförhandling eller då en part meddelat sin frånvaro från huvudförhandlingen skall tillståndet att överklaga bes av appellationsdomstolen (PD 27 para. 8.3). Om domstolen som gav domen inte ger tillstånd att överklaga, så kan parten ännu be om tillstånd

¹³³ Sime – French (red.) 2019 s. 813.

¹³⁴ Gerlis – Loughlin 2001, s. 184.

¹³⁵ Har inte gått igenom precis allt som en part kan bli skyldig att ersätta och alla regler gällande dessa. Tycker inte att en noggrann genomgång av dessa skulle hämta något mer till detta arbete och istället göra saker onödigt komplicerade. För de som är intresserade innehåller CPR r. 27.14 allt en part kan krävas ersättas i small claim spåret.

¹³⁶ Sime – French (red.) 2019 s. 813.

¹³⁷ Ibid. s. 814. I boken finns det flera exempel för vad som kan anses vara oskäligt agerande.

att överklaga av appellationsdomstolen (CPR r. 52.3(3)). Tillstånd att överklaga kan bara ges då domstolen anser att överklagandet kan vara framgångsrikt eller det finns något annat tvingande skäl att höra överklagandet (CPR r. 52.6(1)). Det är väldigt sällan någon i praktiken ber om tillstånd att överklaga och de som ber om tillstånd, får sällan det.¹³⁸

7.1.1 Small claim spåret i praktiken

John Baldwin gjorde en flera års omfattande forskning om hur small claim processen fungerar i praktiken. Han utgav denna forskning år 1997. Den ända stora ändringen som har skett i small claim processen efter Baldwins forskning är att den allmänna gränsen för små ärenden har lyfts. Den allmänna gränsen var 1 000 brittiska då forskningen gjordes, men gränsen höjdes redan år 1996 till 3 000 brittiska pund.¹³⁹ Gränsen har efter det höjts till 5 000 brittiska pund år 1999 och till den nuvarande 10 000 brittiska pund år 2013. Gränsen för small claim processen är betydligt högre idag än vad det var under Baldwins forskning, men ändringen i penningvärdet minskar dock på skillnaden.¹⁴⁰ Baldwins forskning är den mest omfattande forskningen gjort av small claim processen i England och Wales från ett juridiskt perspektiv.¹⁴¹ De flesta problemen Baldwin nämner är lika relevanta idag som de var när forskningen utgavs.

Domarna har en central uppgift i small claim processen. Domarna skall vara aktiva i processen och handleda parterna, men samtidigt förbli opartiska. För att domarna kan välja vilken som helst metod som är rättvis för förfarandet, så finns det variationer i metoderna som används. Baldwin skiljer mellan fyra olika metoder som användes av domarna: rakt på sak, lyssnande på parterna, passivitet och medlande. Rakt på sak domarna höll sig till det som är juridiskt relevanta i ärendet och såg till att också parterna höll sig till det relevanta i ärendet. De passiva domarna intervjuade parterna kort, gjorde en snabb bedömning på vad som sagts och gav ett beslut. Den lyssnande domaren lät parterna berätta ganska fritt om sitt ärende medan domaren försökte plocka det juridiskt relevanta från vad parterna berättade. Den medlande domaren fungerade mer lik en förmedlare än en egentlig domare. Baldwin är orolig att en för passiv eller rakt på sak domare sätter lekmanpartnern i en sämre position. Lekmanparterna har svårt att veta vad det juridiska relevanta är i ett ärende om de inte fått någon juridisk rådgivning före rättegången. Parterna kan märka att deras krav eller försvar saknar stöd från lagen i rättegången och då hamnar de snabbt byta sin taktik. Att domaren fungerar som en medlare i

¹³⁸ Baldwin 1997 s. 42–43 och Madge 2004 s. 211.

¹³⁹ Baldwin 1997 s. 31.

¹⁴⁰ Den allmänna gränsen för små ärenden är 5 000 brittiska pund i Scotland och 3 000 brittiska pund i Norra Irland, så England & Wales har en betydligt högre gräns än resten av Stor Britannien.

¹⁴¹ Kurkchiyan 2010 s. 176.

rättegången har samma för- och nackdelar som domstolsmedling.¹⁴² Lord Woolf rekommenderade i sin rapport om hur rättsskyddet kunde förbättras att alla domare borde få skolning i hur small claim ärenden borde behandlas för att försäkra en mer konsekvent process.¹⁴³ Lagstiftningen gällande metoder för processen har inte ändrats och domarna kan ännu också själv välja vilken metod de vill för förfarandet. Madge nämner att även om domarna kan använda den traditionella metoden för rättegångsprocessen, så väljer många domare en mer ingripande metod.¹⁴⁴ Det verkar som domarna har börjat mer konsekvent att använda sig av en mer ingripande metod. En av fördelarna med small claim processen är att domarna kan variera på metoderna beroende på fallet och parterna.

Baldwin konstaterar att small claim domen är inte noggrant övervägda dom som baserar sig på omsorgsfull utvärdering av beviset. Man använde väldigt sällan vittnen i small claim processen och ännu mer sällan expertvittnen. Domarna måste till sin bästa förmåga och vilja försöka fylla i luckorna i beviset med frågor till parterna. Parterna vill inte skjuta upp ärendet och domarna måste ofta ge en dom med vad som finns till hands. Baldwins beskrivning av situationen var att domarna kämpade med att göra beslut som ofta baserade sig på alldeles bristfälligt bevis. ¹⁴⁵ Lewis forskning bekräftar Baldwins fynd om att vittnen sällan används i small claim processen. Däremot tyckte inte Lewis eller domarna han intervjuat att bevisen var alldeles bristfälligt. Domarna lyckades enligt honom i hög grad kompensera för de brister som uppstår när parterna för sin egen talan, utan att utsätta domarens opartiskhet i fara. Även om Lewis fan brister i bevisningen, så ansåg han inte bevisningen vara lika bristfälliga som Baldwin. Domarna i Lewis forskning medgav dock att kvaliteten och kvantiteten på beviset skapade problem för domarna. Bakomliggande orsaken för problemet med bevisföringen berodde på bristfällig dokumentation av avtalen och misslyckandet att förstå kraven för bevisning. Lewis antar att vissa av fallen kunde ha slutat på oliket sätt om bevisningen hade varit bättre. ¹⁴⁶

Baldwin iakttog att domarna tillämpade lagen till olika grad. Bara en minoritet av domarna uppfattade sig skyldiga att strängt tillämpa lagstiftningen. De flesta domare ansåg sig kunna åsidosätta lagstiftningen om det enligt dem skulle orsaka ett orättvist slutresultat. Baldwin delade inte samma åsikt med domarna och såg det farligt att domarna gjorde beslut enligt sin egen uppfattning om rättvisa. ¹⁴⁷ Lewis däremot iakttog inte att domarna skulle ha åsidosatt lagstiftningen i sina beslut. ¹⁴⁸

¹⁴² Baldwin 1997 s. 58–63.

¹⁴³ Lord Woolf 1996 s. 324.

¹⁴⁴ Madge 2004 s. 205.

¹⁴⁵ Baldwin 1997 s.67–71.

¹⁴⁶ Lewis 2007 s. 33–34 och 39–41.

¹⁴⁷ Baldwin 1997 s. 71 och 76.

¹⁴⁸ Lewis 2007 s. 38.

Största delen av parterna Baldwin intervjuade hade inte fått någon som helst hjälp eller fått hjälp från familjemedlemmar och vänner före rättegången. Bara ett fåtal av parterna hade letat efter information för att stöda deras ärende i rättegången. De flesta parterna litar på sunt förnuft och bra tur. Av parterna som intervjuades tyckte över 80 procent av de som fört sin egen talan att de klarat sig tillräckligt bra på egen hand. Advokater var närvarande i mindre än en fjärde del av huvudförhandlingarna och bara en liten andel av de som hade en advokat sa att de inte skulle ha klarat sig utan en advokat, även om de flesta som använt en advokat sa att de kunnat klara sig utan, så var de nöjda med att ha använt en advokat.¹⁴⁹ I Madges forskning använde bara under en femtedel av parterna en advokat och om man inte räknar med fordran gällande vägtrafikolyckan där största delen använde sig av en advokat, så var det bara 4,75 procent av parterna som hade en advokat.¹⁵⁰ Baldwin anser att parterna måste få råd gällande giltigheten av deras fordran eller försvar före rättegången, för att kunna prestera på en tillfredsställande nivå i small claim processen. Small claim processen kunde enligt Baldwin förbättras med att lägga mer tid i början av processen för att försäkra sig att parterna är förberedda eller ge dem instruktioner om vad som ännu krävs.¹⁵¹ Lewis iakttog att den största nackdelen med att parterna förde sin egen talan var deras oförmåga att åberopa korrekt bevis. Lewis föreslog att medborgarna borde ha en plats att få gratis juridisk rådgivning. Dessutom borde man uppmana konsumenter och små företag att på rätt sätt dokumentera sina transaktioner.¹⁵²

De flesta av parterna Baldwin intervjuade såg inte framemot att delta i huvudförhandlingen och de flesta var nervösa inför situationen. Baldwin argumenterar att det är den negativa uppfattning av domstolen bland samhället, som gör att medborgarna inte vill vända sig till domstolen. Att det inte räcker med att enbart göra domstolen mera användarvänlig och tillgänglig, utan domstolen måste även arbeta på hur den uppfattas bland medborgarna.¹⁵³ Det var ändå bara 12 procent av parterna som Baldwin intervjuade som var alvarligt avskräckta från att använda processen på nytt.¹⁵⁴ Medan 84 procent av parterna som använde den ordinära rättegången sa att de skulle avhålla sig från processen i framtiden på basis av deras upplevelse.¹⁵⁵ De flesta parterna som deltar i small claim processen skulle göra det på nytt, vilket betyder att parterna inte upplevt processen som negativ efter att ha genomgått den.

¹⁴⁹ Baldwin 1997 s. 39, 109 och 116–117

¹⁵⁰ Madge 2004 s. 210–211.

¹⁵¹ Baldwin 1997 s. 88–89 och 125.

¹⁵² Lewis 2007 s. 44–45.

¹⁵³ Baldwin 1997 s. 104–106.

¹⁵⁴ Baldwin 1997 s. 113 och Madge 2004 s. 208.

¹⁵⁵ Madge 2004 s. 208.

Ett stort problem med small claim processen är verkställande av domen. Madge anser att verkställandet av domen är det största problemet med small claim processen, även om han konstaterar att det är ett allmänt problem bland alla fordringar i England och Wales.¹⁵⁶ Många av parterna Baldwin intervjuade ifrågasatte behandlandet av ärendet i small claim processen efter svårigheterna med verkställandet av domen. Bara hälften av parterna hade fått betalning sex månader efter att domen utan att behöva vidta fler rättsliga åtgärder.¹⁵⁷ Om en part inte kan få en dom verkställd, så förlorar domen mening. Därför är verkställande av domen en viktig del av rättsskyddet.

Baldwin ifrågasätter om small claim processen verkligen förbättrat rättsskyddet för medborgarna. Istället anser han att small claim processen har förbättrat rättsskyddet för en viss del av medborgarna. De flesta av parterna Baldwin intervjuade och speciellt kärandena var välbärgade och artikulerade. Över två tredjedelar av de som var anställd arbetade som sakkunniga eller var i en ledarposition och samma gällde för över hälften av svarandena. Bara en fåtal personer var av etniska minoriteter. Personer med begränsade resurser är sällan parter i small claim processen och om de är, så är de vanligtvis svarande som blivit stämde av en långivare eller hyresvärd.¹⁵⁸ Största delen av parterna i Lewis forskning arbetade också som sakkunniga eller var i ledarposition. Lewis iakttog att parterna var kompetenta individer och domarna i forskningen vara av samma åsikt. Domarna kommenterade att parterna i domstolen Lewis valt att göra sin forskning är exceptionellt högt utbildade. Bara en av de 66 parterna i forskning hade inte engelska som modersmål.¹⁵⁹

Empirisk forskning har visat att vissa av förenklade rättegångsprocesserna i USA har blivit mer använda av stora företag som en förmånlig process att indriva skulder istället för en process att lösa tvister bland med medborgarna. I en sådan situation främjar förenklade rättegångsprocessen trampandet av enskilda borgenärers rättigheter och försämrar lekman partens position.¹⁶⁰ Baldwins forskning visar att small claim processen i England och Wales behandlar en stor variation av ärenden. I över 70 procent av huvudförhandlingarna var någondera eller båda parter enskilda personer och ofta som svarande.¹⁶¹ En stor del av parterna i small claim processen är företag, men största delen av dessa företag är små företag eller enskilda näringsidkare. Denna grupp skiljer sig inte väsentligen från enskilda personer och de är ofta jämförbara sinsemellan. Ärenden gällande indrivning av skulder handlade sällan bara om ovillighet att betala, utan tvistemålet handlade om det fanns en skyldighet

¹⁵⁶ Madge 2004 s. 211.

¹⁵⁷ Baldwin 1997 s. 128 och 133.

¹⁵⁸ Ibid. s. 166.

¹⁵⁹ Lewis 2007 s. 35.

¹⁶⁰ Cappelletti – Garth 1978 s. 243, Baldwin 1997 s. 15–16 och Lewis 2006 s. 55.

¹⁶¹ Baldwin 1997 s. 26 och 29–30

att betala. Företagen var inte heller alls mer framgångsrika än enskilda personerna.¹⁶² Därmed har stora företag inte tagit över small claim processen i England och Wales, även om processen används till andra saker än man ursprungligen tänkt sig.

Small claim processen har lyckats minska på rättegångskostnaderna, parterna använder sig inte av advokater och processen är betydligt kortare än den ordinära rättegångsprocessen¹⁶³. Även om processen inte används till det man tänkt sig, så anses den ändå uppfylla en viktig funktion. Små företag och enskilda näringsidkare har lika stor rätt och behov för rättsskydd som enskilda personer. Det kan vara svårt att skilja var företagen slutar och personen börjar, då båda är väldigt beroende av varandra. Processen ger personerna en möjlighet att på ett smidigt och kostnadseffektivt sätt få sitt ärende behandlat i domstolen. Det går inte direkt att säga varför personer med mindre resurser inte använder sig av processen, då det är osannolikt att de inte skulle hamna i tvistemål. Kan det bero på vilken bild domstolen har i samhället eller tror de sig inte klara av att föra sin egen talan och har inte råd med advokat? Man kan inte få rättshjälp för small claim processen. Det finns dock välgörenhetsorganisationer som erbjuder gratis rådgivning i vissa ärenden och jurister som sköter ärenden pro bono.¹⁶⁴ Parter som inte har råd att själv betala för en advokat är därmed tvingade att föra sin egen talan, vilket kan vara orsaken till varför alla inte vill vända sig till domstolen.

7.2 Förenklade tvistemål i Sverige

Småmåslagen infördes i Sverige 1973 och mål rörande mindre värden handlades enligt denna lag. Småmåslagen upphävdes 1987 och istället arbetade man bestämmelserna in i rättegångsbalken.¹⁶⁵ Tvistemål där förlikning om saken är tillåtet och det som parterna tvistar om ligger i ekonomiskt hänseende under ett halvt prisbasbelopp kan behandlas som förenklade tvistemål (SRB 1 kap. 3 d §). Prisbeloppet bestäms enligt socialförsäkringsbalkens 2 kapitel 6 och 7 §. Prisbasbeloppet beräknas skilt för varje år. Prisbasbeloppet för 2019 är 46 500 svenska kronor, vilket betyder att gränsen för förenklade tvistemål år 2019 är 23 250 svenska kronor (ca 2 200 euro). Indispositiva tvistemål kan därmed inte behandlas som förenklade tvistemål. Penningskravet kan stort sett omfatta alla slags krav

¹⁶² Baldwin 1997 s. 26–28 samt Lewis 2006 s. 64 och 67–68.

¹⁶³ Medeltalen för veckor parterna måste vänta för att få sitt ärende behandlad var lite på 30 i small claim processen, medan samma tal var nästan 60 i allmänna rättegångsprocessen. Talen har förhållits relativt lika sedan 2011. (Court statistics for England and Wales 2018 s. 13)

¹⁶⁴ Pearl – Dodd 2014 s. 15–16

¹⁶⁵ Lindell 2003 s. 36–37.

som handlar om pengar, men tvister om underhållsbidrag kan inte behandlas som förenklade tvistemål, trots att de är dispositiva.¹⁶⁶

Handläggningsordningen är i stort sätt samma i förenklade tvistemål som ordinarie tvistemål. Själva prövningen av kändens anspråk innefattar inte någon slags summarisk rättstillämpning eller bevisvärdering. Avsikten att minska de resurser och insatser parterna och domstolen använder på konfliktlösningen kommer fram genom reglerna om domförhet och rättegångskostandsersättning. I ordinarie tvistemål är det tre domare som avgör tvistemålen, men i förenklade tvistemål skall det bara vara en domare. I förenklade tvistemål har den vinnande parten inte rätt att få ersättning för sina ombudskostnader från den förlorande parten, annat än en timme för så kallad rådgivningsavgift enligt rättshjälpslagen (SRB 18 kap. 8 a §). Syftet med kostnadsregeln är att göra rättegången billigare för parterna genom att uppmana dem att inte anlita en advokat. Kostnadsregeln förbjuder inte användningen av en advokat, men parterna får själv stå för advokatarvoden oavsett slutresultaten.¹⁶⁷

Den typiska förenklade tvistemålen är inte en enskild person mot en enskild person eller näringsidkare, utan istället en näringsidkare som för talan mot en enskild person avseende en obetald fodra på grund av låneavtal alternativt en levererad produkt eller tjänst. Näringsidkarna brukar inte heller vara enmans företag utan istället större företag. Detta har lett till att kostnadsersättningsreglerna har haft mindre önskvärda eller direkt olyckliga konsekvenser. Bara för att man kan få ersättning för en timmes rättslig rådgivning, så betyder det inte att rättslig rådgivning alltid är ersättningsbar. Det är rätt typiskt att större bolag kräver ersättning för rättslig rådgivning även i de mest rutinartade målen. Även om NJA 2007 s. 579 och RH 2005:75 har gjort det klart att bolag inte skall få ersättning för rättslig hjälp när det är fråga om tvister inom ramen för deras kärnverksamhet. För den enskilda personen som inte tidigare blivit instämnd i domstolen kan det vara svårt att hävda sin rätt mot ett större bolag som utöver kapital, ränta och kostnader även begär ersättning för rättslig rådgivning. Även om rättegångskostnadsyrkanden kan prövas av domstolen på egen initiativ (SRB 18 kap. 14 § 2 st.) ser man stora företag få ersättning för rättslig rådgivning i rutinmål, till synes utan närmare prövning, när svaranden inte gör någon invändning härom. För att bolagen tvärtemot nämnda praxis regelmässigt yrkar ersättning för rättslig rådgivning blir den enskilda personens belastning med mer omfattande rättegångskostnadsansvar än vad lagstiftaren avsett.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Westberg 2013 s. 96.

¹⁶⁷ Ibid. s. 96–97.

¹⁶⁸ Almkvist – Elofsson 2013 s. 161–162.

I ett ordinärt tvistemål kan den vinnande parten få ersättning för den tid och de kostnader som tvisten medför (SRB 18 kap. 8 §). I förenklade tvistemål kan den vinnande parten få full ersättning för tid och kostnader bara i fall där käranden inlett onödig rättegång eller fört processen på ett försumligt sätt (SRB 18 kap. 3 och 6 §). Detta betyder att en svarande som har rätten på sin sida inte i praktiken kan vinna tvistemålet utan att lägga ned tid eller pengar som inte ersätts i en rättegång som svaranden inte valt att påbörja. Därför kan det i vissa fall vara billigare för svarandet att istället acceptera en förlikning. Reglerna för ersättning av rättegångskostnaderna borde inte göra det irrationellt för en svarande med befogade invändningar att driva sin sak. De näringsidkare som uppträder som käreande i förenklade tvistemål brukar nästan alltid företräddas av en processerfaren advokat. För att kunna föra sin talan på samma nivå som käranden och därmed tillvarata sin rätt måste svaranden vanligtvis använda sig av en advokat, som svaranden inte får ersättning för i ett förenklat tvistemål även om svaranden vinner. Konsumenten slipper större rättegångskostnader tack vare regeln bara i de fall som han förlorar, vilket i för sig vanligtvis brukar hända.¹⁶⁹

Uppdelningen i ordinära och förenklade tvistemål görs i princip på basis av tvisteföremålets storlek, vilket betyder att omfattande och komplicerade mål behandlas i regel i förenklade tvistemål om yrkandet understiger ett halvt prisbelopp. I komplicerade mål så brukar inte en timmes rättslig rådgivning för en privatperson utan juridiska kunskaper räcka för att framgångsrikt föra sin talan. Möjligheten att få rättshjälp i förenklade tvistemål är ändå väldigt begränsad.¹⁷⁰ En enskild person förutsätts klara av att föra sin talan själv i förenklade tvistemål oberoende av hur komplicerat ärendet är.¹⁷¹

I en ordinarie rättegång kan det bli dyrt för svarande att bestrida ett käromål eftersom det kan orsaka mera rättegångskostnader som svarandet måste betala om han förlorar. I förenklade tvistemål har inte svaranden i princip något att förlora då han bestrider käromålet, så länge han inte gör sig skyldig till försumlig processföring.¹⁷² I praktiken krävs det relativt mycket för att tillämpa bestämmelserna om försumlig processföring mot en svarande utan ombud. Svaranden kan därmed orsaka betydande fördröjningar av målet genom sitt bestridande utan att behöva stå för extra rättegångskostnader om käranden är ett större bolag och tvisten handlar om bolagets kärnverksamhet, annars maximalt en timmes rättslig rådgivning. Svaranden kan med detta beteende i vissa fall åstadkomma en fördelaktig

¹⁶⁹ Almkvist – Elofsson 2013 s. 162–163.

¹⁷⁰ För att få rättshjälp i förenklade tvistemål krävs särskilt skäl enligt rättshjälpslagens (1996:1619) 11 § 4 punkt.

¹⁷¹ Almkvist – Elofsson 2013 s. 163–164.

¹⁷² Försumlig processföring leder till ersättningsskyldighet av rättegångskostnader även i ett förenklat tvistemål (RB 18 kap. 3 och 6 §).

förlikning även om käranden har rätten på sin sida, för att käranden inte kan få ersättning för den tid det tar att driva målet till ett avgörande.¹⁷³

Kostnadsreglerna i förenklade tvistemål har inte fungerat som lagstiftaren tänkt sig. Kostnadsreglerna skulle uppmåna parterna att inte anlita en advokat och därmed minska på rättegångskostnaderna. I praktiken är parterna nästan alltid tvingade att anlita en advokat för att framgångsrikt föra sin talan, speciellt om motparten har anlitat en advokat. Även om en part vinner i ett små tvistemål så handlar det inte om mycket pengar och om den vinnande parten måste betala sina egna rättegångskostnader. I värsta fall kan personen till och med förlorar pengar i rättegången, även om personen vinner ärendet. Ända tillfället en enskild person verkligen har nytta av kostnadsregeln är när personen förlorar ärendet. Därför är det inte rättvist att uppmuntra parterna genom kostnadsregler att inte anlita en advokat ifall parten behöver en advokat för att framgångsrikt föra sin talan.

Har definierat en förenklad rättegångsprocess som en process som är tillräckligt simpel att parterna kan framgångsrikt för sin talan utan att måsta använda sig av en advokat. Sveriges förenklade tvistemål innehåller inte någon slags summarisk rättstillämpning eller bevisvärdering. Tanken är att processen är snabbare och effektivare med bara en domare. Domaren är även i högre grad delaktig för att parterna inte skall behöva en advokat.¹⁷⁴ Det finns ändå inget som skulle antyda att processen vore så simpel att parterna inte behöver en advokat, annars skulle man inte behöva en advokat i den ordinarie rättegångsprocessen i Sverige, vilket verkar väldigt osannolikt. Därför anser jag att den förenklade tvistemålet inte är en förenklad rättegångsprocess enligt kriterierna i arbetet.

Det finns ändå något att lära sig från problemen gällande förenklat tvistemål även om den inte är en förenklad rättegångsprocess enligt kriterierna i detta arbete. I princip är det i Sverige samma som i USA, där förenklade rättegångsprocesserna har börjat användas för indrivning av skulder. Undrar om problemet då ligger i rättegångsprocessen för små tvistemål eller i det övriga rättssystemet? Det vill säga saknar rättssystemet ett vettigt sätt attindriva skulder och därför vänder sig företagarna till processerna menade för små tvistemål? I Sveriges fall finns det en process som liknar vårt summariska förfarande, som tillämpar sig indrivande av skulder.¹⁷⁵ Kan detta bero på att ärenden verkligen är tvistiga och den svagare parten bara förlorar i domstolen eller borgenären försöker skjuta upp betalande av skulden på grund av betalningsoförmåga? Det finns inget svar för tillfället, men

¹⁷³ Almkvist – Elofsson 2013 s. 164–165.

¹⁷⁴ Velander 2017 i domarbloggen.

¹⁷⁵ Lagen om betalningsföreläggande och handräckning (1990:746).

riskerna för att företagen kan använda en förenklad rättegångsprocess fel borde tas i beaktande om man valde att införa processen i Finland.

Det flesta bestämmelserna gällande i förenklat tvistemål i Sverige har dessutom redan motsvarigheter i finska lagstiftningen. I Finland kan tingsrätten bestå av endast en ordförande vid huvudförhandling i tvistemål, om domaren är den domare som ansvarat för förberedelsen och målets art eller omfattning inte förutsätter att det behandlas i fulltalig sammansättning (RB 2 kap. 5 § 1 mom. 3 punkt). Även om huvudregeln i Finland är att den part som förlorar målet är skyldig att ersätta alla motpartens skäliga rättegångskostnader som föranletts av nödvändiga åtgärder, om inte något annat bestäms i lag (RB 21 kap.1§), så innehåller RB flera undantag gällande ersättning av rättegångskostnader.¹⁷⁶ Bestämmelserna gällande ersättning av rättegångskostnader är dock inte lika stränga eller klara som i förenklat tvistemål i Sverige, men som sagt så medför Sveriges kostnadsregler flera problem. Jag kommer inte att diskutera om Sveriges förenklade tvistemål härifrån framåt, då processen inte är en förenklad rättegångsprocess enligt kriterierna i detta arbete.

7.3 Småkravprocessen i Norge

Norge stiftade 2005 en ny lag gällande medling och rättegång gällande civilrättsliga tvistemål (17.06.2005), som kallas tvisteloven. Tvisteloven trädde i kraft 1.1.2008 och samtidigt upphävde man lagen från 1995 gällande behandlingen av civilrättsliga ärenden.¹⁷⁷ Syftet var att skapa en rättvis, snabb, billig och säker rättslig process. Ett av målen var att förbättra tillgången till domstolsbehandling.¹⁷⁸

Tvisteloven delar processerna i den allmänna processen för civilrättsliga ärenden (kapitel 9)¹⁷⁹, småkravsprocessen (kapitel 10) och särskilda processformer (kapitel 35 och 36).¹⁸⁰ Tvisteloven bygger på proportionalitetsprincipen, som strävar till att rättsliga förfarandet och kostnaderna som uppstår av denna är anpassade till varandra.¹⁸¹

¹⁷⁶ Till exempel om det, med beaktande av de omständigheter som lett till rättegång, parternas ställning och sakens betydelse, bedömt som en helhet vore uppenbart oskäligt att förplikta parten att ersätta motpartens rättegångskostnader, kan domstolen på tjänstens vägnar sänka beloppet av de rättegångskostnader som parten skall dömas att betala (RB 21 kap. 8 b §).

¹⁷⁷ Guttorm 2007 s. 3.

¹⁷⁸ Guttorm 2006 s. 4, Backer 2007 s. 51 och Ot. prp. nr. 51 (2004–2005) s. 13.

¹⁷⁹ Kapitel 9 § 8 gäller vad man i tvisteloven kallar förenklad process. I praktiken liknar det vad man i Finland kallar summariskt förfarande. Förenklade processen i tvisteloven kräver dock inte att fordrandet är ostridigt, utan kan även användas om invändningarna mot fordrandet är ohållbara. För att processen inte kan användas vid äkta tvistemål kommer jag inte att behandla processen desto mera.

¹⁸⁰ Grupptalan hör till de särskilda processformerna och regleras i kapitel 35 av tvisteloven.

¹⁸¹ Guttorm 2007 s. 21.

Innan ett ärende kan tas upp i tingsrätten måste parterna först försöka lösa tvisten sinsemellan (tvisteloven 5-2 §) och därefter måste de flesta ärenden behandlas i förlikningsrådet (tvisteloven 6-2 §). Varje norsk kommun skall ha ett förlikningsråd, som består av medlemmar valt av kommunfullmäktigen. De flesta medlemmarna i förlikningsrådet har ingen juridisk utbildning. Av förlikningsrådets medlemmar är under 10 procent jurister. Förlikningsrådet anses vara en lekmannadomstol och därmed en domstol, men den anses inte höra till de allmänna domstolarna.¹⁸² Sammansättningen av förlikningsrådet brukar vara en ordförare och två medlemmar. Förlikningsrådet kan i huvudsak behandla tvistemål, som är möjliga ta till rätten. Förlikningsrådet kan dock inte alls behandla till exempel familjeärenden och tvistemål angående skiljedomar och giltigheten av en förlikning (tvisteloven 6-2 §).¹⁸³

Småkravprocessen är menade närmast för sådana ärenden som inte tillämpar sig för förlikningsrådet på grund av sin svårighet eller det allmänna förfarandet vid underrätten på grund av sitt ekonomiska värde. Småkravprocessen är meningen att vara enkel, praktisk och huvudsakligen muntlig, vilket betyder att parterna i princip skall kunna genomgå processen utan rättslig hjälp.¹⁸⁴ Bestämmelserna för småkravprocessen är menade att uppmåna parterna att själv föra sin talan och därvid minska rättegångskostnaderna. Domstolen har en mer omfattande skyldighet att ge rådgivning åt parterna i småkravprocessen och ersättningen av rättegångskostnaderna är mer begränsad.¹⁸⁵

Småkravprocessen skall vara ordinarie processen för små tvistemål i tingsrätten (tvisteloven 10-1.1 §). I småkravprocessen kan man behandla ärenden: a) där tvisten gäller ett belopp under 125 000 norska kronor (ca 12 800 euro); b) där tvisten gäller ett belopp på 125 000 norska kronor eller mer om parterna samtycker till användningen av processen och domstolen så beslutar; eller c) som saknar ekonomiskt värde, men som domstolen anser anpassa sig till denna process och parterna inte motsätter sig användningen av processen (tvisteloven 10-1.2 §). Följande ärenden kan dock inte behandlas i småkravprocessen: a) grupptalan; b) specialprocessärenden, om inte annat anges i den tillämpade lagen; c) tvister där parternas rättshandlingsförmåga är begränsad; och om d) tvisten gäller ett belopp som är under 125 000 norska kronor, men ärendet har en väsentlig betydelse för en av parterna utöver den konkreta tvisten eller om det är nödvändigt att behandla det i allmänna processen med hänsyn till adekvat rättslig förfarande (tvisteloven 10-1.3 §).¹⁸⁶

¹⁸² Förlikningsrådet påminner om det vi i Finland kallar för nämnder, som t.ex. konsumenttvistenämnden.

¹⁸³ Guttorm 2006 s. 12 och 23.

¹⁸⁴ Guttorm 2007 s. 21.

¹⁸⁵ Backer 2007 s. 67.

¹⁸⁶ Ekonomiska värdet för tvistemålet bestäms enligt reglerna i kapitel 17 av tvisteloven.

Förberedelsen för småkravsprocessen följer stort sett den allmänna processen. Man tillämpar samma bestämmelser gällande stämningsansökan (tvisteloven 9-2 §) och skriftligt svar (tvisteloven 9-3 §). Även bestämmelserna gällande frågor om sakbehandling (tvisteloven 9-6 §) och förenklad handläggningsordning i vissa situationer (tvisteloven 9-8 §) tillämpas som sådana i småkravsprocessen. Bestämmelserna gällande domstolens skyldighet att planera rättegången (tvisteloven 9-4 §) och ordandet av möten under förberedelsen (tvisteloven 9-5 §) tillämpas inte på småkravsprocessen.

Domstolen skall ge parterna nödvändig vägledning i enlighet med tvisteloven 11-5 § om hur ärenden kan behandlas möjligtvis raskt, vad som skall beaktas i förberedelsen av ärendet och utreda huruvida det finns en möjlighet för medling i ärendet (tvisteloven 10-2.2 §). Det är inte meningen att hålla förberedelsesammanträde. Domstolen kan välja att vara i kontakt med parterna skriftligen eller muntligt, men när det gäller materiella frågor så bör det ske skriftligen.¹⁸⁷

Parterna är skyldiga att en vecka innan slutbehandlingen ge anmälan om bevis och skicka allt skriftligt bevis till domstolen.¹⁸⁸ Tidsfristen gäller inte bevis som redan anmälts i stämningsansökan eller skriftliga svaret. I särskilda fall kan parterna även ge skriftliga utredningar inom samma tidsfrist (tvisteloven 10-2.3 §). Någon egentliga sluttalan ger man inte. Den finns ingen formell regel om hur förberedelserna skall avslutas.¹⁸⁹

Domstolen kallar parterna till en muntlig slutbehandling. Slutbehandlingen kan vara skriftlig om det är processekonomiskt önskvärt och domstolen ger sitt samtycke till parternas val att välja denna behandling (tvisteloven 10-3.1 §). Slutbehandlingen kan ordnas som ett distansmöte med hjälp av telefon eller videoteknik. Domstolen skall i kallelsen ge all nödvändig information om processen och kan sätta en tidsram på slutbehandlingen. Slutbehandlingen får inte vara längre än en dag, utan synnerligt starka skäl (tvisteloven 10-3.2 §). Slutbehandlingen borde enligt lagens förarbete normalt vara 2–3 timmar lång eller högst en halv dag.¹⁹⁰

Den normala sammansättningen av domstolen i slutbehandlingen består av en domare. Sammansättningen kan ökas med två lekmannadomare, med sakkunskap i ärendet ifråga, om en av

¹⁸⁷ Schei mfl. 2013 s. 360.

¹⁸⁸ Om parterna inte får anmälan från domstolen gällande tidsfristen att anmäla bevis, så kan inte beviset uteslutas på grund av preklusion. Parterna skall ha möjlighet att föra sin talan utan att anlita ett ombud och därför är det inte passande med starka preklusionsregler (Schei mfl. 2013 s. 361).

¹⁸⁹ Schei mfl. 2013 s. 361, Guttorm 2007 s. 22–23, NOU 2001:32 Bind A – Rett på sak s. 341–344, NOU 2001:32 Bind B – Rett på sak s. 763–764 och Ot.prp.nr. 51 (2004–2005) – tvisteloven s. 197–202 och 401.

¹⁹⁰ Schei mfl. 2013 s. 363–364, Guttorm 2007 s. 23, NOU 2001:32 Bind A – Rett på sak s. 342, NOU 2001:32 Bind B – Rett på sak s. 764, Ot.prp.nr. 51 (2004–2005) – tvisteloven s. 200–201 och 401–402.

parterna kräver det och domstolen anser det önskvärt med beaktande av rättvis behandling. Parten måste kräva användningen av en sakkunnig medlem inom en vecka från att domstolen fått svar till talan. Sakkunniga medlemmar kan vara specialiserad i juridiska frågor, om båda parterna förslår det (tvisteloven 10-3.3 §).¹⁹¹

Domstolen måste i början av slutbehandlingen försäkra sig om att ärendet kan behandlas på ett lämpligt sett. Slutbehandlingen följer i stor sett bestämmelserna för huvudhandlingen av allmänna processer. Domstolen kan dock förenkla behandlingen för att uppnå nödvändig koncentration. Bevisningen skall bara ske i den omfattning som är nödvändigt med hänsyn till en rättvis rättegång och processekonomiskt förfarande. Eventuella skriftliga utredningar ingår i materialet för domen (tvisteloven 10-3.5 §).¹⁹²

Huvudregeln är att domen skall ges inom tre månader från att domstolen fått stämningsansökan (tvisteloven 10-4.1 §). Tidsfristen på tre månader har mildrats i efterhand och kan förlängas om det finns praktiska skäl för det.¹⁹³ Vid en muntlig slutbehandling skall domen ges i sittningen, om domaren anser det möjligt. Annars skall domen ges en vecka från att slutbehandlingen har avslutats (tvisteloven 10-4.2 §). Om man vid en muntlig slutbehandling bara ger slutresultatet skriftligt och förklaringarna muntligen skall hela domen ges skriftligt till parterna en vecka från att slutbehandlingen har avslutats. Domen skall innehålla en kort förklaring av ärendet, vad parterna krävt, materialet som domen grundar sig på och kortfattat förklara de centrala omständigheterna och bestämmelserna som domen grundade sig på (tvisteloven 10-4.4 §).¹⁹⁴

I småkravsprocessen kan den vinnande parten få ersättning för resan till domstolsförhandlingen, domstolsavgifterna, för bevis som inte anses onödiga eller oproportionella, advokatarvoden och sakkunnig medlem. En part kan bara få ersättning för advokatarvoden och sakkunnig medlem upp till en summa som motsvarar 20 procent av det ekonomiska värdet på tvistemålet, dock alltid upp till 2 500 norska kronor och aldrig mer än 25 000 norska kronor (tvisteloven 10-5.1-2 §). Om en part har inlett en onödig rättegång gäller inte ovannämnda begränsningar utan man följer de allmänna bestämmelser gällande rättegångskostnaderna. Detsamma gäller för kostnader en part har medfört andra parten på grund av försummelsen (tvisteloven 10-5.3 §).¹⁹⁵ En part kan få rättshjälp från staten till småkravsprocessen enligt allmänna villkoren för rättshjälp (rettshjelploven 3-15 §).¹⁹⁶ Rätten till

¹⁹¹ Schei mfl. 2013 s. 364, Guttorm 2007 s. 23 och Ot.prp.nr. 51 (2004–2005) – tvisteloven s. 201 och 402.

¹⁹² Guttorm 2007 s. 23.

¹⁹³ Se Ot.prp. nr. 74 (2005–2006) – Endringer i tvisteloven og andre lover s. 59.

¹⁹⁴ Schei mfl. 2013 s. 365–367, Guttorm 2007 s. 23–24 och Ot.prp.nr. 51 (2004–2005) – tvisteloven s. 402.

¹⁹⁵ Schei mfl. 2013 s. 368–369 och Mæland 2013 s. 204.

¹⁹⁶ Lov om fri rettshjelp (01.01.1981)

rättshjälp påverkas därmed inte av att ärendet behandlas i småkravsprocessen. Parterna kan dock bara få juridisk rådgivning för förlikningsrådet (rettshjelploven 2-10 §).

Överklagandet av dom efter småkravsprocessen följer allmänna processens bestämmelser gällande överklagande (tvisteloven 10-6 §). Man behöver tillstånd från lagsmannsretten för att kunna överklaga en dom gällande ett tvistemål där ekonomiska intresset är under 125 000 norska kronor (tvisteloven 29-13 §). Lagsmannsretten kan vid överklagandet av en dom efter småkravsprocessen välja att upphäva domen om lagen har tillämpats fel eller det uppstått fel i behandlingen och då måste ärendet behandlas på nytt i tingsretten (tvisteloven 29-12.2 §). Bestämmelserna gällande ersättning av rättegångskostnader i småkravsprocessen tillämpas inte vid överklagandet av en dom efter småkravsprocessen (tvisteloven 10-5.4 §).¹⁹⁷

7.3.1 Evalueringen av småkravsprocessen

Den norska justitieministeriet gav ut en rapport år 2013 gällande evalueringen av den nya tvisteloven. Undersökningen visade att 23 procent av advokaterna och 42 procent av tingsrättsdomarna anser att småkravsprocessen bidragit till att ärenden i större grad framförs inför domstolen. Om det handlar om parter med begränsade resurser var samma siffra 18 procent hos advokater och 35 procent hos tingsrättsdomarna. Av advokaterna anser ändå 38 procent att situationen är oförändrad, medan samma siffra hos tingsrättsdomarna är 31 procent. Under 10 procent av advokaterna och tingsrättsdomarna anser att ärenden nu i mindre grad framförs inför domstolen. Av advokaterna svarade 30 procent att de inte viste och samma siffra hos tingsrättsdomarna var 16 procent. Justitieministeriet tror att de som svarade att de inte vet, inte helt enkelt har erfarenhet av småkravsprocessen. Av alla domare så anser 49 procent att små tvistemål tas till domstolen lättare i och med den nya lagstiftningen. Denna siffra minskar till 43 procent gällande parter med begränsade resurser. Respektive siffror var bland advokaterna 16,5 procent och 14 procent. Just under 10 procent av advokaterna ansåg att parterna söker sig i mindre grad till domstolen i och med nya lagstiftningen.¹⁹⁸

Nästan 23 procent av domarna anser att tröskeln på 125 000 norska kronor är för låg i frågeformulären från år 2011, vilket är en 14 procents ökning från år 2007. Siffran minskar till 16 procent för parter med begränsade resurser. Av advokaterna anser 28 procent att tröskeln för småkravsprocessen är för hög, men siffran har minskat med 10 procent från 2007 till 2011. Däremot anser nästan 29 procent av advokaterna år 2011 att tröskeln är för hög när det kommer till parter med begränsade resurser.

¹⁹⁷ Schei mfl. 2013 s. 369–371.

¹⁹⁸ Evaluering av tvisteloven 2013 s. 85–89 och 94–95.

Den norska justitieministeriet anser att de har lyckats minska procesströskeln i och med småkravsprocessen, även för personer med begränsade resurser.¹⁹⁹

Den norska justitieministeriet tror att orsaken till att domarna anser tröskeln vara för låg i småkravsprocessen har att göra med parter som inte representeras av en advokat. Av tingsrättsdomarna anser 60 procent att parter som för sin egen talan i småtvistemål har ökat i och med småkravsprocessen. Nästan 13 procent av tingsrättsdomarna ansåg även att parter som för sin egen talan har ökat i den allmänna processen. Domstolarna ansåg att parter som inte representeras av en advokat kan vara utmanande, eftersom de kräver mera vägledning från domaren. Syftet med småkravsprocessen var att göra domstolen lättare tillgänglig även utan hjälp av en advokat. Därmed ser den norska justitieministeriet det som en positiv utveckling.²⁰⁰

Vissa advokater anser att procesströskeln är ännu för hög i små tvistemål. De flesta tvistemål med ett ekonomiskt värde på mindre än 125 000 norska kronor kommer att först behandlas i förlikningsrådet. Tröskeln till förlikningsrådet är lägre än till tingsrätten. Den norska justitieministeriet anser att det bör finnas en tröskel att ta ärenden till tingsrätten. Den norska justitieministeriet anser att en mer förenklad process för mindre tvistemål och mera begränsningar för ersättning av kostnader skulle leda till att behandlingen av små tvistemål i domstolen inte skulle vara tillfredställande.²⁰¹

Av alla tvistemål som behandlades i domstolen är 10 procent behandlade enligt småkravsprocessen.²⁰² Småkravsprocessen har som en helhet upplevts som en hurtig och smidig process. Småkravsprocessen verkar ha haft den önskade effekten och uppnått sitt mål med att förbättra tillgången till domstolen.²⁰³

Advokaterna Nordby, Andenæs och Berg har kritiserat ersättningen av rättegångskostnaderna i småkravsprocessen, för de kan även bli gällande för större tvistemål på grund av hur ekonomiska värdet på en tvist bestäms. Ekonomiska värdet på ett tvistemål fastställs med att avdra den del av fordran som erkänts i svaret (tvisteloven 17-2.1 §). Därmed kan det hända att ett fall där ursprungliga fordran var ett krav på 425 000 norska kronor av vilka motparten erkänner 300 000 norska kronor blir behandlad i småkravsprocessen, för att ekonomiska värdet på tvistemålet blir 125 000 norska kronor enligt räknese sättet som domstolen använder sig av. Detta leder till att bestämmelserna gällande ersättningen av rättegångskostnader blir tillämpade på tvistemålet, vilket betyder att den vinnande

¹⁹⁹ Evaluerings av tvisteloven 2013 s. 95.

²⁰⁰ Ibid. s. 94–95.

²⁰¹ Ibid. s. 95.

²⁰² Ibid. s. 84.

²⁰³ Nordby – Andenæs – Berg 2012 s. 12, Schei mfl. 2013 s. 353 och evaluerings av tvisteloven 2013 s. 97.

parten kan få högst 25 000 i ersättning för advokatarvoden.²⁰⁴ Detta betyder att en part kan beroende på hur mycket de erkänner av fordran påverka på i vilken process tvistemålet kommer att behandlas.

I Norge har man länge debatterat om användningen av forlikrådet och ett av problemen med forlikrådet är hur den förhåller sig till kraven på rätten till en rättvis rättegång enligt Europakonventionens 6 artikel.²⁰⁵ Det norska justitieministeriet motiverade sitt beslut att fortsätta styra ärenden till forlikrådet med att många ärenden får sin slutliga lösning i forlikrådet och att processen är billigare än tingsrätten för båda parterna och samhället.²⁰⁶ Det norska justitieministeriet såg det inte som problematiskt att behandlingen av ett ärende i forlikrådet inte uppfyller alla krav på rätten till en rättvis rättegång enligt Europakonventionens 6 artikel, så länge parterna har en möjlighet att föra ärendet till tingretten.²⁰⁷ Flera rådgivande organ föreslog att användningen av forlikrådet borde vara frivilligt.²⁰⁸ I praktiken behandlas små tvistemål först i forlikrådet och med tanke på att de flesta ärenden även löses i forlikrådet, så betyder det att de flesta små tvistemål blir avgjorda av personer som saknar juridiskt utbildning.²⁰⁹

Det är viktigt att beakta skillnaden i hur ärenden behandlas före rättegången i Norge med jämförelse till Finland. I Norge hamnar parterna i praktiken först medla om ärendet och efter det behandla ärendet i forlikrådet innan de kan föra ärendet till tingsrätten. I de flesta fall kommer man troligtvis hitta en lösning innan domstolen, vilket skär ner på fall som måste behandlas i småkravprocessen. Ärenden som når domstolen har därmed redan blivit bearbetat av parterna, som förhoppningsvis lett till att parterna lämnat bort det juridiskt irrelevanta och fått en klar uppfattning om vad som man egentligen tvistar om. Det finns dock en möjlighet att man i forlikrådet missar det juridiskt relevanta, då medlemmarna i forlikrådet inte nödvändigtvis har någon juridisk kunskap. Domarna i Norge får ändå ett mer genomtänkt ärende än domarna i Finland skulle få om vi bara införde en förenklad rättegångsprocess. I Finland kan man föra ärendet till tingsrätten direkt, utan att parterna försöker medla i ärendet. Det kan vara att parterna i en förenklad rättegångsprocess inte ännu skulle ha en klar uppfattning om kraven eller grunderna för dessa och ännu mindre om hurdant bevis de behöver i ärendet.²¹⁰ Därmed är det möjligt att en liknande process som de har i Norge inte skulle vara lika

²⁰⁴ Nordby – Andenæs – Berg 2012 s. 12.

²⁰⁵ Høyer – Høyer 2008 s. 331 och NOU 2001:32 Bind A – Rett på sak s. 255–256 och 261–262.

²⁰⁶ Høyer – Høyer 2008 s. 332 och Ot.prp.nr. 51 (2004–2005) – tvisteloven s. 93.

²⁰⁷ Høyer – Høyer 2008 s. 333.

²⁰⁸ Høyer – Høyer 2008 s. 332 och Ot.prp.nr. 51 (2004–2005) – tvisteloven s. 89.

²⁰⁹ Forlikrådet innehåller flera problem med tanke på personernas rättskydd, men har inte möjlighet att gå desto mera in på ämnet i detta arbete. För att läsa mer om ämnet, så rekommenderar jag att läsa artikeln ”Forlikrådet – fra lekmannsdomstol til kvalifisert tvisteløsningsorgan?” som behandlar problematiken mellan forlikrådet och småkravprocessen.

²¹⁰ Guttorm 2006 s. 24–25.

framgångsrik i Finland om processen att föra ärendet till domstolen behålls oförändrad. I och för sig är inte Norges system med förlikningsrådet utan sina egna problem.

7.4 Småsagsprocessen i Danmark

Danmark inledde 1.1.2007 den största reformen i domstolsväsendet på 100 år. Småsagsprocessen infördes 1.1.2008 med avsikten att skapa ett snabbt, enkelt och billigt sätt att behandla små tvistemål med ett ekonomiskt värde på högst 50 000 danska kronor.²¹¹

I småsagsprocessen kan man behandla tvistemål: 1) vars ekonomiskt värde är högst 50 000 danska kronor (ca 6 700 euro) och 2) vars ekonomiska värde är 50 000 danska kronor eller över om parterna kommit överens om det efter att tvisten uppstått, ifall tvisten är mellan två näringsidkare kan de avtala om att behandla ärenden i småsagsprocessen innan tvisten uppstått (RPL 400 § punkt 1 och 2). Ärenden som saknar ekonomiskt värde kan behandlas i småsagsprocessen. Om tvisten har ett ekonomiskt värde på högst 50 000 danska kronor eller saknar ekonomiskt värde kan parterna efter att tvisten uppstått bestämma att använda den ordinära rättegångsprocessen, detta gäller även om tvisten är mellan två näringsidkare (RPL 400 § 2 mom.). Ärenden gällande äktenskap, förmyndarskap, faderskap, vårdnad, administrativa beslut om berövande av frihet eller adoption utan samtycke eller makulering och brottmål som åtalas av målsägandet kan inte behandlas i småsagsprocessen (RPL 400 § 3 mom). Parterna kan inte heller avtala om att behandla sådan ärenden i småsagsprocessen.²¹²

Tanken bakom småsagsprocessen är att enkla ärenden borde behandlas i en enkel process. Därför skall ärenden angående särskilt komplicerade juridiska eller faktiska problem överföras till den ordinära rättegångsprocessen, även om ärendet uppfyllde kraven för behandling i småsagsprocessen (RPL 402 § 1 punkt). Ärendet kan också överföras till ordinära rättegångsprocessen om fallet har en särskild betydelse för en part utöver det påstådda (RPL 402 § 2 punkt). Överförandet av ärendet till ordinära rättegångsprocessen kan ske på begäran av parterna eller på domstolens egna initiativ. Detta gäller även fall där parterna kommit överens om att behandla ärendet i småsagsprocessen.²¹³

Domstolen förbereder ärenden i småsagsprocessen på basis av stämningsansökan och skriftliga svaret till stämningsansökan (RPL 406 § 2 mom.). Domstolen brukar uppmana parterna till ett telefonsamtal för att diskutera och planera ärendet för huvudförhandlingen. Domstolen kan

²¹¹ Domstolsstyrelsen 2010 s. 3 och 5.

²¹² Dahlager 2009 s. 37–38.

²¹³ Ibid. s. 38–39.

också välja att kontakta var sin part skilt.²¹⁴ Domstolen skall klargöra vad parterna är överens om och vad de är oeniga om. Domstolen skall även klargöra hurdant bevis som behövs i ärendet. Är det till exempel expertutlåtanden som behövs i ärendet eller skall man kalla in vittnen. Om domstolen under förberedelsen anser att det finns behov för nya argument, kan domstolen ställa förtydligande frågor till parterna. Ett föreslag från domstolen gällande nya argument eller bevis skall inte ses som ett ställningstagande gällande ärendets utgång. Föreslag från domstolen är en del av den vägledning som domstolen skall erbjuda parterna.²¹⁵

Domstolen skall också vägleda och hjälpa parterna angående juridiken i ärendet. Parter utan juridiska kunskaper skall kunna komma till sin rätt i småsagsprocessen. Därför ger domstolen hjälp med att klargöra parternas synpunkter, vilket kan betyda justeringar i påståenden eller argumenten. Avsikten är att ha en tillräcklig grund för att kunna föra ärendet vidare till huvudförhandlingen. Innan huvudförhandlingen gör domstolen en sammanställning av parternas påståenden, argument och bevis. Sammanställningen skickas till parterna, som vanligtvis har 14 dagar på sig att komma med korrigeringar och invändningar till sammanställning. Preklusion inträder efter avslutningen av förberedelserna och parterna kan bara undantagsvis komma med ändringar eller ytterligare upplysningar. Domstolen skall ge parterna vägledning angående reglerna om preklusion.²¹⁶

Huvudförhandlingen i småsagsprocessen är förenklad i förhållande till ordinära rättegångsprocessen. Småsagsprocessen innehåller inte i huvudförhandlingen en muntlig utvärdering av ärendet från parterna. Huvudförhandlingen skall bara koncentrera sig på det väsentliga. Huvudförhandlingen börjar med en kort genomgång av påståenden, argumenten och skriftligt bevis samt möjliga expertutlåtanden. Efter genomgången så hör man parterna och vittnen. Man börjar med att höra käranden och sedan svaranden, varefter man hör vittnena börjande med käranden. Efter bevisningen har parterna en möjlighet att föra talan om deras uppfattning om ärendet. Parterna kan ge ett kort svar på motpartens talan. Huvudförhandlingen tar normalt 1–2 timmar och maximalt 3 timmar. I småsagsprocessen ger domaren en dom eller förliknings föreslag genast efter huvudförhandlingen, men senast inom 14 dagar.²¹⁷ Bestämmelserna gällande kumulation gäller även i småsagsprocessen. Flera krav kan behandlas tillsammans i småsagsprocessen, så länge varje krav skilt uppfyller kraven för att använda småsagsprocessen.²¹⁸

²¹⁴ Vejledning om behandling af civile sager ved byretterne s. 30-31.

²¹⁵ Dahlager 2009 s. 49–50.

²¹⁶ Ibid. s. 50–52.

²¹⁷ Ibid. s. 53–54.

²¹⁸ Ibid. s. 56.

Expertutlåtande kan användas i småsagsprocessen, men ett behov för expertutlåtande kan också vara ett tecken på att ärendet borde behandlas i den ordinära rättegångsprocessen. På begäran av en part kan domstolen ställa frågor till en expert eller organisation (RPL 404 § 1 mom.). Parterna skall få en uppfattning av frågorna som ställs och kostnaderna av att använda ett expertutlåtande (RPL 404 § 2 mom.). Domstolen kan besluta när det är motiverat att experten eller en representant av organisationen komplettera sitt skriftliga utlåtande med en muntlig förklaring, detta skall dock bara användas undantagsvis.²¹⁹

Parterna har möjlighet att överklaga en dom i småsagsprocessen till byretten (första instansen för ordinära rättegångsprocessen). Processen följer de normala processregler med några undantag (RPL 410 §). Största skillnaderna i att överklaga en dom från småsagsprocessen är att man överklagar till byretten istället för landsretten (andra instansen) och överklagandet skall utgångsvis behandlas skriftligt. Parterna kan sedan överklaga domen från byretten till landsretten. Om ekonomiska värdet på tvistemålet är högst 20 000 danska kronor (ca 2 700 euro) behöver man tillstånd från procesbevillingsnævnet för att överklaga domen (RPL 368 § 1 mom.). Om en part fått en del av sin fodran från byretten, så måste skillnaden mellan det som krävs och det som redan blivit ersätt vara över 20 000 danska kronor, för att kunna fritt överklaga till landsretten. Procesbevillingsnævnet kan bevilja tillstånd för överklagandet om fallet är av principiell karaktär eller om särskilda grunder talar för det (RPL 368 § 2 mom.). Tvistemål utan ekonomiskt värde kan alltså fritt överklagas till landsretten. För att överklaga en dom till høsterettet (tredje och sista instansen) behöver man tillåtelse från procesbevillingsnævnet.²²⁰ Tillståndet kräver att överklagandet gäller frågor av principiell karaktär (RPL 392 § 3 mom.).²²¹

Huvudregeln i dansk processrätt är att förlorande parten betalar den vinnande partens rättegångskostnader (RPL 312 §). I småsagsprocessen måst den förlorade parten ersätta domstolsavgiften och avgiften för expertutlåtande i sin helhet, enligt huvudregeln. Det finns dock undantag från huvudregeln i småsagsprocessen när det gäller advokatarvoden. Den vinnande parten har rätt att kräva ersättningar för advokatarvoden beroende på tvistemålets ekonomiska värde och längden på huvudförhandlingarna. Om ekonomiska värdet på tvistemålet är högst 5 000 danska kronor kan man få högst 1 500 danska kronor (exklusive moms.) i ersättningen för advokatarvoden (RPL 408 § 2 mom.). Är ekonomiska värdet på tvistemålet över 5 000 danska kronor men högst

²¹⁹ Dahlager 2009 s. 82.

²²⁰ I vissa fall kan man överklaga utan tillstånd från procesbevillingsnævnet, men kommer inte i detta arbete att handla dessa särskilda fall desto mera, då huvudregeln är att tillstånd krävs. För mer information se RPL 392 §.

²²¹ Dahlager 2009 s. 85-88.

10 000 danska kronor, så kan må få högst 2 500 danska kronor (exklusive moms.) i ersättning för advokatarvoden (RPL 408 § 2 mom.). I småsagsprocessen tillämpar man samma standardbelopp som man använder för ersättning av rättegångskostnader i brottsmål om ekonomiskt värdet på tvistemålet är över 10 000 danska kronor.²²² Dessa standardbelopp är för tillfället 3 510 – 5 265 danska kronor om huvudförhandlingen räcker mindre än 2 timmar, 5 265 danska kronor om huvudförhandlingen räcker 2 timmar, 7 745 danska kronor om huvudförhandlingen räcker 3 timmar, 10 220 danska kronor om huvudförhandlingen räcker 4 timmar, 12 905 danska kronor om huvudförhandlingen räcker 5 timmar och 15 485 danska kronor om huvudförhandlingen räcker 6 timmar.²²³ Parterna kan avtala att inte följa dessa regler gällande ersättning av rättegångskostnader, men först efter att tvisten har uppstått (RPL 408 § 3 mom.).²²⁴ Om parterna avtalar att behandla ett ärende enligt de ordinära processreglerna, i ett fall där domstolen inte skulle överföra ärendet till ordinära rättegångsprocessen på basis av RPL 402 §, tillämpar man ändå bestämmelserna gällande ersättning av rättegångskostnader enligt småsagsprocessen.

Advokater har som utgångspunkt ensamrätten att representera en part i en rättegång (RPL 260 § 2 mom.). En part har alltid rätt att representera sig själv och civilärenden kan en part även representeras av en nära släkting eller annan närstående person (RPL 260 § 3 mom.). I småsagsprocessen kan en part representeras även av andra professionella än advokater (RPL 260 § 5 mom.).²²⁵

7.4.1 Följderna av reformen

Småsagsprocessen verkar i allmänhet fungera bra.²²⁶ År 2017 behandlades 22 944 ärenden i småsagsprocessen och i 1 463 av dessa ärenden gav domstolen en dom efter huvudförhandlingen.²²⁷ Genomsnittliga behandlingstiden för ärenden i småsagsprocessen var 3,8 månader och för ärenden som avgjordes med dom eller förlikning efter huvudförhandlingen var genomsnittliga

²²² L 168 Forslag til lov om ændring af retsplejeloven og forskellige andre love.

²²³ Vejledende takster pr. 1. januar 2019 for salærer til forsvarere i straffesager, bi- standsadvokater samt til beskikkede advokater i ægteskabs-, forældreansvars- og børnefjernelsessager

²²⁴ Man måste dock beakta bestämmelserna gällande rättshjälp. En advokat kan inte kräva mera ersättning än vad en part kan få i rättegångsersättningar, om inte dessa avtalet skilt om sådan ersättning. (Dahlager 2009 s. 92)

²²⁵ Dahlager 2009 s. 96.

²²⁶ Petersen 2014 s. 295.

²²⁷ Statistik for civile sager – 2017: Afgørelsestyper inden for sagskategorien småsager. Antalet behandlade ärenden i småsagsprocessen var åren 2009–2011 över 30 000, men efter det sjönk antalet behandlade ärenden och sen hållits runt 22 000–25 000 per år. Vet inte orsaken till varför antalet var högre i början och kommer inte i detta arbete att forska vidare på ärendet, men tycker att det är värt att nämna.

behandlingstiden 9,6 månader.²²⁸ Respektive siffror i ordinära rättegångsprocessen var 9,7 månader och 14,6 månader.²²⁹

Danska domaren John Larsen anser att småsagsprocessen utan tvekan har medfört medborgarna ett snabbare och lättare sätt att få ärenden av mindre värde behandlade. Han anser dock att man i småsagsprocessen borde som regel ha förberedelsesammanträden. Domstolen kan även för tillfället ordna förberedelsesammanträden, men i praktiken gör man det bara undantagsvis (RPL 406 § 4 mom.). Både chefskonsulten för konsumentrådet Benedicte Federspiel och advokaten Christian Dahlagers anser att domstolens vägledning borde förstärkas. Federspiel anser att vägledningen som domstolen ger är i praktiken på sådan nivå att den vanliga personen inte förstår det. Medan Dahlager anser att personer i svagare position behöver hjälp i små tvistemålen. Domaren kan bara ge vägledning gällande det praktiska i ärendet, men för att domarna måste vara opartiska kan de inte ge parterna råd. Dahlager tycker att situationen kunde förbättras med bättre och förståeligare vägledning från domarna och med rättshjälp i förberedelsen av ärendet istället för bara huvudförhandlingen.²³⁰

Det finns ett väldigt omtalat problem med småsagsprocessen och speciellt hur det inverkar på tillgången till domstolen. I och med införandet av småsagsprocessen har tillgången till rättshjälp försämrats i små tvistemål. För att bättre förstå problemet går jag kort igenom hur rättshjälpssystemet är uppbyggt i Danmark. Börjar med att behandla möjligheten att få rättshjälp till förberedelsen av ett ärende och sedan möjlighet att få rättshjälp för rättegången.

RPL 323 § ger alla rättigheten att få grundläggande muntlig rättshjälp gratis. Rättshjälp är uppdelad i tre olika nivåer. Rättshjälp på nivå 1 skall klargöra till en person om de verkligen har ett juridiskt problem eller ärende. Alla har rätt att få rättshjälp på nivå 1 oberoende av inkomst eller rättsligt ärende. Nivå 1 rättshjälp kan bara vara muntlig rådgivning. Rättshjälp på nivå 2 innehåller djupgående rättslig rådgivning, utarbetande av dokument, kallelser eller stämningsansökan, äktenskapsförord, avvittring och testamente. Rättshjälp på nivå 3 omfattar situationer där problemet anses kunna lösas genom medling. Tanken med rättshjälp på nivå 3 är att undvika rättegång. För att få rättshjälp på nivå 2 och 3 måste personen fylla vissa ekonomiska kriterier. Vissa ärenden är också uteslagna från nivå 2 och 3 rättshjälp som t.ex. brottsmål eller ärenden angående bolag. De primära platserna att få rättshjälp i Danmark är rättshjälpsinstuteten, rättshjälp byråer drivna av advokater (Advokatvagter) och frivilliga advokater. Man kan få gratis nivå 1 rättshjälp från alla tre platser, men nivå 2 och 3 rättshjälp

²²⁸ Statistik for civile sager – 2017: Sagsbehandlingstid for småsager.

²²⁹ Statistik for civile sager – 2017: Sagsbehandlingstid for sager inden for sagskategorien almindelige sager, jf. RPL kap. 33–35.

²³⁰ Domstolsstyrelsen 2010 s. 7.

kan man bara få från frivilliga advokater och rättshjälpinstituten. Rättshjälpinstituten ger detta gratis till dem som har rätt att få sådan rättshjälp och det finns en gräns på hur mycket frivilliga advokater får fakturera. Rättshjälp på nivå 2 får kosta högst 1 110 danska kronor av vilket staten betalar 75 procent och kunden 25 procent. Rättshjälp på nivå 3 får kosta högst 2 550 danska kronor, som betalas jämt av staten och kunden.²³¹

De flesta personer i Danmark har en rättsskyddsförsäkring, men den täcker inte rättshjälps förberedelsen av ärendet.²³² Rättsskyddsförsäkringen ersätter bara till en viss gräns och har begränsningar i vilka ärenden som täcks av försäkringen. I småsagsprocessen täcker rättsskyddsförsäkringen bara domstolsavgiften och ett väldigt begränsat arvode till advokaten. Om en person inte har en rättsskyddsförsäkring eller försäkringen inte täcker kostnaderna för rättegången kan man ansöka om gratis rättshjälp. För att få gratis rättshjälp måste man fylla vissa ekonomiska kriterier. Man tar även i beaktande hur viktig ärendet är för personen, chansen att vinna rättegången, ekonomiska värdet som man tvistar om, kostnaderna för rättegången och om det finns en möjlighet att behandla ärendet i ett nämnd.²³³

Meningen med småsagsprocessen var att göra processen så enkel att parterna inte skulle behöva juridisk hjälp i förberedelsen av ärendet. Domstolen skulle ge all den vägledning som parterna behövde för att framföra sitt ärende. Därför kan inte parterna i småsagsprocessen få rättshjälp på nivå 2 eller 3, gällande förberedelsen av ärendet från en advokat.²³⁴ En person måste själv kunna bedöma om de har ett ärende och om det finns grunder för att föra ärendet till domstolen. Personen måste själv kunna fylla i ansökan eller ge ett svaromål till domstolen och sedan förbereda ärendet. Under 7 procent av alla ärenden i småsagsprocessen behandlades i en huvudförhandling, vilket betyder att de flesta ärenden i småsagsprocessen borde lösas utan hjälp av en advokat.²³⁵ Det kan vara oöverkomligt både kompetensmässigt som psykiskt för personer i en svagare position.²³⁶

²³¹ Lemann Kristiansen 2018 s. 105–106 och 108. Summorna baserar sig på bekendtgørelse om offentlig retshjælp ved advokater nr. 1373 utgiven 28 november 2018.

²³² Forsikring & Pension är den danska branschorganisationen för försäkringar- och pensionsföretag i Danmark och de flesta försäkringsbolagen hör till organisationen. Forsikring & Pension har gjort allmänna riktlinjer gällande rättsskyddsförsäkring och därför är vissa saker samma i nästan alla rättsskyddsförsäkringar. (Petersen 2014 s. 288–289)

²³³ Lemann Kristiansen 2018 s. 113–115. Om en person beviljas rättshjälp så står staten för alla kostnader som ingår i rättegången även rättegångskostnaderna för motparten om personen förlorar rättegången. Kriterierna för att få rättshjälp är hårda, men om man får rättshjälp så är den väldigt bra och ger möjligheten för parten att procesera oberoende av personens ekonomiska ställning.

²³⁴ Retsplejerådet 2012 s. 43.

²³⁵ Statistik for civile sager – 2017: Afgørelsestyper inden for sagskategorien småsager.

²³⁶ Copenhagen Economics 2012 s. 6 och 38.

Detta betyder dock inte att behovet för rättshjälp har minskat, utan istället har det skett en ändring i varifrån personer söker rättshjälp. Årsberättelserna av rättshjälpinstitutet²³⁷ visar en klar ökning av personer som vänt sig till rättshjälpinstitutet för att få rättshjälp. Antalet personer som t.ex. kontaktar Århus Retshjælp har ökat med 59 % under perioden 2008–2011.²³⁸ Rättshjälpinstitutet får många förfrågningar från personer som behöver hjälp i småsagsprocessen. Rättshjälpinstitutet kan i småsagsprocessen hjälpa personer med att fylla i ansökan, som skall innehålla yrkandet med grunderna och bevis samt ge personen information om vilka alla dokument som skall bifogas med ansökandet. Rättshjälpinstitutet kan även delta i möten gällande förberedelsen av ärendet eller huvudförhandlingen som en partsrepresentant.²³⁹ Alla områden i Danmark har dock inte rättshjälpinstitutet, utan man kan enbart hitta dem i de största städerna i Danmark. Det betyder inte att andra ställen i Danmark inte skulle behöva rättshjälp. Möjlighet att få rättshjälp i småsagsprocessen beror därmed på var personen befinner sig geografiskt.²⁴⁰

För många personer är småsagsprocessen en tydlig förbättring. Möjligheten för att få sitt ärende behandlat har förbättrats och ansökningsblanketterna är lättare att förstå och fylla i. Samtidigt krävs det att personerna kan ta hand om sitt eget intresse. Med att minska möjligheten till att få rättshjälp i småsagsprocessen har situationen för personer i svagare position i praktiken försämrats och speciellt för dem som inte bor i stor städerna. Detta leder till ojämlikhet mellan möjligheten att få sitt ärende behandlat i domstolen beroende på vilka resurser personen har och var personen bor.²⁴¹

Den danska småsagsprocessen är ett bra exempel på hur rättsskyddet är en helhet i vilken flera olika saker måste beaktas samtidigt. Kan man försvara försämrandet av rättsskyddet för en viss grupp med att en annan grupp har bättre rättsskydd? Om man införde en förenklad rättegångsprocess i Finland borde man även bestämma hur medborgarna har rätt till rättshjälp gällande processen. Om avsikten för att införa en förenklad rättegångsprocess verkligen är att förbättra tillgången till domstolen, så borde man sträva till att förbättra tillgången till domstolen för alla och inte bara majoriteten.

²³⁷ Københavns Retshjælp 2010, 2011; Århus Retshjælp 2010, 2011, 2012; Gellerupparkens Retshjælp 2011 och Silkeborg Retshjælp 2011.

²³⁸ Lemann Kristiansen 2018 s. 111.

²³⁹ Copenhagen Economics 2012 s. 38.

²⁴⁰ Copenhagen Economics 2012 s. 13, Lemann Kristiansen 2018 s. 111 och Petersen 2014 s. 301.

²⁴¹ Copenhagen Economics 2012 s. 9 och 13.

8 Införande av en förenklade rättegångsprocess i Finland

Tre av de fyra länderna som behandlats i detta arbete har en förenklad rättegångsprocess enligt kriterierna i detta arbete. I alla länder var avsikten med den förenklade rättegångsprocessen att förbättra rättsskyddet för små tvistemål med att sänka på rättegångskostnaderna. Alla av de förenklade rättegångsprocesserna har fått kritik, men även belöning. Det går knappast att göra en rättegångsprocess utan svagheter eller brister. Alla av processerna används ändå i praktiken, vilket i sig själv redan är en viktig milstolpe. Det är inte alltid en självklarhet, som till exempel grupptalan i Finland visat. Den förenklade rättegångsprocessen i England och Wales, Norge och Danmark används även till det som lagstiftaren ämnat det åt. I sin helhet verkar processerna fungera bra, även om alla processer skulle kunna förbättras. Processerna hade mycket likheter med varandra, men även väsentliga skillnader. Jag kommer gå igenom likheterna och skillnaderna mellan processerna samt diskutera vilken alternativ vore bäst att använda i Finland.

Alla förenklade rättegångsprocesser som behandlats i detta arbete delade tvistemålen i små och ordinära beroende på det ekonomiska värdet för tvistemålet. Gränsen för små tvistemål var i England och Wales ca 11 700 euro, Norge ca 12 800 euro, Danmark ca 6 700 euro och Sverige ca 2 200 euro. Det finns alltså stora variationer mellan länderna gällande vad man ansåg vara små tvistemål. Det finns ingen ideal gräns för när tvistemål skall anses vara små. Var gränsen för små tvistemål skall vara beror på hur stor andel av tvistemålen man vill att blir behandlade i den förenklad rättegångsprocessen. Ungefär en tredjedel av tvistemålen i Ervastis forskning hade ett ekonomiskt värde på högst 7 000 euro år 2008.²⁴² En gräns på 7 000 euro skulle betyda att ungefär en tredjedel av alla ärenden skulle behandlas i den förenklad rättegångsprocessen och tycker att det kunde vara en bra gräns för en förenklad rättegångsprocess i Finland. Ett annat alternativ är att börja med en lägre gräns för att pröva den förenklade rättegångsprocessen och höja gränsen när man fått processen att fungera.

Parterna i England och Wales, Norge och Danmark kunde avtala om att behandla ärendet i den förenklade rättegångsprocessen, även om det ekonomiska värdet på tvistemålet var högre än gränsen för små tvistemål. Med tanke på att ekonomiska värdet för ett tvistemål inte berättar om ärendet i sig själv är enkelt eller komplicerat, så är det vettigt att ett enkelt tvistemål med ett ekonomiskt värde högre än gränsen kan behandlas i den förenklade rättegångsprocessen om parterna är överens om det. I alla tre länder kunde domstolen bestämma att ärendet behandlas i den ordinarie rättegångsprocessen

²⁴² Ervasti 2009 s. 13 och Ervasti 2009a s. 749.

om ärendet inte tillämpade sig för att behandlas i den förenklade rättegångsprocessen, även om ekonomiska värdet på tvistemålet var under gränsen eller parterna avtalat om att behandla ärendet i den förenklade rättegångsprocessen. Ärenden som behandlas i den förenklade rättegångsprocessen skall inte vara för komplicerade eller arbetsdryga. Bara för att ett ärende är av litet ekonomiskt värde, så betyder det inte att ärendet är juridiskt sätt enkelt och därför är det bra att domstolen kan överföra ärendet till den ordinära rättegångsprocessen vid behov.

Det räcker inte med att bara bestämma gränsen för små och ordinära tvistemål, utan man måste även bestämma hur man räknar det ekonomiska värdet på tvistemålet. I Norge har fastställandet av det ekonomiska värdet för tvistemål kritiserats för att parterna kan manipulera värdet på tvistemålet beroende på hur mycket av fordran de erkänner. I den förenklade rättegångsprocessen har den vinnande parten en begränsad möjlighet att få ersättning av rättegångskostnader och därför kan det vara lönsamt för en part som troligtvis förlorar rättegången att få ärendet behandlad i den förenklade rättegångsprocessen. Däremot är det ingen idé att behandla ärenden i den ordinära rättegångsprocessen, då parterna genuint bara tvistar om en liten del av fordrandet. En möjlighet är att domstolen skulle ha rätt att överföra ett ärende till den ordinära rättegångsprocessen om domstolen antar att erkännandet av fordrandet inte är genuint och avsikten är att kringgå ersättning av rättegångskostnaderna. Det kan dock vara svårt för domstolen att avgöra om erkännandet av fordrandet verkligen är genuint eller inte.

I England och Wales, Norge och Danmark börjar processen med en stämningsansökan och ett skriftligt svar från svaranden. I alla dessa länder kan man ordna ett förberedelsesammanträde före rättegången, men det är inte rekommenderat. I Norge har parterna dock redan behandlat ärendet i förlikningsrådet, så ärendet borde vara lite klarare hos parterna i Norge än för parterna i England och Wales, som inte nödvändigtvis har alls försökt reda ut ärendet sinsemellan före rättegången. I Danmark är domaren i kontakt med parterna före rättegången, för att utreda vad parterna egentligen är oense om. Domaren gör sedan en sammanställning av ärendet, vilket parterna godkänner före rättegången. Danmark är den enda av länderna i detta arbete med en sträng regel av preklusion för bevis. Parterna i Danmark kan inte komma med nytt bevis efter förberedelsen, men i för sig är förberedelsen betydligt mer omfattande i Danmark än i de andra länderna som behandlats i detta arbete. Modellen i Danmark kräver mera arbete från domaren före rättegången, men det ger parterna en chans att få hjälp och vägledning före huvudförhandlingen och jag antar att själva huvudförhandlingen går smidigare på grund av förberedelserna. Baldwin anser att parterna i small claim processen i England och Wales behöver rådgivning före rättegången för att kunna prestera på

ett tillfredställande nivå.²⁴³ I Danmark har man kritiserat att vägledningen är på en sådan nivå att normala personer inte förstår innehållet. Larsen anser även att ett förberedelsesammanträde borde vara en regel istället för ett undantag.²⁴⁴ Om man skulle införa en förenklad rättegångsprocess i Finland är Danmarks modell en bra utgångspunkt. Det skulle dock vara viktigt att diskutera med domare och rättsvetare i Danmark för att förbättra processen. En bättre förberedelse kunde även hjälpa att minska onödiga ärenden, som till exempel ärenden där kraven saknar stöd från lagen.

Huvudförhandlingen är meningen att vara kort och muntlig i alla tre länder. I Danmark och Norge är huvudförhandlingen i domstolen, medan i England och Wales kan huvudförhandlingen även ordnas annanstans. Den vanligaste platsen för huvudförhandlingen i England och Wales är domarens egna arbetsrum. Det kan vara behändigt att kunna ordna huvudförhandlingen någon annanstans vid behov, som till exempel när det är viktigt för ärendet att domaren granskar någon lokal eller om någondera parten inte har möjlighet att komma till domstolen. I Norge kan parterna be om lekmannadomare med sakkunskap i ärendet.²⁴⁵ Många domare som Baldwin intervjuade kommenterade att de inte räcker med att känna lagen, utan de måste även ha kunskap om ärendet i sig själv, som till exempel kunskap om bilar.²⁴⁶ Det finns för och nackdelar med att använda en lekmannadomare, men det är ett alternativ värt att fundera på om man valde att införa en förenklas rättegångsprocess i Finland.

Enligt rättegångsbalken 6 kapitel 2a § skall domstolen övervaka att klarhet och ordning iakttas i behandlingen av målet. Domstolen kan också besluta att fristående frågor i målet eller fristående delar av det skall behandlas separat. Domstolen skall också övervaka att målet blir grundligt behandlat och att sådant som inte hör till målet inte inblandas i det. Om en parts framställning befinns vara oklar eller ofullständig, skall domstolen ställa honom de frågor som behövs för att klarlägga tvistepunkterna. Därmed skall domarna ge materiell processledning till parterna i Finland. Materiell processledning innebär att domaren har en skyldighet att klargöra vad parterna kräver i rättegången och på vilka grund. Om utlåtandet från parten är otydliga eller bristfälliga skall domaren sträva till att korrigera eller komplementera utlåtandet. Domaren skall även se till att parterna inte presenterar onödigt eller irrelevant material. Ibland måste domaren förorda tilläggsmaterial för att utreda ärendet. Domaren måste även vid behov klargöra till parterna de betydelsefulla sakförhållandena och rättsnormerna samt vägleda parterna i rättsliga frågor gällande ärendet.²⁴⁷

²⁴³ Baldwin 1997 s. 125.

²⁴⁴ Domstolsstyrelsen 2010 s. 7.

²⁴⁵ Schei mfl. 2013 s. 364, Guttrom 2007 s. 23 och Ot.prp.nr. 51 (2004–2005) – tvisteloven s. 201.

²⁴⁶ Baldwin 1997 s. 69.

²⁴⁷ Jokela 2015 s. 59–60.

Domstolens aktiva processledning har ibland mött motstånd för det har ansetts sätta domstolens opartiskhet i fara eller att parterna uppfattar domstolens verksamhet som sådant. Jokela anser att noggrann utredning av ärendet inte äventyrar opartiskheten och domstolen har ingen orsak att avstå från aktiv processledning bara för att det möjligtvis skulle gynna enbart den ena parterna. Domaren kan enligt Jokela anses som partisk bara om domaren utövar aktiv processledning som gynnar den ena parten, även om den andra parten också skulle ha behov av aktiv hjälp.²⁴⁸ Därmed finns det inget hinder för domarna att aktivt processleda parterna i en förenklad rättegångsprocess, så länge domarna ser till att båda parterna får den hjälp de behöver.

På basis av domarnas nuvarande skyldigheter för aktiv processledning, så skulle man kunna tänka sig att domarna inte skulle ha ett problem med att processleda en förenklad rättegångsprocess. Tyvärr är processledandet i domstolen i praktiken ofta passivt och olämpligt, som lätt kan leda till överraskande avgöranden.²⁴⁹ Domaren spelar en viktig roll i den förenklade rättegångsprocessen och om domaren inte uppfyller kraven för processledning kan det inverka på avgörandet. Domarna i England och Wales fick vid tiden av Baldwins forskning enbart lite eller ingen skolning alls gällande processledning i small claim processen, vilket orsakade stora skillnader i processledningen bland domarna.²⁵⁰ Även om situationen i England och Wales nuförtiden är bättre, så är det ett bra exempel på varför domarna behöver en adekvat skolning gällande processen. För att en förenklad rättegångsprocess i Finland skulle fungera kräver det att domarna blir skolade till deras roll i processen.

Förenklade rättegångsprocessen baserar sig starkt på att parterna för sin egen talan. Största delen av rättegångskostnaderna består av advokatarvoden och med att skära bort dem får man den ekonomiska procesströskeln att minska betydligt. För att parterna förväntas föra sin egen talan kan parterna vanligtvis inte få någon som helst eller bara till en viss summa ersättning för advokatarvoden. Därmed kräver processen att parten för sin egen talan om den ekonomiska procesströskeln skall vara låg.

Problemet är att parterna vanligtvis inte har någon som helst juridiska skolning eller erfarenhet av rättegångar. I England och Wales var det klart att parterna som för sin egen talan ofta har problem med bevisföringen, som är bristfälligt eller saknas totalt.²⁵¹ Största delen av parterna hade inte fått någon som helst juridisk rådgivning före rättegången.²⁵² En del av problemet kunde lösas genom

²⁴⁸ Jokela 2015 s. 64.

²⁴⁹ Virolainen – Vuorenmaa 2016 under rubriken ”määräminen ja prosessinjohto”.

²⁵⁰ Baldwin 1997 s. 91.

²⁵¹ Baldwin 1997 s. 71 och Lewis 2007 s. 33–34.

²⁵² Baldwin 1997 s. 109.

bättre förberedelse av ärendet. Parterna kunde få råd om vad som är det juridiskt viktiga i ärendet och hurdan bevis som kunde behövas i rättegången. I Danmark får parterna vägledning och domaren gör en sammanställning av ärendet före rättegången. Domstolen har ändå fått kritik att vägledningen är för invecklad för en person utan juridiska kunskaper och att den borde förstärkas. Domarna i Danmark kan dock inte ge råd till parterna och därför föreslår Dahlager att parterna borde få rättshjälp före rättegången.²⁵³ Det vore idealt att parterna skulle få juridisk rådgivning före rättegången eller egentligen redan innan de skickar in stämningsansökan, då skulle parterna även få kunskap om giltigheten av deras fordran och finns det en orsak åt gå till domstolen. Parter som för sin egen talan kommer aldrig vara lika duktiga på det som advokater, men om valet är att inte ha sitt ärende överhuvudtaget behandlat i domstolen eller att parterna för sin egen talan till deras bästa förmåga, så skulle säkerligen många välja det sista nämnda och det är precis vad medborgarna gör för tillfället i England, Wales, Norge och Danmark. Trots sina brister var största delen av parterna som Baldwin intervjuade nöjda med sin förmåga att föra sin egen talan och skulle använda small claim processen på nytt.²⁵⁴

Den mentala procesströskeln i en förenklad rättegångsprocess är betydligt högre och det kommer finnas parter som helt enkelt inte klarar av att föra sin egen talan. Problemet är att om de använder sig av en advokat kan parten inte kräva ersättning av rättegångskostnaderna i sin helhet från motparten även om parten skulle vinna rättegången. Jag anser det som det största problemet med den förenklade rättegångsprocessen. Procesströskeln för parter som inte klarar av att föra sin egen talan kommer inte att sjunka, för om parten väljer att anlita en advokat kommer den ekonomiska procesströskeln att vara hög. Om parten förlorar rättegången, så är kostnaderna ändå lägre än i en ordinarie rättegång. Det är bara i fall parten vinner som den förenklade rättegångsprocessen är sämre än den ordinarie rättegångsprocessen, eftersom parten då inte kan få ersättning för rättegångskostnaderna. Med tanke på att processen är förenklad kunde man tänka sig att advokatarvoden vore lägre i sin helhet.

Den mentala procesströskeln inverkas även av att motparten kan representeras av en advokat. I England och Wales, Norge och Danmark fick parterna anlita en advokat även om man i alla länder uppmanar parterna att föra sin talan själv. Anser det oskäligt att förhindra parterna från att anlita en advokat om de så vill och därför borde parterna alltid ha rätt att använda sig av en advokat. Det kräver ändå att domaren ser till att parten som för sin egen talan förstår allt som behandlas och vad som krävs av parten. Även i den nuvarande rättegångsprocessen i Finland har parter med mera resurser en

²⁵³ Domstolsstyrelsen 2010 s. 7.

²⁵⁴ Baldwin 1997 s. 113 och 117.

fördel i rättegången, då de kan anlita bättre jurister och använda mera resurser för att utreda ärendet före rättegången. Det är omöjligt att helt utjämna skillnaderna mellan parterna och procesströskeln kommer troligtvis vara högre för den svagare parten.

I England och Wales, Norge och Danmark kunde man i den förenklade rättegångsprocessen i princip få ersättning för allt annat än advokatarvoden enligt normala bestämmelser, men det finns några undantag i England och Wales. Alla tre förenklade rättegångsprocesser har begränsningar gällande ersättningar för advokatarvoden. England och Wales har den strängaste gränsen och parterna kan få högst ca 287 euro i ersättning för advokatarvoden. I Norge får man som regel 20 % av det ekonomiska värdet på tvistemålet, men i alla fall ca 250 euro och högst ca 2 500 euro. Bestämmelserna om ersättning av advokatarvoden är mest invecklade i Danmark och är beroende på det ekonomiska värdet på tvistemålet och längden på huvudförhandlingen. I Danmark kan man få i ersättning för advokatarvoden högst ca 200 om det ekonomiska värdet på tvistemålet är lägre än ca 670 euro och ca 2 080 euro om det ekonomiska värdet på tvistemål är högre än ca 1340 euro. Norge är den enda landet med en minimigräns för ersättningar av advokatarvoden. I England och Wales samt Norge kan parten få sina advokatarvoden ersatta i sin helhet om parten agerat oskäligt eller rättegången varit onödig.

I England och Wales är ersättningen av advokatarvoden väldigt liten och skulle troligtvis täcka bara en bråkdel av vad det skulle i Finland kosta att anlita en advokat. Anser Norges och Danmarks modeller mer skäliga, då ersättningen är beroende på det ekonomiska värdet på tvistemålet. Den förenklade rättegången är menad att förbättra proportionalitet mellan kostnaderna och det ekonomiska värdet på tvistemålet. Om man i England och Wales kan behandla ett tvistemål med ekonomiskt värde på över 11 000 euro i small claim processen är ersättningen på 287 euro för advokatarvoden inte i proportion med det ekonomiska värdet på tvistemålet. Även om det är viktigt att begränsa vad man kan få i ersättning för advokatarvoden, så borde kostnaderna i den förenklade rättegångsprocessen vara i proportion med det ekonomiska värdet på tvistemålet. Desto högre ekonomiskt värde på tvistemålet ju viktigare det är för parten att vinna och då är det förståeligt att man vill anlita en advokat.

I England och Wales, Norge och Danmark kan man överklaga en dom från den förenklade rättegångsprocessen. I alla länder behöver man dock tillstånd för överklagandet av små tvistemål. I Danmark skall man överklaga till byretten, som är den första instansen för ordinarie rättegångsprocesser. I England och Wales tillämpar man samma regler om ersättning av

rättegångskostnader vid överklagandet av en dom som i small claim spåret. Norge och Danmark har inga särskilda bestämmelser gällande ersättning av rättegångskostnader vid överklagandet.

GL 21 § 2 moment garanterar finska medborgarna rättigheten att söka ändring till ett beslut. I det nuvarande rättssystemet måste parterna genom besvär till hovrätten be om tillstånd till fortsatt handläggning (RB 25 kap 1 §). Det vill säga parterna har inte alltid möjlighet att få sitt ärende behandlad i hovrätten. Om man skulle införa en förenklad rättegångsprocess i Finland måste parterna ha rätt att överklaga domen, men överklagandet kunde och borde kräva tillstånd från domstolen. Anser att gränsen för att tillåta fortsatt handläggning i en dom från en förenklad rättegångsprocess borde vara högre än den för domar från ordinarie rättegångsprocessen. Om dom från den förenklade rättegångsprocessen ofta behandlas vidare i högre instanser skulle det omintetgöra avsikten med processen och öka kostnaderna för ärendet. Begränsningarna i ersättning av rättegångskostnaderna baserar sig på att processen i den förenklade rättegångsprocessen är så enkel att parterna inte behöver en advokat. Om en dom från den förenklade rättegångsprocessen överklagas, så kommer man måste behandla ärendet i en process, som inte är uttryckligen planerad att vara tillräckligt enkel för att parterna inte skall behöva en advokat. Därmed skulle parterna sannolikt behöva en advokat om ärendet skulle få tillstånd till fortsatt handläggning, vilket skulle göra det oskäligt att tillämpa samma regler om ersättning av rättegångskostnader som i den förenklade rättegångsprocessen. Man kunde begränsa kostnaderna med att delvis förenkla processen i andra instansen som man gjort i Danmark. Rättegångskostnaderna skulle ändå bli väsentligt större om ärendet behandlas i andra instansen, även om hovrätten är vanligtvis billigare än tingsrätten. Därmed borde möjligheten för att få ärendet behandlad i andra instansen begränsas till tillfällen där lagen har blivit fel tillämpad eller det uppstått fel i behandlingen.

En viktig fråga vid införande av en förenklad rättegångsprocess är om parterna har möjlighet till rättshjälp. I England och Wales har parterna inte rätt till rättshjälp, även om de kan möjligtvis få hjälp från välgörenhetsorganisationer eller som pro bono från advokater. Baldwin föreslog att parterna borde få råd före rättegången gällande deras fordran, för att kunna prestera på ett tillfredställande nivå i small claim processen och försäkra att parterna har allt bevis som behövs²⁵⁵. I Danmark har man begränsat rättshjälpen i småsagsprocessen att bara gälla muntlig rådgivning. Begränsningen av rättshjälp har fått mycket kritik och man anser att rättsskyddet för parter med begränsade resurser har försämrats i och med småsagsprocessen. I Norge har man inte skiljt på småkravprocessen och

²⁵⁵ Baldwin 1997 s. 125.

allmänna processen gällande möjligheten till rättshjälp. Därmed har man samma möjligheter att få rättshjälp oberoende vilken process som tillämpas. parterna

Om avsikten med förenklade rättegångsprocessen är att förbättra rättsskyddet, så verkar Norges modell som det ända vettiga alternativet för att garantera rättsskydd för alla medborgare. Avsikten är att parterna inte skulle behöva en advokat för förenklade rättegångsprocessen, men i praktiken kommer det alltid finnas parter som inte klarar av att föra sin egen talan för varierande orsaker. I England och Wales iakttog man att parterna i small claim processen var ofta välbärgade och jobbade som sakkunniga eller i en ledarposition. Parterna var sällan personer med begränsade resurser eller med annat modersmål än engelska. Även om man inte klart vet vad detta beror på, så är det ändå sannolikt att mentala procesströskeln är högre om parten måste själv föra sin talan i jämförelse med om en advokat representerar parten. Om den mentala procesströskeln orsakar ett hinder för rättsskyddet, så hjälper det inte att man sänkt på den ekonomiska procesströskeln. För parter med begränsade resurser kan ett tvistemål av lågt ekonomiskt värde ha stor betydelse för deras ekonomi. Möjligheten att föra sin egen talan och begränsad ersättning av rättegångskostnaderna är ändå viktiga för rättsskyddet, för på basis av iakttagelserna från England och Wales hörde parterna ofta till medelklassen. I de flesta länderna om du hör till medelklassen, så kan du inte få gratis rättshjälp. Därmed blir medelklassen utan rättshjälp, men det betyder inte att parterna skulle ha råd att betala höga rättegångskostnader.

Rättshjälpen för förenklade rättegångsprocessen skulle kunna vara begränsad till en viss mängd timmar. Även om indelningen i små och ordinära tvistemål görs på basis av det ekonomiska värdet på tvistemålet är den förenklade rättegångsprocessen inte meningen att använda i komplicerade och arbetsdryga tvistemål, utan de borde behandlas enligt i den ordinära rättegångsprocessen. Rättshjälpen kunde även begränsas till ärenden där det finns ett behov för rättsskydd och därmed kunde man neka rättshjälp för fall som saknar stöd i lagen eller är av väldigt liten ekonomiskt värde.²⁵⁶

Sammanfattningsvis skulle mitt förslag för en förenklad rättegångsprocess i Finland vara en rättegångsprocess där ärenden med ett ekonomiskt värde under 7 000 euro behandlas och ärenden med ett större ekonomiskt värde, då parterna har gett sitt samtycke till det. Domstolen skulle ändå kunna flytta ett ärende till den ordinarie rättegångsprocessen om ärendet inte anpassar sig för den förenklade rättegångsprocessen. Processen skulle börja med en stämningsansökan från käranden, som svaranden skulle ha en möjlighet att svara på. Domaren skulle kontakta parterna efter att ha bekantat

²⁵⁶ Se till exempel fallet Åbo hovrätt S16/1209 som nämndes på sidan 18.

sig med materialet för att utreda vad det väsentliga i ärendet är. Domaren kunde välja att hålla ett förberedelsesammanträde vid behov. Domaren skulle göra en sammanställning av ärendet, vilket parterna godkänner. Jag anser inte att man behöver använda stränga regler gällande preklusion, men efter att parterna godkänt sammanställning skulle domaren kunna bestämma om nya påståenden, bevis eller yrkande från en part godkänns. Huvudförhandlingen skulle vara muntlig och den skulle räcka endast en dag. Parterna skulle kunna använda sig av expertvittnen endast med godkännandet av domaren. Domaren skulle ha möjligheten att hålla rättegången utanför domstolen vid behov eller om parterna ber om det. Parterna kunde använda sig av en advokat, men möjlighet att få ersättning för sina rättegångskostnader skulle vara begränsad. Den vinnande parten skulle högst kunna få 20 procent av det ekonomiska värdet på tvistemålet, som ersättningen för advokatarvoden, men ändå högst 1 400 euro. Parterna skulle måsta be om tillstånd för att överklaga till hovrätten. Ärendet kunde behandlas i hovrätten om lagen blivit fel tillämpad eller det uppstått fel i behandlingen av ärendet. Begränsningarna i ersättning av rättegångskostnaderna skulle inte gälla behandlingen i domstolen, även om domstolen borde ta i beaktande att ärendet ursprungligen behandlats i den förenklade rättegångsprocessen. Domaren skulle ge parterna klar och lättförståelig vägledning genom hela den förenklade rättegångsprocessen. Parterna med begränsade resurser skulle ha möjligheten för rättshjälp och om det vore möjligt skulle alla parter oberoende av resurserna ha möjlighet till muntlig rådgivning före rättegången.

9 Slutsatser

Rättegångskostnaderna för att ha sitt ärende behandlat i domstolen är så höga att rättsskyddet i små tvistemål definitivt är i fara. Om rättegångskostnaderna är högre än det ekonomiska värdet på tvistemålet kan man knappast anse vår nuvarande rättegångsprocess vara ett meningsfullt sätt att lösa små tvistemål. Det finns meningsfulla sätt att lösa tvistemål genom till exempel medling eller konsumenttvistenämnden, men båda av dessa sätt har sina svagheter och många små tvistemål går inte att lösa på dessa sätt. Därmed borde rättsskyddet för små tvistemål förbättras för att trygga medborgarnas lagstiftade rättigheter.

De nuvarande sätten för att sänka procesströskeln i små tvistemål är bristfälliga och det behövs nya åtgärder för att trygga rättsskyddet i små tvistemål. I rättslitteraturen har man diskuterat flera olika sätt för att åstadkomma det och en av dem är en förenklad rättegångsprocess. Kommittén för utveckling av domstolsväsendet, Viitanen och Koulu har alla tagit ställning till om en förenklad rättegångsprocess kunde eller borde införas i Finland. I betänkandet av kommittén för utveckling av domstolsväsendet KB 2003:3 var ställningstagandet av kommittén att man i Finland inte behöver en

förenklad rättegångsprocess. Kommittén ansåg att Finland redan har en tillräckligt flexibel rättegångsprocess för att lösa olika slags tvistemål. De ansåg att parterna kan med hjälp av domarens materiella och formella vägledning föra sin egen talan.²⁵⁷ Viitanen ifrågasätter om kommittén förstod grundidén för en förenklad rättegångsprocess. Viitanen anser att domstolarna knappast klarar av att avgöra ärenden där parterna för sin egen talan på ett tillfredställande sätt utan tillräcklig förhandsinformation samt regleringar och anvisningar gällande processledningen. Därför behöver man en egen process och omfattande skolning till domarna. Viitanen ser ingen orsak varför en förenklad rättegångsprocess inte skulle fungera i Finland. I glesbygden har domstolarna en lång erfarenhet av rättegångar där i alla fall en av parterna för sin egen talan och därmed kunskap om hurdan processledning som krävs när parterna för sin egen talan. Den redan nedlagda bostadsdomstolen i Finland liknade långt en förenklad rättegångsprocess, även om dess jurisdiktion var väldigt begränsat. Domstolarna har även visat ett intresse för alternativa tvistelösning metoder i och med domstolsmedlingen. Dessutom har konsumenttvistenämnden lyckats lösa tvistemål mellan konsumenter och bolag i många tiotals år utan att konsumenterna i helt undantagsfall anlitat en advokat.²⁵⁸ En förenklad rättegångsprocess skulle därmed inte vara ett så främmande koncept som man skulle kunna tänka sig. Koulu förhåller sig mer skeptisk till den förenklade rättegångsprocessen och om processen i praktiken lyckas med att sänka procesströskeln. Han påpekar att i Norge och Danmark har det varit sedvanligt för parterna att för sin egen talan och erfarenheten av de förenklade rättegångsprocesserna i länderna har varit både negativa och positiva. Koulu ifrågasätter om en part kan på ett tillfredställande sätt för sin egen talan i en förenklad rättegångsprocess och ifall en normal medborgare är villig att föra sin egen talan. Koulu anser att processlagstiftningen inte kan byggas på antagandet att medborgarna kan föra sin egen talan.

Koulu har rätt att parter utan juridiska kunskaper aldrig kommer att kunna föra sin talan lika bra som advokater och det kommer med största sannolikhet vara bristfälligt. Jag anser dock inte att meningen med den förenklade rättegångsprocessen är att parterna skall vara lika duktiga som advokater med att föra sin talan, utan istället skall domarna med sin aktiva processledning kompensera för bristerna som uppstår med att parterna för sin egen talan. Däremot kan man ifrågasätta om domarna verkligen kan lyckas att kompensera för dessa brister och har parterna verkligen en möjlighet att komma åt sina rättigheter. De förenklade rättegångsprocesserna som forskades i detta arbete verka fungera relativt bra. Det är förstås svårt att säga om parterna verkligen kom åt sina rättigheter i dessa rättegångsprocesser och skulle de ha kommit åt dessa rättigheter i en ordinarie rättegångsprocess. Om

²⁵⁷ KB 2003:3 s. 209–210.

²⁵⁸ Viitanen 2006 s. 630–631.

alternativet är ingen rättegång alls eller en förenklad rättegång med sina brister, så tror jag ändå att flera medborgare skulle välja den sist nämnda. Det betyder dock inte att den förenklade rättegångsprocessen inte borde uppfylla kriterierna för en rättvis rättegång.

En förenklad rättegångsprocess skulle troligtvis förbättra rättsskyddet för den del av befolkningen som anser ekonomiska procesströskeln vara ett större problem än den mentala procesströskeln. På basis av England och Wales verkar det vara medelklassen som utnyttjar processen allra mest. Medborgarna med de mest begränsade resurserna verkar inte utnyttja processen väldigt aktivt, även om små tvistemål kan ha en stort ekonomisk betydelse för dem. Beroende på hur man erbjuder rättshjälp till den förenklade rättegångsprocessen kan positionen av medborgare med begränsade resurser försämrats i och med införandet av processen, som det gjort i Danmark. En förenklad rättegångsprocess är ett bra alternativ för att lösa små tvistemål, men den sänker inte procesströskeln i alla små tvistemål. Den förenklade rättegångsprocessen skulle troligtvis mest sänka procesströskeln för medelklassen och små företag. Den förenklade rättegångsprocessen kunde förbättra rättsskyddet för flera sådana personer och företag, som för tillfället inte har råd med att behandla sina ärenden i domstolen och därför vore det värt att införa i Finland.

Även om en förenklad rättegångsprocess skulle förbättra rättsskyddet för en del av medborgarna, så skulle det kräva att domstolarna får mera finansiering. Finlands domarförbund gjorde på våren 2019 en enkät till domare i olika domstolar gällande bland annat välbefinnandet och trivseln på arbetsplatsen. Av de som svarade upplevde 61,80 procent stressymptom eller utbrändhet.²⁵⁹ När man tog i bruk domstolsmedling var det meningen att man gör det endast i den utsträckning som möjliggörs av domstolens arbetssituation i övrigt.²⁶⁰ En förenklad rättegångsprocess kräver mer från domaren och med domstolens nuvarande resurser skulle de inte klara av det. Domarna klarar knappt av sin nuvarande arbetsmängd och ökandet av arbetsmängden kunde ha katastrofala konsekvenser. Statsfinansieringen för domstolarna blir bara mindre och mindre, vilket gör det omöjligt att införa en process som kräver att domarna får en ordentlig skolning i processen och är mer arbetsdryg för domarna än den ordinarie rättegångsprocessen. Därmed borde man inte införa en förenklad rättegångsprocess i Finland ifall domstolsväsendet inte får mer finansiering och personal för att klara av att upprätthålla processen.

²⁵⁹ Surakka 2019 och Finlands domareförbund 2019.

²⁶⁰ RP 114/2004 rd s. 25.

Källförteckning

Offentligt tryck

Access to Justice – Final Report By The Right Honourable the Lord Woolf, Master of Rolls 1996

Betänkande av kommittén för utveckling av domstolsväsendet KB 2003:3 utgiven 28.11.2003

Court statistics for England and Wales. Briefing paper Number CBP 8372, 27 November 2018 by Georgina Sturge

Evaluering av tvisteloven. Justis- og beredskapsdepartementet rapport 04.07.2013

FINE – vakuutus- ja rahoitusneuvonta: Perustietoa oikeusturvavakuutuksista 2018

L 168 Forslag til lov om ændring af retsplejeloven og forskellige andre love

NOU 2001:32 Bind A – Rett på sak: Lov om tvisteløsning (tvisteloven)

NOU 2001:32 Bind B – Rett på sak: Lov om tvisteløsning (tvisteloven)

Ot. prp. nr. 51 (2004–2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

RP 191/1993 rd: Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till om ändring av stadgandena om ersättning för rättegångskostnader

RP 82/2001 rd: Regeringens proposition till riksdagen med förslag till rättshjälpslag och vissa lagar som har samband med den

RP 114/2004 rd: Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagstiftning om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar

RP 29/2015 rd: Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om domstolsavgifter samt till lagar om ändring av 12 a § i lagen om förvaltningsdomstolarna och 28 § i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar

Statistikcentralen – statistik på löner och arbetskraftskostnader 2017. Läst från [statistikcentralens hemsidor](#) 29.6.2019.

Statistik for civile sager – 2017: Afgørelsestyper inden for sagskategorien småsager

Statistik for civile sager – 2017: Sagsbehandlingstid for sager inden for sagskategorien almindelige sager, jf. RPL kap. 33–35

Statistik for civile sager – 2017: Sagsbehandlingstid for småsager

The Judicial System of England and Wales A visitor's guide, Judicial Office 2016

Vejledende takster pr. 1. januar 2019 for salærer til forsvarere i straffesager, bi- standsadvokater samt til beskikkede advokater i ægteskabs-, forældreansvars- og børnefjernelsessager

Vejledning om behandling af civile sager ved byretterne, den danske dommerforening 2017

Litteraturlista

Almkvist – Elofsson 2013

Gustaf Almkvist – Niklas Elofsson: Rättegångskostnader i förenklade tvistemål. Svensk juristtidning 2013 s. 150–168.

Autio 2014

Anna-Liisa Autio: Lainkäyttö yritysten riidanratkaisussa. Lakimiesliiton kustannus. Vantaa 2014.

Backer 2007

Inge Lorange Backer: The Norwegian Reform of Civil Procedure. I verket: Procedural Law: Court Administrations. Scandinavian Studies in Law Volume 51. Stockholm 2007 s. 41–76.

Baldwin 1997

John Baldwin: Small Claims in the County Courts in England and Wales – The Bargain Basement of Civil Justice? Oxford Socio-Legal Studies. Clarendon Press 1997.

Cappelletti – Garth 1978

Mauro Cappelletti – Bryant Garth: Access to Justice: The Newest Wave in the Worldwide Movement to Make Rights. Buffalo Law Review. Vol. 27 (1978) s. 181–292.

Cappelletti – Garth 1981

Mauro Cappelletti – Bryant Garth: Access to Justice and the Welfare State: An Introduction. I verket Access to Justice and the Welfare State s. 1–24. European University Institute 1981.

Cappelletti 1993

Cappelletti, Mauro: Alternative Dispute Resolution within the Framework of the World-Wide Access-to-Justice Movement. *The Modern Law Review*. Vol 56 (1993) s. 282–296.

Copenhagen Economics 2012

Copenhagen Economics: Retshjælp i nød? En analyse af udviklingen siden 2007 og dens konsekvenser. Danske Advokater & Advokatsamfundet 2012.

Cranston 1979

Ross Cranston: Access to Justice for Consumers: A Perspective from Common Law Countries. *Journal of Consumer Policy*, september 1979, Volume 3, Issue 3–4, s. 291–299.

Dahlager 2009

Christian Dahlager: Behandling af småsager. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. Köpenhamn 2009.

Domstolsstyrelsen 2010

Domstolsstyrelsen: Rigtig småsagsproces med småskavanker. *Retten Rundt* 4/2010 s. 6–7.

Ervasti 1997

Kaijus Ervasti: Tvistemålsprocessen och underrättsreformen i Finland. *Retfærd* 1997/1 nr 76 s. 32–46.

Ervasti 1999

Kaijus Ervasti: Riitojen ratkaisu Suomessa Access to justice-näkökulmasta. *Defensor Legis* N:o 4/1999 s. 640–660.

Ervasti 2004

Kaijus Ervasti: Yleiset tuomioistuimet. I verkett Oikeusolot 2004 – Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen s. 49–76. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 210. Helsinki 2004.

Ervasti 2005

Kaijus Ervasti: Riidat kärjäoikeuksissa. Empiirinen tutkimus riita-asioista ja oikeudenkäyntikuluista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 217. Helsinki 2005.

Ervasti 2006

Kaijus Ervasti: Oikeudenkäyntikulujen kehitys alioikeusuudistuksen jälkeen. Defensor Legis N:o 4/2006 s. 599–613.

Ervasti 2006a

Kaijus Ervasti: Siviiliprosessilainsäädännön kehityslinjoja 1985–2005. I verket Katsauksia Suomen lainsäädäntökehitykseen 1985–2005 – Paremman sääntelyn toimintaohjelma. Osa 2. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 9/2006 s. 303–334.

Ervasti 2009

Kaijus Ervasti: Käräjäoikeuksien riita-asiat 2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 93. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2009.

Ervasti 2009a

Kaijus Ervasti: Pääkäsittelyssä ratkaisut riita-asiat ja oikeudenkäyntikulut käräjäoikeuksissa. Defensor Legis N:o 5/2009 s. 743–760.

Ervasti 2009b

Kaijus Ervasti: Riita-asiat tuomioistuimissa. I verket Oikeusolot 2009 – Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen s. 43–64. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 244. Helsinki 2009.

Ervasti 2011

Kaijus Ervasti: Oikeuden saamisen monet kasvot. Oikeus 3/2011 s. 347–360.

Ervasti 2012

Kaijus Ervasti: Laki, konflikti, tuomio – Oikeus yhteiskunnallisena ilmiönä. Edita. Helsinki 2012.

Ervasti – Nylund 2014

Kaijus Ervasti – Anna Nylund: Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Edita Publishing Oy. Porvoo 2014.

Ervo 2000

Laura Ervo: Perustuslaki ja oikeuden saatavuus. Lakimies 7–8/2000 s. 1085–1105.

Ervo 2005

Laura Ervo: Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Alma Talent Oy. Helsinki 2005.

Finlands domareförbund 2019

Finlands domareförbund rf: Rapportti epäasiallisesta vaikuttamisesta tuomioistuimiin ja työssä jaksamista koskevasta kyselystä 2019.

Friedman 2010

Friedman, Lawrence M.: Access to Justice: Some Historical Comments. *Fordham Urban Law Journal*. Vol. 37 (2010) s. 3–15.

Galanter 1981

Marc Galanter: Justice in many rooms. I verket *Access to Justice and the Welfare State* s. 147–181. European University Institute 1981.

Gellerupparkens Retshjælp 2011

Gellerupparkens Retshjælp: Årsberetning. 2011.

Gerlis – Loughlin 2001

Stephen M Gerlis – Paula Loughlin: *Civil Procedure*. Cavendish Publishing Limited 2001.

Guttorm 2006

Aimo Guttorm: Norjan laki sovittelusta ja riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelystä (tvisteloven av 2005) – Riita-asioiden sovinto- ja sovittelujärjestelmät. Julkaistu Edilexissä 28.4.2006.

Guttorm 2007

Aimo Guttorm: Norjan laki sovittelusta ja riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelystä (tvisteloven av 2005) – Alioikeusmenettely riita-asioissa. Julkaistu Edilexissä 13.6.2007.

Hemmo 2003

Mika Hemmo: *Sopimusoikeus I*. Andra upplagan. Talentum. Helsingfors 2003.

Hirvelä – Heikkilä 2017

Päivi Hirvelä – Satu Heikkilä: *Ihmisoikeudet* – käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Andra upplagan. Alma Talent. Helsinki 2017.

Hodges m.fl. 2010

Christopher Hodges – Stefan Vogenauer – Magdalena Tulibacka: *The Costs and Funding of Civil Litigation – A Comparative Perspective*. Hart Publishing. Oregon 2010.

Høyer – Høyer 2008

Ruth Anker Høyer – Jon Bonnevie Høyer: Forlikrådet – fra lekmannsdomstol til kvalifisert tvisteløsningsorgan? Lov og Rett, vol. 47, 5–6, 2008, s. 326–341.

Huovila 2003

Mika Huovila: Periaatteet ja perustelut. Tutkimus kärjäoikeuden tuomion faktaperusteluista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna. Helsingfors 2003.

Jokela 2015

Antti Jokela: Pääkäsittely, todistelu ja tuomio – Oikeudenkäynti III. Toinen painos. Alma Talent Oy 2015.

Kilian – Regan 2004

Matthias Kilian – Francis Regan: Legal expenses insurance and legal aid – two sides of the same coin? The experience from Germany and Sweden. International Journal of the Legal Profession vol. 11, no. 3, november 2004, s. 233–255.

Københavns Retshjælp 2010

Københavns Retshjælp: Årsberetning 2010.

Københavns Retshjælp 2011

Københavns Retshjælp: Årsberetning 2011.

Koulu 2016

Dan Frände – Dan Helenius – Petra Hietanen-Kunwald – Tuomas Hupli – Risto Koulu – Juha Lappalainen – Heidi Lindfors – Johanna Niemi – Jaakko Rautio – Timo Saranpää – Santtu Turunen – Jyrki Virolainen – Mikko Vuorenpää: Prosessioikeus. Alma Talent Oy 2016.

Koulu 2017

Risto Koulu: Yhdessä vai erikseen? – kollektiivisen lainkäytön lupaus. University of Helsinki Conflict Management Institute. Helsingfors 2017.

Koulu 2017a

Risto Koulu: Kollektiivinen lainkäyttö – lupauksesta sovelluksiin. University of Helsinki Conflict Management Institute. Helsingfors 2017.

Kurkchiyan 2010

Marina Kurkchiyan: Comparing Legal Cultures – Three Models of Court for Small Civil Cases. 5 J. Comp. L. 169 (2010).

Lappalainen 1995

Juha Lappalainen: Siviiliprosessioikeus I. Lakimiesliiton kustannus. Helsingfors 1995.

Lappalainen – Hupli 2016

Dan Frände – Dan Helenius – Petra Hietanen-Kunwald – Tuomas Hupli – Risto Koulu – Juha Lappalainen – Heidi Lindfors – Johanna Niemi – Jaakko Rautio – Timo Saranpää – Santtu Turunen – Jyrki Virolainen – Mikko Vuorenpää: Prosessioikeus. Alma Talent Oy 2016.

Lappi-Seppälä m.fl. 1999

Tapio Lappi-Seppälä – Jyrki Tala – Marjukka Litmala – Risto Jaakkola: Luottamus tuomioistuimiin – Haastattelututkimus väestön asenteista 1998. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 160. Helsinki 1999.

Lasola 2009

Marjukka Lasola: Oikeusjärjestyksen laatu julkisen oikeusavun asiakkaiden näkökulmasta. I verket Oikeusolot 2009 – Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen s. 27–36. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 244. Helsinki 2009.

Lemann Kristiansen 2018

Bettina Lemann Kristiansen: Legal Aid in Denmark. I verket Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States s. 99–124. Palgrave Macmillan 2018.

Lewis 2006

Paul Lewis: The consumer's court? Revisiting the theory of the small claims procedure. Civil Justice Quarterly 2006, 25(Jan), 52–69.

Lewis 2007

Paul Lewis: Litigants in person and their difficulties in adducing evidence – a study of small claims in an English county court. International Journal of Evidence & Proof 2007, 11(1) s. 24–48.

Linna 2019

Tuula Linna: Prosessioikeuden oppikirja. Andra upplagan. Alma Talent Oy 2019.

Lindblom 2001

Per Henrik Lindblom: Reforms of Civil Procedure in Scandinavia. I verket Festskrift till Bernhard Gomard. Thomson gradjura. Köpenhamn 2001.

Lindell 2003

Bengt Lindell: Civilprocessen. Andra upplagan. Iustus förlag. Uppsala 2003.

Lindholm 2002

Per Henrik Lindblom: Access to Justice och domstolarnas roll i framtiden. Lakimies 4/2002 s. 625–633.

Litmala – Alasaari – Salovaara-Karstu 2007

Marjukka Litmala – Kari Alasaari – Christa Salovaara-Karstu: Oikeusapu-uudistuksen seurantatutkimuksen osaraportti II. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 77. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki 2007.

Madge 2004

Nic Madge: Small claims in the county court. Civil Justice Quarterly, 2004, 23 (Jul), s. 201–211.

Nader 1979

Laura Nader: Disputing without the Force of Law. The Yale Law Journal 1979, Vol. 88, No 5 s. 998–1021.

Nordby – Andenæs – Berg 2012

Andreas Nordby – Ole Andenæs Borgar – Høgetveit Berg: Tvisteloven – ti på topp og ti på bunn. Lov og Rett, vol. 51, 1, 2012, s. 3–22.

Pearl – Dodd 2014

Patricia Pearl – Christopher Dodd: Small Claims Procedure in the County Court – Practical Guide to Mediation and Litigation. Sjätte upplagan. Wildy, Simmonds & Hill Publishing 2014.

Pellonpää 2007

Matti Pellonpää: Europeiska människorättskonventionen. Talentum Oyj. Helsingfors 2007.

Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018

Matti Pellonpää – Monica Gullans – Pasi Pölönen – Antti Tapanila: Euroopan ihmisoikeussopimus. Sjätte upplagan. Alma Talent Oy. Helsingfors 2018.

Pikkujämsä 1999

Mikko Pikkujämsä: Asianajajan ajatuksia prosessi-ilmiöstä. Defensor Legis N:o 4/1999 s. 679–690.

Petersen 2014

Clement Salung Petersen: Access to the Danish Civil Justice System: Recent Reforms and Current Challenges. I verket *The Future of Civil Litigation – Access to Courts and Court-annexed Mediation in the Nordic Countries* s. 281–306. Springer 2014.

Reimann 2012

Mathias Reimann: Cost and Fee Allocation in Civil Procedure – A Synthesis. I verket *Cost and Fee Allocation in Civil Procedure – A comparative study. Ius Gentium – Comparative perspectives on law and justice*, Volume 11. Springer 2012.

Retsplejerådet 2012

Retsplejerådet: Redegørelse om retshjælp ved advokat mv. Justitsministeriet 2012.

Rhode 2004

Deborah L. Rhode: Access to Justice. Oxford University Press 2004.

Rissanen – Lasola 2014

Antti Rissanen – Marjukka Lasola: Julkinen oikeusapu: Yksityisten avustajien toiminta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 124. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki 2014.

Rissanen – Rantala 2013

Antti Rissanen – Kati Rantala: Julkisen oikeusavun kohdentuminen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 117. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2013.

Roos 1994/95

Carl Martin Roos: Förlikningsgapet – om rättsekonomi och processrätt. Juridisk Tidskrift 1994/95 s. 476–498.

Saarensola 2014

Satu Saarensola: The Risk of Legal Costs and Its Effects on Access to Court. I verket *The Future of Civil Litigation – Access to Courts and Court-annexed Mediation in the Nordic Countries* s. 231–248. Springer International Publishing. Schweiz 2014.

Saarensola 2017

Satu Saarensola: Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus. Tutkimus kulujen jakautumisesta taloudellisesti ja muutoin eriarvoisten asianosaisten kesken. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 336. Helsinki 2017.

Schei mfl. 2013

Tore Schei – Arnfinn Bårdsen – Dag Bugge Nordén – Christian Reusch – Toril M. Øie: Tvisteloven Kommentarutgave Bind I §§1-1 til 20-12. Andra Upplagan. Universitetsforlaget 2013.

Silkeborg Retshjælp 2011

Silkeborg Retshjælp. Årsberetning for Silkeborg Retshjælp 2011.

Sime – French (red.) 2019

Redaktörer Stuart Sime – Derek French: Balckstone's Civil Practice 2019 – The Commentary. Åttonde upplaga. Oxford University Press. Förenade kungariket 2019.

Surakka 2019

Jani Surakka: Tuomariliiton kyselytutkimus osoittaa, että resurssipula vaarantaa oikeusturvan ja että tuomioistuimiin kohdistuva epäasiallinen viestintä on lisääntynyt. Läst från [Edilex](#) 20.9.2019.

Tuori 2000

Kaarlo Tuori: Tuomarit ja tuomioistuimet suomalaisessa oikeuskulttuurissa. Lakimies 7–8/2000 s. 1049–1059.

Velander 2017

Frida Velander: Förenklade tvistemål. Södertörns tingsrätts domarblogg. Läst från [domarbloggen](#) 28.8.2019.

Westberg 2013

Peter Westberg: Civilrättskipning. Andra upplagan. Norstedts Juridik 2013.

Whelan 1990

Christopher J. Whelan: Small Claims Court – A Comparative Study. Oxford Socio-Legal Studies. Clarendon Press 1990.

Viitanen 2003

Viitanen, Klaus: Lautakuntamenettely kuluttajariitojen ratkaisukeinona. Suomalainen lakimiesyhdistys. Jyväskylä 2003.

Viitanen 2006

Viitanen, Klaus: Oikeudenkäyntikulut ja oikeuksien saatavuus. Defensor Legis N:o 4/2006 s. 614–632.

Viitanen 2011

Viitanen, Klaus: Asianajopalkkiot – kilpailu vai sääntely? Edita Publishing Oy. Helsingfors 2011.

Virolainen 1995

Jyrki Virolainen: Lainkäyttö. Oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosesissa. Helsingfors 1995.

Århus Retshjælp 2010

Århus Retshjælp: Århus Retshjælp Årsberetning 2010.

Århus Retshjælp 2011

Århus Retshjælp: Århus Retshjælp Årsberetning 2011.

Århus Retshjælp 2012

Århus Retshjælp: Århus Retshjælp Årsberetning 2012.